

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАўЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 17 лістапада 1989 г. № 46 (3508) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ЧАРНОВЫЛЬ: ЎЧОРА, СЁННЯ, ЗАЎТРА

Трагедыя Чарнобыля стала для Беларусі нацыянальнай трагедыяй. Каб яе пераадолець, патрэбны сёння намаганні ўсяго народа, нацыянальная праграма ўратавання. Такой праграмай можа стаць Доўгатэрміновая праграма ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС, прынятая XII сесіяй Вярхоўнага Савета БССР у кастрычніку гэтага года. Праграма выклікала вялікую цікавасць ва ўсёй нашай рэспубліцы.

10 лістапада ў Доме літаратара ў Мінску адбыўся агульны сход пісьменнікаў і работнікаў літаратурных выданняў. Па ініцыятыве партбюро СП БССР на сход былі запрошаны і выступілі першы намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР, старшыня камісіі бюро ЦК КПБ і СМ БССР па ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС У. Еўтух, кіраўнікі некаторых міністэрстваў і ведамстваў рэспублікі. Сход вёў першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі Н. Гілевіч.

Прапануем увазе чытача справаздачу з гэтага сходу (стар. 2—3). (Магэрыялы, прысвечаныя праблемам Чарнобыля, друкуюцца таксама на стар. 12).

УНУМАРЫ:

Пра Скарыну ў ЮНЕСКА

Выступленне міністра культуры БССР

3

Вакол рашэння №616

Два лісты з Брэста

5

ПАВАЖАНЫЯ ЧЫТАЧЫ!

У нас ёсць нагода павітаць яшчэ раз і павіншаваць адзін аднаго.

31 кастрычніка закончылася падпісная кампанія на 1990-ы год. Падведзены папярэднія вынікі яе (праўда, яшчэ без уліку той часткі падпісчыкаў, што жывуць за межамі рэспублікі). І як стала вядома (гл. «Звязду» за 10 лістапада), колькасць падпісчыкаў на што-тыднёвік «Літаратура і мастацтва» складала ў параўнанні з мінулагоднім паказчыкам 124,6 працэнта. Гэта значыць, што колькасць нашых пастаянных чытачоў вырасла на некалькі тысяч.

Мы вітаем новае чытацкае папаўненне. Мы дзякуем за ўвагу, за давер да штотыднёвіка. Мы выказваем таксама сваю ўдзячнасць усім, хто меў дачыненне да прапаганды і распаўсюджвання «Літаратуры і мастацтва» — работнікам аддзяленняў сувязі і «Саюздруку», грамадскім распаўсюджвальнікам і паштальёнам. Усім — вялікі дзякуй. І яшчэ мы запрашаем нашых чытачоў — як даўні, так і новых — актыўна супрацоўнічаць з намі, выступаць на старонках газеты па ўсіх тых пытаннях, якія хваляюць сёння нас з вамі, усё наша грамадства. З свайго боку, калектыву рэдакцыі будзе імкнуцца апраўдваць давер і спадзяванні сваіх чытачоў.

СЦЕЖКІ ЛЮБОВІ

Нарыс М. ВАЙЦЯШОНАК

8—9

Жыў на зямлі мастак

Лёс Ф. РУШЧЫЦА

14—15

НАШ КАР.

МТЗ: не парадныя сустрэчы

Сустрэчы пісьменнікаў з рабочымі, сельскімі працаўнікамі... Праўда, ці не да апошняга часу насілі іны святочны, парадны характар, праводзіліся часцей за ўсё дзеля той славаўтай карандашнай птушачкі... Нядаўна група літаратараў наведала Мінскі трактарны завод. І з першых жа крокаў па заводскай тэрыторыі паміж гаспадарамі і гасцямі ўсцалася сур'ёзная, прынцыповая, часам вострая і, нажучы па-руску, «нелицеприятная» гаворка. Адно з пытанняў, якое найбольш турбавала гасцей, — чаму на такім магутным, у многім перадавым прадпрыемстве пакуль што далёка не ўсё зроблена для аблегчэння ўмоў працы рабочых? Гэтае пытанне міжволі ўзнікала і ў цэху дакладнага сталёнага ліцця, дзе працуе нямала жанчын, і ў цэху кабін, дзе, зноў жа, афарбоўкай займаюцца жанчыны...

Зацікаўленая размова адбылася пасля азнамлення гасцей з работай галоўнага канструктарскага бюро і эксперыментальнага цэха. Галоўны канструктар завода П. Амельчанка расказаў, над чым працуюць трантарабудаўнікі. Асноўная ўвага скіравана на тое, каб даць надзейныя машыны наладжам і саўгасам; але нямала робіцца і для таго, каб забя-

печыць так званай «малой тэхнікай» дробныя, у тым ліку асабліва важна сёння. Мота-блок мінскіх трантарабудаўнікоў гэта ўжо ці не ўчарашні дзень, сёння канструктары працуюць над «міні-трактарам» магутнасцю 18—20 конскіх сіл, аналагаў якому ў Савецкім Саюзе няма.

На сустрэчы ў эксперыментальным цэху сакратар праўлення СП БССР В. Зуёнак расказаў аб тым, чым жыве сёння пісьменніцкая арганізацыя. Яму было зададзена нямала пытанняў, таксама як Н. Пашкевічу і А. Вольскаму. Гаспадары цікавіліся вырашэннем моўнай сітуацыі ў рэспубліцы, праблемай надання беларускай мове статуса дзяржаўнай. Былі, праўда, і такія пытанні: «А, можа, вам проста выгадна пісаць па-беларуску?». І ўсё ж адчувалася, што праблема нацыянальнага адраджэння людзей неабякавалы, што рабочыя глыбока цікавяцца працамі, якія адбываюцца ў рэспубліцы.

Заклучная гутарка з заводчанамі таксама была дзелавой. Гаварылася, у прыватнасці, пра большую ўвагу да тэхнікі бяспекі (літаральна перад тым, як пісьменнікі прыйшлі на завод, там загінуў вучань выпра-

Сакратар парткома завода М. СТУКАЧ (злева) гутарыць з П. ПРУДНІКАВЫМ і А. МАСАРЭНКАМ.

бавальніка), пра тое, што трантарабудаўнікам неабходна зрабіць яшчэ вельмі шмат для вырашэння сацыяльных пытанняў.

У пісьменнікаў сілалася ўражанне, што духоўным, маральным, эстэтычным запатрабаванням рабочых надаецца мала ўвагі. А, між тым, як значыць С. Законнікаў, на заводзе нямала тых, хто неабякавалы да лёсу свайго народа, нацыі. Радуе, гаварыў ён, што 16 чалавек вылісалі часопіс «Польмя», што людзі дбаюць, каб жыло роднае слова.

Думкамі пра жыццё і літаратуру, пра іх узаемасувязь дзеляліся з заводчанамі В. Мыслівец, А. Вольскі, В. Анолава, Н. Загорская, П. Пруднікаў і іншыя. У часе заключнай сустрэчы рабочыя таксама актыўна выступалі, з вялікай заклапочанасцю гаварылі не толькі пра свае вытворчыя праблемы, але і аб развіцці роднай мовы, дзеляліся ўражаннімі аб прачытаных кнігах.

А ў дадатак да ўсяго госці читалі вершы, кампазітар У. Казбанаў выканаў свае новыя песні на словы В. Анолавай, А. Грачаникава, іншых паэтаў.

Вядучымі сустрэчы літаратараў і заводчан былі сакратар парткома Мінскага трактарнага завода М. Стукач і сакратар парткома Саюза пісьменнікаў БССР В. Супрунчук.

Сустрэча ў кабінце галоўнага канструктара П. АМЕЛЬЧАНКІ (ён — у цэнтры). Фота Ул. КРУКА.

У канцы кастрычніка — пачатку лістапада 1939 года беларускі народ перажываў вялікую падзею ў сваёй гісторыі — пасля двух дзесяцігоддзяў, на працягу якіх Беларусь была падзелена мяжой, ён аб'яднаўся ў адзінай савецкай рэспубліцы. Цяжкім, няроўным, супрацьпачынным быў шлях да ўз'яднання. Няпроста

даваліся і першыя крокі Савецкай улады на вызваленай тэрыторыі. Але супярэчнасці і памылкі не маглі і не могуць засланіць значнасці і веліч гэтай гістарычнай падзеі. І яе пяцідзясяцігоддзе было адзначана ў рэспубліцы з вялікай урачыстасцю.

«Раскутая песня не будзе больш плакаць...»

50 год назад Заходняя Беларусь уз'ядналася з БССР

11 лістапада ўрачыстасці адбыліся ў сталіцы рэспублікі. У па-святочнаму ўбраным будынку тэатра оперы і балета сабраліся ветэраны партыі, ваіны і працы, перадавікі прадпрыемстваў Мінска, наватары вытворчасці, дзеячы навукі і культуры, працаўнікі сельскай гаспадаркі. Яны прыйшлі на ўрачыстае пасяджэнне прадстаўнікоў грамадскасці рэспублікі, прысвечанае 50-годдзю ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР у складзе Савецкага Саюза. Перад пачаткам пасяджэння яго ўдзельнікі ўсклалі кветкі да помніка У. І. Леніну.

Урачыстае пасяджэнне адкрыў першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі Я. Сакалоў. З дакладам аб 50-годдзі ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР выступіў Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР М. Дземянцёў.

На ўрачыстым пасяджэнні выступілі ветэран партыі, ваіны і працы, актыўны ўдзельнік падзей 1939 года, былы сакратар Аўгустоўскага райкома партыі Беластоцкай вобласці М. Аўхімовіч, электрамонтёр Гродзенскага заводу такарных патронаў М. Нікановіч, старшыня калгаса «40 гадоў Кастрычніка» Столінскага раёна, Герой Сацыялістычнай Працы І. Янкоўскі, падпалкоўнік, камандзір танкавага батальёна БВА В. Харсека, студэнтка Мінскага педінстытута імя А. М. Горкага М. Іеўлева.

Усхваляваную прамову сказаў на пасяджэнні народны паэт БССР, Герой Сацыялістыч-

най Працы, старшыня праўлення СП БССР, былы член КПЗБ Максім Танк. Ён, у прыватнасці, гаварыў:

— Як вядома, не зважаючы на прапановы Савецкага ўрада мірным шляхам вырашыць спрэчныя пагранічныя пытанні, заходнія землі Беларусі і Украіны пры дапамозе Антанты былі акупіраваны польскімі капіталістамі, абшарнікамі і амаль 20 гадоў знаходзіліся пад іх каланіяльным прыгнётам. Заданнем створанага імі паліцэйскага і адміністрацыйнага апарату была ўстаноўка: Польшча павінна дайсці да сваіх палітычных граніц, дзе пануць што жылі шчыра не асіміляванымі мільёны нейкіх пашуноў і тутэйшых.

Сёння можна некаму здасца дзіўным, як у такіх умовах беларускі народ няскораным праішоў праз усё нялёгкае выпрабаванні, якія выпалі на яго долю.

Бясспрэчна, што ў гэтым адыграў вялікую ролю сам фант існавання Савецкай Беларусі, якая, не зважаючы на ўсе паславаенныя цяжкасці, пры дапамозе ўсіх братніх народаў Савецкага Саюза, усё больш і больш набірала сілу на шляху сацыялістычнага будаўніцтва, росквіту сваёй эканомікі, навукі, нацыянальнай культуры.

Я помню, з якім хваляваннем на пачатку 30-х гадоў мы, навучэнцы Радзінскай беларускай гімназіі, якую хутка школьныя ўлады зачынілі, пад час сваіх вандровак па малалічых прыгранічных купалаўніцкіх мясцінах, глядзелі на Савецкі Усход — на краіну нашых мар і надзей, адкуль народ чакаў прыходу свабоды.

Чакаў і ўсе гады змагаўся пад кіраўніцтвам Кампартыі Беларусі за сваё ўз'яднанне са сваімі братамі. Шмат слаўных старонак упісала КПЗБ у гісторыю гэтага змагання.

Максім Танк на заканчэнне прагавіў свой верш «Здарова,

таварышы!», напісаны ў памятным 1939 годзе, верш, які канчаецца радкамі:

Раскутая песня не будзе больш плакаць,
Вясна — на чырвоным куце за сталом.

Ад сэрца народнага шчырае
дзякуй
Братам і сягам палымнеючым шлём.

Выступіла на пасяджэнні і народная артыстка рэспублікі Марыя Захарэвіч.

— Маё пакаленне, — гаварыла яна, — прыйшло ў жыццё якраз у тыя дні жаданага вызвалення. І потым, з расказаў родных, аднавіваючы мы не раз чулі, як у полі з ранку да вечара жала жніва збожжа не сабе, а пану, як плакала і прасіла ў ззялоці, каб тая палічыла, калі скончыцца праняты лёс наймічкі, калі скончыцца пакуты, слёзы на вузкіх палосках ніў і бедных хатак...

Чаканая вясна, жаданы час прыйшлі! Знесена граніца няволі, парваны ганебныя драгі на мяжы. Дваццацігадовая барацьба супраць палітычнага, сацыяльнага, нацыянальнага прыгнёту, якую самаахварна вёў працоўны люд пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі Заходняй Беларусі, завяршылася ўсталяваннем Савецкай улады, а чырвоны сцяг, з якім прыйшло вызваленне, быў святлым вешчуном новага жыцця...

У канце сённяшняга свята запаветныя словы: «адзінства», «еднасць», «уз'яднанне». І сёння, як ніколі, нам патрэбна ўдзяненне. Сёння няма межаў, вузкіх палосак, але пазначыліся межы душ чалавечых. Адабленасць, чэрствасць, зайздасць, на жаль, існуюць, даюць аб сабе знаць.

Мы, прадстаўнікі нівы мастацтва, павінны і будзем усё рабіць, каб знішчыць тое, што перашкаджае чалавечу любіць чалавека, узвышаць яго духоўна, панажаць лепшыя традыцыі нашага герайчнага, працавітага і таленавітага народа.

НЕ ПРЫВІДАЎ БАЮСЯ...

Водгук на артыкул

Э. Скобелева «Рэвалюцыя ці контррэвалюцыя!», надрукаваны ў газеце «Літаратурная Россия» за 11 лістапада г. г.

Дарагі Эдуард Марцінавіч!

Як ты здагадваешся, артыкул пад такой назвай («Рэвалюцыя ці контррэвалюцыя?») заўважыла і прачытала — не магла не заўважыць і не прачытаць! — не толькі ўся Расія, дзе перш за ўсё распаўсюджваецца літэра «ЛіМа», але і ўся краіна, у тым ліку і Беларусь. Прачытаў, натуральна, і я. Не мог, зноў-такі, не прачытаць. Нейкім чынам прапусціў. Як прапусціў, калі прыйшоў у панядзелак на працу, а нумар «Літаратурнай Россия» ўжо чытаюць і абмяркоўваюць узбуджана на вул. Захарава, 19 адразу тры рэдактары — «ЛіМа», «Польмя» і «Беларусі» (у нас агульная бібліятэка).

Прачытаў, Эдуард Марцінавіч, і адкаў газету, як бы тут сказаць, у вялікім неўразуменні.

Чаму?
Зараз скажу. І дазволь пацаць з пытанняў, з гэтага самага «чаму?»

Газета выразна падкрэсліла — у анонсе на першай паласе і ў сваёй урэзцы да артыкула, — што выступае «партработнік з Беларусі», «адназначны работнік ЦК Кампартыі Беларусі». Гэта сапраўды так. Але чаму, узнікае ў мяне пытанне, работнік апарату ЦК КПБ выступае на такую актуальную, жыццёва важную тэму, як лёс нашай «рэвалюцыі ў рэвалюцыі», не ў выданнях ЦК КПБ, не ў «Звяздзе», «Советской Белоруссии» ці, скажам, у «Політычэскім сабеседніку», а ў газеце Саюза пісьменнікаў РСФСР і маскоўскай пісьменніцкай арганізацыі? Чаму? «Літаратурная Россия» удакладняе ў сваёй урэзцы, што Э. Скобелеў не толькі

партработнік, але і пісьменнік. Гэта таксама праўда. Як і тое, што Э. Скобелеў з'яўляецца членам нашай рэспубліканскай пісьменніцкай арганізацыі, прымае ў ёй актыўны ўдзел і выдае свае кнігі ў беларускіх выдавецтвах. Але вось сваю трывогу за лёс перабудовы ён нясе не ў наш «ЛіМа», дзе выступаў не раз, і не ў часопісе «Нёман», сталым аўтарам якога з'яўляецца, а ў расійскую газету. Чаму? Таму, што ў «Літаратурнай Россия» намнога большы, чым у беларускіх выданнях, тыраж, намнога большае кола чытачоў? Не думаю, што справа ў гэтым. Бо калі б толькі ў гэтым, то лагічна было б, каб Э. Скобелеў як партработнік выступіў у «Правду», ну а як пісьменнік — у агульнасаюзнай «Літаратурнай газеце» (у яе вуль яні тыраж!). Дык чаму ўсё ж «Літаратурная Россия»?

Сказаць, Эдуард Марцінавіч? Падобна, што тут твой выбар не выпадковы, што табе імпануе пазіцыя газеты, якую яна заняла апошнім часам па некаторых пытаннях — пазіцыя, мякка кажучы, далёка не перабудовачная і не скажэць каб сапраўды рэвалюцыйная. (Рамкі рэплікі не дазваляюць аргументаваць гэта ацэнку канкрэтных прыкладаў. Але я мог бы іх прывесці).

А цяпер вернемся непасрэдна да публікацыі з яе «рэвалюцыйна-контррэвалюцыйным» загаловам. Тут мне, Эдуард Марцінавіч, зноў прыходзіцца зяртацца ў запэтычаны фоме. Стаўлю пытанні ў той паслядоўнасці, у якой яны прыходзілі па меры чытання артыкула.

«Противники перестройки торопятся, как воры, проникшие в чужое жилище». Хто канкрэтна яны, гэтыя «праціўнікі», гэтыя «тати», гэтыя людзкі, мага апошняга часу саўгас вырошчваў кармавыя буркі і бульбу.

За тры з лішка гады пасля аварыі многія беларускія пісьменнікі пабывалі, і неаднойчы, у пацярпелых раёнах, добра ведаюць, у якіх умовах жывуць там людзі, што іх хваляе і трывожыць. Зусім натуральна, што многія ўдзельнікі пісьменніцкага сходу паспрабавалі данесці гэтае пачуццё болю і трывогі да членаў урада, запрошаных на сустрэчу ў Дом літаратара.

Нельга дараваць адказным асобам, якія з самага пачатку хлусілі, спрабавалі ўвесці людзей у зман, супакойвалі і замес таго, каб біць трывогу, сказаў Б. Сачанка. Ён нагадаў прысутным пра сход, які праходзіў у гэтай зале раней і на якім сёй-той з членаў урада спрабаваў намалюваць скажоную карціну жыцця ў пацярпелых раёнах. Людзям патрэбна поўная, праўдзівая інфармацыя. Ад гэтага ў многім залежыць і сённяшні псіхалагічны стан людзей, іх вера ў будучыню.

Аб маральнай і юрыдычнай адказнасці кіраўнікоў, вінаватых ва ўтойванні ад грамадскасці праўдзівых інфармацыі аб сапраўдных памерах чарнобыльскай трагедыі, гаварылі В. Жуковіч і В. Якавенка.

Страшным дэфіцытам назваў дэфіцыт праўды С. Законнікаў. Большую частку свайго выступлення ён прысвяціў дзеячым, якіх закланула чарнобыльскай бяда. Ён перш за ўсё патрэбна наша рэальная дапамога, сказаў ён, іх трэба перасяляць у бяспечныя раёны, у першую чаргу забяспечваць паўнацэнным харчаваннем.

З гэтай думкай пагадзіўся

ЧАРНОБЫЛЬ: учора, сёння, заўтра

Што адбывалася ў першыя гадзіны і дні пасля аварыі на ЧАЭС? Ці ўсё было зроблена для бяспекі людзей, для захавання іх здароўя? Ці не былі дапушчаны цяжкія памылкі і пралікі ў дзеяннях кіраўніцтва, сіл грамадзянскай абароны, вучоных, медыкаў? Гэтыя няпростыя пытанні закрануў у самым пачатку свайго выступлення У. Еўтух, які з першых дзён катастрофы знаходзіўся ў пацярпелых раёнах.

Так, сітуацыя ў той час складалася нашым больш драматычна і складаная, чым пра гэта паведамлялася ў друку, па радыё і тэлебачанні, шчыра прызнаў дакладчык. І ўсё ж, на яго думку, кіраўніцтвам рэспублікі сітуацыя была ўзята пад кантроль. Да сённяшняга дня на Беларусі не зарэгістравана ніводнага выпадку праянэвіі хваробы. Разам з тым, медыкі з трывогай адзначаюць рост захворванняў на анемію, вегета-сасудзістую дыстанію, дзіцячых захворванняў і г. д. А самае галоўнае — пакуль немагчыма прадказаць далейшы вынікі радыеактыўнага апраменьвання.

Якія ж меры неабходна прымаць у бліжэйшы час і ў перспектыве? З канца мінулага года, сказаў дакладчык, пачалася распрацоўка доўгатэрміновай праграмы барацьбы з нацыянальным бедствам. У аснову праграмы ляглі рэкамендацыі беларускіх вучоных.

Праграма прадугледжвае адсяленне жыхароў 526 населеных пунктаў, у якіх зараз пражываюць каля 118 тысяч чалавек. Адсяленне будзе паэтапным: першымі зможуць выехаць жыхары тых раёнаў, дзе ўзровень радыеактыўнай забруджанасці не дазваляе займацца сельскай гаспадаркай.

Пры ўсёй сваёй важнасці і складанасці адсяленне — толькі адна з задач, пастаўленых праграмай. Не менш важнай задачай, сказаў першы намеснік Старшыні СМ БССР, з'яўляецца зніжэнне ўзроўню радыяцый у пацярпелых раёнах. Тут патрэбны цэлы комплекс мер. Вельмі важна таксама павысіць там узровень жыцця насельніцтва. Праграмай намечана будаўніцтва новых пасёлкаў, паліпшэнне медыцынскага абслугоўвання, гандлю, арганізацыі і пашырэнне сеткі дазіметрычнага кантролю, навучанне радыяцыйнай ахове і многае іншае.

Выдаткі на ажыццяўленне доўгатэрміновай праграмы ліквідацыі вынікаў Чарнобыльскай аварыі складуць прыкладна 17 мільярдаў рублёў. (Для параўнання: будаўніцтва БАМа абшлося дзяржаве ў 10 мільярдаў). Зразумела, што такія выдаткі рэспубліцы не пад сілу. І наогул, чаму беларускі народ павінен расплачвацца за дзеянні саюзных ведамстваў, якія нясуць усю адказнасць за катастрофу на ЧАЭС?

Праграма ліквідацыі выні-

каў чарнобыльскай аварыі мае быць абмеркавана і прынята Вярхоўным Саветам СССР, каб набыць годнасць саюзнага закона.

Вядома, нашу праграму можна крытыкаваць, сказаў у сваім выступленні старшыня Камісіі Вярхоўнага Савета БССР па праблемах ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС І. Смоляр. Але яе прыняцце — вельмі важны крок у вырашэнні праблем, звязаных з Чарнобылем. Рэалізацыя праграмы залежыць не толькі ад правільнасці дзеянняў урада, але і ад таго, наколькі зразумее і падтрымае праграму народ. І тут, на думку выступаючага, многае залежыць і ад важнага пісьменніцкага слова, ад сродкаў масавай інфармацыі.

Колькі б ні пісалася, ні гаварылася пра чарнобыльскую трагедыю, цалкам усвядоміць, адчуць яе, відаць, могуць толькі жыхары пацярпелых раёнаў. Таму з такой непадробнай увагай слухалі ўдзельнікі пісьменніцкага сходу газцей, запрошаных з Хойніцкага і Краснапольскага раёнаў. Дырэктар саўгаса «Судкова» Хойніцкага раёна М. Сачанка сказаў, што на палове зямель саўгаса шчыльнасць радыеактыўнага забруджвання складае ад 15-ці да 40 кюры на квадратны кіламетр. Агульны радыеактыўны фон у гаспадарцы — да 150 мікрарэнтгенаў у гадзіну (а ў асобных мясцінах

— 500!). Гэта ў 10 разоў перавышае натуральны радыеактыўны фон. У першыя дні пасля аварыі максімальная шчыльнасць забруджвання на саўгасных землях была 2300 кюры на квадратны кіламетр. Але людзі тут працуюць, атрымліваюць сельскагаспадарчую прадукцыю. З 9-ці пробаў зерня ўраджаю 1988 года, якія былі ўзяты на праверку, у 8-мі ўзровень утрымання стронцыя на многа перавышаў норму. Правэра забруджанасці прадукцыі, якую вырошчваюць у саўгасе, па словах яго дырэктара, праводзіцца нерэгулярна і няякасна. Дарэчы, спектральны аналіз, які ўдалося зрабіць, паказвае прысутнасць у ворыве радыенуклідаў цэзія, рутэнія, прэзэадому і іншых элементаў з «экзатычнымі» назвамі.

Самае балючае пытанне, сказаў М. Сачанка, — здароўе нашых дзяцей. Медыцынскі нагляд за імі ў гаспадарцы практычна не вядзецца. Летні адпачынак у піянерскіх лагерах нічога, на яго думку, для паліпшэння здароўя дзяцей не дае.

Пра гэта ж гаварыла і партгосаў саўгаса «Краснапольскі» В. Петруковіч. На тэрыторыі раёна, паводле яе слоў, жыве каля сямі тысяч дзяцей. У мэтах бяспекі вучні вымушаны не выходзіць са школы па 12 і болей гадзін. Калі ж яны выязджаюць на адпачынак у летнія лагеры, дык да іх часам ставяцца там, як да нейкіх пракажонах.

Гаспадарка, у якой працуе В. Петруковіч, будзе адсяляцца адной з першых. Шчыльнасць забруджвання тут складае 70 кюры на квадратны кіламетр. Тым не менш, да са-

гэтыя ліхадзеі? Іх імёны і імёны па бацьку? Іх месцажыхарства і пасады, іх сацыяльнае становішча?

«Зловешчае совершилос: в народах нашей страны посеяна смута...» Смуты, безумоўна, хапае. Але што тут канкрэтна маецца на ўвазе? Ці не самі працэсы перабудовы?

Далей. «Московские новости» і некаторыя праграмы ЦТ ты называеш «правымі» (і яшчэ ў дадатак — «мананалістычнымі»). Яны ж сябе, як ты кажаеш, выдаюць за левыя. Як жа тут усім нам, народу нашаму разабрацца, дзе лева, а дзе права, дзе радыкалы, дзе кансерватыры, дзе рэвалюцыя, а дзе «контра»? Ад якой асявой тут трэба лічыць? Ад якой пункту адліку? «Радыкалаў» (яны ж, па твай класіфікацыі, адначасова і «правыя»), і «контра» можна пазнаць па тым, што іх, па тваіх словах, падтрымлівае «сусветны імперыялізм», што «для іх ободження НАТО затэяло шумныя маневры ў блізкай граніцы нашэго гасударства»? Гэта сапраўды так? Гэта ты сур'ёзна накіонт «шумных маневраў», накіонт бланкіроўкі натаўскіх генералаў з супрацоўнікамі «Московских новостей» і тэлежурналістаў з праграмы «Взгляд»? Але ж ніякі афіцыйныя заяў з гэтай нагоды не было — ні з боку КДБ, ні з боку ваеннага ведамства і Міністэрства замежных спраў. Прачытай я толькі што ў «Правде» гутарку з міністрам абароны СССР генералам арміі Д. Язавым. І там чамусьці нічога не гаворыцца пра ваенныя і ідэалагічныя прошкі НАТО. Наадварот, чытаем і слухаем усё, што Буш, Коль і Тэтчар за тое, каб наша перабудова ішла паспяхова; што Гарбачоў і Буш рыхтуюцца да неафіцыйнай сустрэчы, плячойнай для якой будзе служыць ваенныя караблі дзвюх дзяржаў і мэтай якой будзе, магчыма, як выказаўся адзін палітычны аглядальнік, «сімвалічнае пахаванне ў міжземным моры «халоднай вайны»; што М. С. Гарбачоў чакаюць з нечарпнёным і надзеяй у той жа натаўскай Італіі і чакаюць не толькі прэзідэнт Касіра і прэм'ер-міністр Андрэаці, але і папа Іаан Павел II; што... Ну ды хопіць.

Далей. «В стране развернута истерическая, тщательно спланированная компания по шельмованию партии...» Кім спланаваная? І што ты называеш шэльмаваннем? Крытыч-

ныя ацэнкі? Крытыку ў адрас асобных кіраўнікоў, якія скампраметавалі сябе? Толькі што надрукаванае паведамленне пракуратуры СССР аб крымінальнай справе ў адносінах да вялікай групы былых адказных службовых асоб (членаў партыі, вядома) Узбекскай ССР? Курс ЦК КПСС на абнаўленне партыйных кадраў усіх узроўняў, у тым ліку і самаго складу ЦК? Надзённы палітычны лозунг «Уся ўлада Саветам!»? Але ж усё гэта «істэрычнай, старанна спланаванай кампаніяй па шэльмаванню партыі» ніяк не назавеш...

Далей — болей: «Черные подпольные силы, блокирующие с черными силами извне... В ослеплении мы не видим, что уже на крочке... Хаос углубляется... Враг не дал нам построить социализм... Враг не позволяет нам демократизировать партию...» Зноў я адрываюся ад газеты і пытаюся ў аўтара: «Чакай... Хто ж яны — гэтыя чорныя сілы, гэты драпежны «рыбак», які так прагне ўсадзіць кручок у маю верхнюю губу і зацягнуць на «распаленую патыльню» (словы з артыкула)... І што гэта, нарэшце, за вораг, які не даўна пабудавач сацыялізм, не дае ажыццяўляць як след перабудову, не дае нам проста жыць? Імя і месца жыхарства гэтага ворага? Так, ворагі ў сацыялізму ёсць. І, відаць, ворагі сапраўды небяспечныя. Але калі ўжо выкрываць іх, дык трэба называць іх, паўтараю, іх імя і адрас, называць рэчы сваімі імёнамі. А то: «чорныя сілы». Прабач, Эдуард Марцінавіч, але, па зусім відавочнай асацыяцыі, гэта мне нагадвае вядомае канфуцыянскае выслоўе: «Марны занятак шукаць чорную кошку ў цемнаце, асабліва, калі яе там няма». Ну, а што датычыць «ворага, які не дазваляе нам дэмакратызаваць партыю», то тут вельмі дарэчы нагадаць думку Леніна аб тым, што горшы вораг для партыі, для ідэі камунізму — гэта камуністы, якія сваімі па-

вядзінамі кампраметуюць гэтую ідэю.

Папалохаўшы нас, услед за ленинградской касандрай Н. Андрэвай, рознымі прывідамі, таямнічымі чорнымі сіламі, ты, паважаны калега, заклікаеш нас «быць пільнымі», «устаць на абарону рашэнняў XXVII з'езда КПСС і XIX партканферэнцыі — у іх адлюстравана воля нашага грамадства». Менавіта з гэтай, указанай табой мэтай, дзеля «пільнай абароны» я і «устаў» і ўзяўся за піяро. Ды толькі вось атрымоўваецца неяк крыху камічна. Мы з табой выступаем у ролі персанажаў аднаго анекдота. Я маю на ўвазе той анекдот, дзе расказваецца пра двух пасажаў, якія высягваюць раптам, што ў адным і тым жа вагоне едуць... супрацьлеглыя бакі.

І апошняе. Як ты разумееш, я не супраць пільнасці, не супраць трывожных публіцыстычных сігналаў. КДБ, МУС, АБРСУ не павінны драмаць, павінны быць, як і колішнія рымскія консулы, пільныя. Не дрэмле па-свойму і сапраўды рэвалюцыйная, перабудовачная публіцыстыка. Вось я толькі што, адрозна пасля твайго артыкула, прачытаў у дзесятым нумары «Знамя» сур'ёзнае, прасякнутае грамадзянскай адказнасцю за лёс краіны навукова-публіцыстычнае даследаванне варонежскага літаратара Я. Старыкава пад назвай «Маргіналы, або Развагі на старую тэму: «Што з намі адбываецца?» Аўтар у дадзеным выпадку не ўзімае аларм, не заклікае паліваць на ведзьмаў ды прывідаў, а з фактамі, лічбамі і звесткамі ў руках даследуе рэальную праблему — праблему «маргіналізацыі» людзей, масавых міграцый, расчалевавання чалавека. Дарэчы, тую самую праблему, пра якую заходзіла размова пад час надаўняй сустрэчы, якая, калі памятаеш, адбылася ў сценах ЦК КПБ і ў якой прымалі ўдзел мы з табой. Калі не паспеў яшчэ пазнаёміцца (ведаю тваю занятасць), то раю, Эдуард Марцінавіч, — прачытай артыкул Я. Старыкава. Пры сустрэчы абмяняемся...

Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

намеснік старшыні Дзяржапрама БССР Я. Сухарукаў. Разам з тым ён заклікаў бацьчы праблему ва ўсёй яе складанасці. Да нас, сказаў ён, прыходзіць зараз шмат пісьмаў ад жыхароў пацярпелых раёнаў з просьбамі не адсяляць іх з родных мясцін. Відаць, трэба ўлічваць жаданне і гэтай катэгорыі насельніцтва. Іншая справа, сказаў Я. Сухарукаў, што кожны, хто застаецца ў пацярпелых раёнах, павінен атрымаць поўную кампенсацыю. Для гэтых людзей неабходна стварыць нармальныя і бяспечныя ўмовы жыцця.

Усіх, натуральна, хвалюе сёння праблема чысціні прадуктаў харчавання. Як свярдажаў Я. Сухарукаў, сельскагаспадарчая прадукцыя праходзіць сёння трайную праверку. Забракаванае ў выніку праверкі малако перапрацоўваецца на масла або сухое малако, якое скарыстоўваецца на корм жывёле. У рэспубліцы назапасілася нямаля забруджанага мяса. У 1986 годзе такога мяса было атрымана ў грамадскім сектары сельскагаспадарчай вытворчасці 21 тысяч тон. Сёлета атрымана 540 тон радыеактыўна забруджанага мяса. Усё яно, па словах Сухарукава, перапрацоўваецца на корм жывёле. Што ж датычыць «запасаў» 1986 года, — яны будуць захаваны на тэрыторыі 30-кіламетровай зоны.

Нельга сказаць, каб гэтыя лічбы задавалілі ці заспакоілі ўдзельнікаў сходу. Тое ж можна сказаць і пра звесткі, прыведзеныя ў выступленні міністра аховы здароўя БССР У. Улашчыка. Міністр прызнаў, што ў рэспубліцы апошнім часам назіраецца рост за-

хворванняў, у прыватнасці, анкалагічных. Але правесці непасрэдную сувязь паміж гэтым ростам і радыеактыўнай забруджанасцю тэрыторый рэспублікі, на яго думку, нельга. А вось рост захворванняў шчытападобнай залозы медыкі звязваюць з ударам Чарнобыля. Міністр прызнаў, што крытыка, якую часта выказваюць на адрас Міністэрства аховы здароўя, у многім справядлівая. Далёка не заўсёды яго дзейнасць была рашучай і паслядоўнай. Але нельга, на думку У. Улашчыка, свярдаваць, быццам міністэрства нічога не робіць для выпраўлення сітуацыі. Галоўную задачу яго работнікі зараз бачаць у стварэнні дыягнастычных цэнтраў па ўсёй рэспубліцы, якія дапамаглі б выяўленню захворванняў на ранніх стадыях. На жаль, падкрэсліў міністр, сёння яшчэ катастрофічна не хапае медыцынскіх кадраў, абсталявання, лекаў.

Складанасць сітуацыі яшчэ і ў тым, сказаў старшыня Магілёўскага ўрачэбнага таварыства А. Мяснін, што вынікі аварыі наклаліся на без таго цяжкае экалагічнае становішча ў Беларусі, у прыватнасці, на Магілёўшчыне. Сёння патрэбны комплексныя навуковыя даследаванні, спецыяльныя аграхімічныя карты для ўсіх гаспадарак. На думку прамоўцы, пакуль недаравальна мала мы выкарыстоўваем замежны во-

Проблемам ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай аварыі была прысвечана прэс-канферэнцыя, якая адбылася 13 лістапада ў мінскім Доме палітасветы. З журналістамі з рэспубліканскіх і абласных выданняў, тэлебачання і радыё, уласнымі карэспандэнтамі цэнтральных газет і часопісаў сустрэліся таварышы У. ЕУТУХ, А. КАМАЙ, А. МАЛАФЕЕУ, Ю. ХУСАІНАУ, У. ГАНЧАРЫК, намеснікі Старшыні Савета Міністраў А. КІЧКАЙЛА, Н. МАЗАЙ, прэзідэнт АН БССР У. ПЛАТОНАУ і інш.

БЕЛТА.

Пра Скарыну ў ЮНЕСКА

У 1990 годзе сусветная грамадскасць адзначыць 500-годдзе з дня нараджэння беларускага і ўсходнеславянскага першадрукара, асветніка, вучонага, мысліцеля і пісьменніка эпохі Адраджэння — Францыска Скарыны.

Такое рашэнне па ініцыятыве Беларускай ССР прыняла на праходзячай у Парыжы 25-й сесіі Генеральная канферэнцыя Арганізацыі Аб'яднаных Нацый па пытаннях адукацыі, навукі і культуры. Рэзалюцыю, унесенаю беларускай дэлегацыяй, якую ўзначальвае міністр культуры БССР Я. К. Вайтовіч, сумесна з дэлегацыямі ГДР, НРБ, ПНР, СССР, УССР, ЧССР, В'етнама, Аргенціны, Грцыі і Мексікі, аднадушна падтрымалі ўсе краіны, што ўдзельнічаюць у рабоце сесіі.

Цырымонія святкавання 500-гадовага юбілею Ф. Скарыны адбудзецца ў штаб-кватэры ЮНЕСКА ў Парыжы і будзе праходзіць у рамках мерапрыемстваў сусветнага дзесяцігоддзя развіцця культуры, што надае сапраўды агульначалавечы характар гэтай ініцыятыве.

Аб 500-й гадавіне Францыска Скарыны будзе паведамлена ў календары гадавін вялікіх людзей і гістарычных падзей (1990—1991 гг.), які распаўсюджваецца ва ўсім свеце.

МІНІСТР КУЛЬТУРЫ БССР Я. К. ВАЙТОВІЧ ВІСТУПІЎ НА 25-Й СЕСІІ ГЕНЕРАЛЬНАЙ КАНФЕРЭНЦЫІ ЮНЕСКА.

Разгледзеўшы праекты праграмных і бюджэтных дакументаў, — заявіў прамоўца, — мы адзначаем іх глыбокую напоўненасць, яскасць форм і дакладнасць зместу. Нам асабліва імпануе, што ў планах знайшлі дастойнае адлюстраванне глабальнай праблемы, якая хвалюе ўсё чалавецтва, дэлегацыя Беларускай ССР з задавальненнем адзначае, што праграма ў галіне адукацыі надаецца адзін з прыярытэтаў дзейнасці арганізацыі.

Я. К. Вайтовіч падкрэсліў значнасць дзейнасці ЮНЕСКА ў такіх галінах, як барацьба за выкарэнне непісьменнасці, садзейнічанне развіццю ўсіх форм адукацыі, паліпшэнне яе зместу, павышэнне якасці ў святле імператываў нашага часу і ўніверсальных агульначалавечых наштоўнасцей. На цяперашнім этапе настойліва неабходна стымуляваць і развіваць больш інтэнсіўнае супрацоўніцтва на рэгіянальным узроўні, у прыватнасці, у Еўропе. У гэтых мэтах было б лагічным уключыць у пункт 90 дакумента 25 С/4 палажэнне аб неабходнасці рэалізацыі рада вярнейшых рэкамендацый IV канферэнцыі міністраў адукацыі дзяржаў-членаў Еўрапейскага рэгіёна, сказаў прамоўца.

Цяперашні этап развіцця цывілізацыі, адзначаў ён далей, мае рад супярэчлівых тэндэнцый. З аднаго боку, хуткае развіццё навукі і тэхналогіі дае супольніцтву дзяржаў надзею на поўны поспех у барацьбе супраць голаду і хвароб, неувцтва і забабонаў. З другога боку, перад намі паўстаюць з новай сілай сумненні ў тым, ці сум-

шальна шырокае прымяненне найвейшых навуковых ведаў з нашым сумленнем, ці не стала сучасная тэхналогія і заснаваная на ёй прамысловасць «скрынкай Пандоры», здольнай зрабіць усё нашы індустрыяльныя перамогі ілюзорнымі з-за разбурэння навакольнага асяроддзя і заўчаснай растраты прыродных рэсурсаў. Пагроза экалагічнай катастрофы, якая нависла над чалавецтвам, з'яўляецца асновай міжнароднай экалагічнай салідарнасці.

Дакладчык адзначыў, што такая ўніверсальная арганізацыя, як ЮНЕСКА, не можа не быць насяржонаваючым момантаў у тэндэнцыі развіцця сусветнай культуры. Звяртае на сябе ўвагу той факт, што сучасная культура робіць яшчэ недастатковы ўплыў на фарміраванне высокай маралі чалавека. А без маральнага ўздыму не дзейнічаюць ніякія юрыдычныя законы. Надышоў час прызнаць, што праблема маральнага выжывання чалавецтва адзінатая праблема захавання фізічных асноў яго існавання.

Кіраўнік дэлегацыі БССР выказаў задавальненне праўдлівым ЮНЕСКА разуменнем гэтых і іншых праблем, мудрасцю і дальнабачнасцю арганізацыі, якая практычна стала на чале сусветнага дзесяцігоддзя развіцця культуры. Упэўнен, што ЮНЕСКА, як прагрэсіўная і дэмакратычная міжнародная арганізацыя, не можа упусціць ініцыятыву і павінна першай пацяць падрыхтоўку ўступлення чалавецтва ў новы гістарычны і часавы этап — III тысячгагоддзе — магчыма, пакадаўшы стварыць адпаведную сусветную камісію інтэлектуалаў пад назвай «Наша будучае дзесяцігоддзе».

ТАСС.

Праект П. Лука.

Праект А. Арцімовіча, В. Бялянкіна, М. Рыбнікова, І. Новіка.

Праект А. Дранца і А. Камлова.

Праект В. Занковіча, В. Ручко, Р. Кожына.

Гэтыя работы, згодна рашэнню журы конкурсу на помнік Ф. Скарыне ў Мінску, прадоўжаць барацьбу ў другім туры конкурсу.

Піша вам, дарагая рэдакцыя, студэнт-завочнік гістафа БДУ, пачынаючы навуковы супрацоўнік. Пішу ў газету ўпершыню. Прымусілі ўзяцца за піра падзеі, якія адбываліся ў Мінску ў час работы сесіі Вярхоўнага Савета БССР, ускалыхнулі грамадскасць, у тым ліку і мяне.

З аднаго боку, усе мы былі рады, што разглядаюцца такія важныя, жыццёвызначальныя пытанні, як ліквідацыя вынікаў чарнобыльскай аварыі і прыняцце Законаў «Аб змяненнях і дапаўненнях Канстытуцыі Беларускай ССР» і «Аб выбарах народных дэпутатаў Беларускай ССР». У той жа час мне асабіста была незразумелая пазыцыя ўлад, якія катэгарычна забаранялі сустрэчу выбаршчыкаў са сваімі дэпутатамі ля Дома ўрада (перакрываўся выхад з метра на плошчу Леніна, была сцягнута вялікая колькасць міліцыі і «аманаўдаў» і г. д.). Людзей літаральна гналі ад будынка, дзе працавала сесія. «Чаму?» — не давала мне тады і не дае цяпер спакою пытанне. Я ж уважліва пераконваўся, што людзі былі настроены мірна, яны хацелі толькі прадэманстраваць сваё жаданне, каб ужо прымаемыя законы аб выбарах былі сапраўды дэмакратычнымі, сапраўды адпавядалі духу перабудовы, духу народнага волевыяўлення. Ды гэтым жаданню былі супрацьпастаўлены дубінкі і зброя, паміж выбаршчыкамі і народнымі абранікамі стаялі шпалерамі людзі ў форме.

Сіла права і права сілы... У дні работы беларускага парламента мы маглі назіраць: стаўка робіцца на «права сілы». Хаця неабходнасці ў гэтым, як я ўжо казаў, не было. Калі параўноўваць з тым, што робіцца ў другіх рэгіёнах краіны, то можна смела сказаць (і звярнуць на гэта ўвагу нашых улад): мінскія, беларускія мітынгі і дэманстрацыі як нідзі мірныя, цывілізаваныя. Трэба гэта ўсім нам цаніць.

Цяжка жыць, не ведаючы, што будзе заўтра, як будзе складвацца лёс перабудовы ў рэспубліцы: у рэчышчы далейшага непрызнання неформальных грамадскіх рухаў ці ўсё ж на шляху дыялога, супрацоўніцтва з імі? Пытанні, пытанні...

П. НІЧЫПАР.

г. Мінск.

Знайшла самвыдаўскі дакумент, прачытала яго і здзівілася: якую ірмолю бачаць у ім партыйныя і саветскія работнікі? Нас вельмі добра выхоўвалі так, каб усе мы прытрымліваліся аднолькавых поглядаў. Такую прантыку крытыкаваў У. І. Ленін, засцерагаў ад яе. Час колішняму «эдыномыслию», распаўсюджанаму ў нашым грамадстве, аступіць месца больш дэмакратычным поглядам і з'ява.

Падумалася: чаму з такімі перашкодамі і цяжкасцямі мы ідзем да дыялога? Пэўна, многія апаратычны і так званыя ідэалагічныя байцы не чыталі выказвання Леніна аб неабходнасці разуменнага падыходу адзін да аднаго. У. І. Ленін заклікае нас тактоўна і уважліва працаваць з тымі, хто ішчэ вывучае, «усяляк дапамагаць, ставіцца як мага цярплівей да іх памылак, выпраўляць іх наступова і шляхам перананання, а не барацьбы» (ПЗТ, т. 30, стар. 226). Залатыя словы вялікага правадзіра! Дык ці трэба так упарта старацца, каб перайначыць адзін аднаго на «свой капіле»?

Дарэчы, маладыя хлопцы з «Адраджэння» звяртаюцца да народа на роднай мове, а іхнія аднагодкі камсамольскія актывісты часта і двух слоў не могуць сказаць на ёй.

Н. ШУНЬКО,
рабочая завада
парашковай металургіі.
г. Маладзечна.

У газетных матэрыялах, прысвечаных рабоце Вярхоўнага Савета СССР, нярэдка можна сустрэць выраз — дэлегацыя народных дэпутатаў, скажам, Узбекістана. Лічу, што ўжыванне слова «дэлегацыя» пры вызначэнні асобных груп дэпутатаў непрамамернае, бо ў яго звычайным разуменні прадугледжвае наяўнасць групы, звязанай унутранай дысцыплінай, падначаленай сваіму кіраўніку. Народныя дэпутаты СССР выбіраюцца непасрэдна грамадзянамі і адказныя толькі перад імі. Праўда, у ходзе работы З'езда могуць узнікаць пастаянныя або часовыя групы дэпутатаў (па інтарэсах, па аднолькавым падыходзе да якога-небудзь пытання,

здоровы сэнс, выстаўляючы на паказ сваё бескультур'е, нявыхаванасць, дылетантызм, невуцтва. Данчык сам падірзаслі сваё аматарскае дачыненне да спеваў — дык што ж у тым крыўднага? Паболей бы і нам такіх «манторскіх служачых», якія валодаюць гітарай і маюць чысты, адпрацаваны, хоць і невялікі голас. Данчык не прэтэндуе на прафесійнасць: калі я правільна зразумеў яго маці, спадарыню Юлю, у Амерыцы ён выступае нячаста, ці не раз на месяц, ды і то ў зборных канцэртах. За час знаходжання на Беларусі яго вымусілі выканаць ледзь не пяцігадовую норму выступленняў?

Што датычыць выдадзеных у Амерыцы пласцінак... Ну, дык Амерыцы пашанцавала ў тым сэнсе, што там няма фірмы «Мелодія». Там шмат іншых фірм, таму кожны чалавек, маючы грошы, можа выдаць уласную пласцінку, запрасіць для запісу альбо ўласныя слэбры, альбо сапраўдных зоран сценаў. Гэта залежыць ад сумы, якую мае той чалавек. Вядома, што ніводная з пласцінак Данчыка не вы-

ні медыцынскага абслугоўвання на сельніцтва. У ёй прыводзілася такая лічба — 1,26 мільёна чалавека-дзён было страчана тут з-за хвароб на сельніцтва ў мінулым, 1988 годзе. У выніку гэтага народная гаспадарка не дабрала 55 мільёнаў рублёў.

Чаму ж у нас столькі людзей хварэе? Думаю, што не ў апошнюю чаргу гэта тлумачыцца заняццю ў краіне фізічнай культуры. Ці не ўсе намаганні нашых спартыўных чыноўнікаў скіраваны на тое, каб выхоўваць чэмпіёнаў, здароўе ж усяго народа цікавіць іх не надта. Між тым, у тых жа Злучаных Штатах Амерыкі на самым высокім узроўні знаходзіцца менавіта масавая фізічная культура, скажам, бег, якім займаюцца мільёны людзей. Аматарам штодзённага здараўляльнага бегу з'яўляецца сам прэзідэнт Д. Буш.

Мне могуць сказаць, што і ў нашай краіне, у прыватнасці, у нашай рэспубліцы ёсць таксама нямала аматараў здараўляльнага бегу — А. Гогалеў, А. Кізіп, Ю. Андрэў і іншыя. Але і дзесяткі такіх людзей не паляпшаюць агульнай карціны. Бег не стаў у нас масавай з'явай. Я звяртаюся да ўсіх — давайце бегам!
С. ФЕНЬКА,
пенсіянер, аматар
здараўляльнага бегу.

Мінуў год, як была прынята пастава ЦК КПБ аб увекавечанні памяці першага старшыні беларускага ўрада Ц. Гартнага (З. Жылуновіча). Ёй было прадугледжана прысваенне імя Гартнага адной з вуліц горада Мінска і ўстанавленне памятнай дошкі на доме, дзе ён жыў.

Дык вось, вуліца ягоным імем ужо названа, а другі пункт паставы так і не выкананы. Не вызначана нават, на якім доме будзе ўстаноўлена гэтая дошка, бо пісьменнік жыў на вуліцах К. Маркса і Масноўскай. Магчыма, правільна было б змясціць гэтыя дошкі на абодвух дамах.

У свой час, калі ўрачыства адзначалася 100-годдзе з дня нараджэння пісьменніка, была ўнесена прапанова аб прысваенні імя Ціхіні Гартнага школе на яго радзіме ў г. Капылі. Але і гэта прапанова засталася на паперы.

Нехта ж павінен кантраляваць выкананне рашэнняў, якія прымаюцца. Ці не так?

Н. НАВІЦКІ,
ветэран вайны.

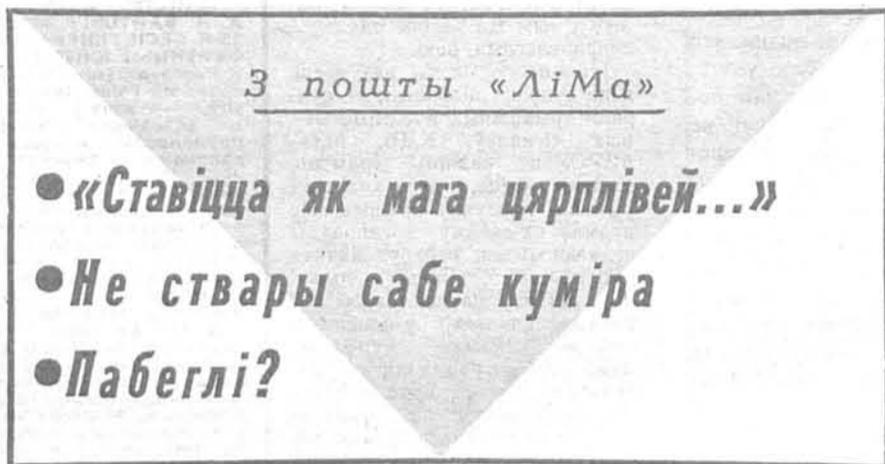
Успамінаючы тых, хто «штурмам браў» канцэрты Данчыка, я не магу пазбавіцца ад пытанняў. А дзе ж вы, калі ў філармоніі праходзяць канцэрты беларускай музыкі? Вы шчыра і ўсёй душою за адраджэнне нацыянальнай культуры — дык, можа, вы перапоўнілі б той жа Палац культуры Белаўпрофа ці Палац спорту, калі б на сцэны выйшлі фальклорныя гурты з вёсак Стаўбуці ці Барталемееўка? Ці за дзень-другі расхапілі б білеты на канцэрты з цыкла «Анталогія беларускай вакальнай музыкі», распачатага Віктарам Скоробагатавым, або — шматтысячныя тыражы пласцінак з запісамі Валліцыні Пархоменкі ці Ляніда Барткевіча? Чаму ж вы не патрабуеце выдання пласцінкі «Музычны фальклор Беларускага Палесся», адзначанай нядаўна «гран-пры» Французскай акадэміі грамадстваў?

Дальбог, я з задавальненнем паслухаў Данчыка на канцэрце. Пераканаўся ў ягонай шчырасці, непадробнай любові да Беларусі. Але, думаю, ён вельмі далёкі ад прызвання самаўсхвалянага. Чаму б і нашым «фанатам» спакойна не ўсвядоміць: нацыянальнае музычнае мастацтва — гэта не адзін Данчык. З большай увагай паглядзім на тых, хто побач з намі, вакол нас! Будзьма і ўсё іншае падтрымліваць з гэтым жа захапленнем, як нашага амерыканскага суайчынніка!

Дзмітрый ПАДБЯРЭЗСКІ,
журналіст.
г. Мінск.

У Фрунзенскім раёне г. Мінска нядаўна была прынята важная пастава аб стане і мерах па паляпшэн-

Ф. ЯКАЦУК,
малодшы навуковы
супрацоўнік БПІ.

па тэрытарыяльнай прыкмеце і г. д.), але гэта ўжо іншая справа.

А. ЛЕЙЗЕРАУ,
доктар юрыдычных навук.

Шчыра кажучы, сам факт прыезду Данчыка на Беларусь сказаў усё сам за сябе. І трэба толькі радавацца, што пачалі аднаўляцца сувязі з суайчыннікамі, якіх лёс закінуў далёка ад бацькаўшчыны.

Але мяне вельмі засмуціла хваля прызвання ажыятажу, якая суправаджала Данчыка на кожным ягоным кроку па зямлі продкаў. Прадчуваю, што некаму гэтыя словы будуць не па душы, але мушу выказацца...

Я заўсёды насцярожліва ставіўся да людзей, якія, так бы мовіць, блытаюць фанатызм з рэлігіяй. Пагадзіцеся, гэта ж зусім розныя рэчы: вера ў бацькаўшчыну, незгасальная любоў да яе — і ажыятаж вакол такіх людзей з чыстай верай. Мне, снажам, зусім не здзіўляе тое, што ў сям'і Андрэішынных збераглі памяць аб Радзіме. Не здзіўляе, бо калі чалавек любіць Радзіму, шануе яе мову і культуру, — гэта натуральна. Гэта норма. А вось калі яго за гэта хваляць і ўносяць — гэта, мякка кажучы, дзіўна.

Безумоўна, Данчык за гады нядаўняга мінулага зрабіўся ў вачах многіх тутэйшых беларусаў сімвалам героя-пакутніка. І мог быць кананізаваны ішчэ пры жыцці, калі б Леанід Ільіч пражыў ішчэ колькі гадоў... Але, дзякуючы богу, апошнім часам змянілася многае. І мы змаглі пабачыць легендарнага Данчыка твар у твар. Ён аказаўся самым звычайным чалавекам, які мае добрую, любімую работу і прыемнае для яго і іншых хобі — спевы. Спявак-аматар, ён за кошт спеваў не жыве. Ён ехаў наведваць Радзіму з думкай, як ён сам сказаў, «каб толькі не зрабілі які канцэрт...» А яго тут з чыйскай лёгкай руці зрабілі ці не заменным гастролёрам, «зоркай» заходняй эстрады. Данчык даў калі 20 канцэртаў, не лічачы таго, што мусіў співаць на кожнай з ім сустрэчы. Песні для Данчыка — гэта першае каханне. А хіба можна на гэта прадаваць білеты (няхай і з дабрачыннымі мэтамі), ладзіць шоу і ўдзямаць такіх вэрхал, які мне вяртае нагадаў тую атмасферу, што суправаджала ў Мінску прыезды «Ласковага мая» ці Жэні Белавусава.

Дальбог, някавата было за тых людзей, што, падаўшыся настрою «фанатаў», страчвалі і сваю годнасць,

часы. Гэтыя часы, здаецца, наступаюць...

Хацеў пачаць ліст добрым даўнім беларускім зваротам: «Спадар Сяргей...» Але ты не спадар. Ты, як і многія з нас, пакуль што няйначай палухмяны вінік вялікага антыдэмакратычнага малоха, сістэмы, якую я разам з сумленнымі хлопцамі хацеў і хачу перайначыць, каб стала яна сапраўды народнай, сапраўды дэмакратычнай, сапраўды светлай для кожнага з нас. І для цябе, між іншым, таксама.

Памятаю, як вясной гэтага года, калі ў маім кабінце шукалі «бомбу», а твая газета склусіла сваім чытачам, раскажваючы пра гэты факт, я пазваў ніў табе. Я раскажыў усё, якія міліцыя ўзламала дзверы, як зрабіла вобшы, як забрала «Навіны» і мае асабістыя рэчы... Я чакаў, што газета надрукуе праўдзівы матэрыял. Я верыў, бо ведаў цябе чэсным, сумленным хлопцам. Не дачакаўся...

Калі «Політычскі сабеседнік» надрукаваў згаданы артыкул, мне шмат хто прапанаваў падаць у суд. Але я, ведаеш, Сяргей, ішчэ паважаю сябе, каб апускацца да судовай цяганіны з палітлінікамі. Тым больш, што абвэржэнне, якога б я дабіўся праз суд, па сутнасці, не варта выедзенага яйка. Перакананы, што большасць сумленных людзей і так не верыць лухце, якая там напісана пра мяне. Ды і ты, даючы «добра» на перадрук, упэўнены, таксама не верыць. Тыя сцвярджэнні, што я нібыта за народнафронтаўскія грошы купіў машыну і збудоваў дачу — хлусня, разлічаная на дурняў. Бо толькі дурань можа паверыць, што за год (а менавіта столькі існуе БНФ), нават маючы дзесяткі тысяч грошай, пры нашай прадафіцыйнай талоннай сістэме можна набыць, скажам, халадзільнік. А тут — машына і дача. Не зайздросчу я тым людзям, якія, трымаючыся за астываючы чыноўніцкія крысы, бяззуба

хапаюцца за такую танную саломінку. Не ўратуе яна іх!

Сяргей, ты помніш, як мы ездзілі на маёй машыне ішчэ задоўга да стварэння аргкамітэта БНФ, які радаваўся за тваю новую кватэру. І сёння я не прамінуў бы мажлівасці запрасіць цябе на дачнае навааселле. Вось толькі шкада, што «Політычскі сабеседнік», сцвярджаючы, што ў мяне ёсць машына (а яна ў мяне з 1982 г.) і дача, «забыў» чамусьці назваць яе адрас. Можа, па той прычыне, што ў мяне... няма яе, дачы.

Гэты адкрыты ліст я даслаў у нашу пісьменніцкую газету «Літаратура і мастацтва», бо лепшыя часы, пра якія мы марылі, толькі наступаюць, і твая «На страже Октябры» наўрад ці адгукнецца на мой голас...

Алесь ЕМЯЛЬЯНАУ.

АДКРЫТЫ ЛІСТ

РЭДАКТАРУ ГАЗЕТЫ
«НА СТРАЖЕ ОКТАБРЯ»
С. Л. ШАХНОВІЧУ

Сяргей!

Гэты ліст мяне прымусіў напісаць не столькі артыкул «Рассудите нас, люди», які перадрукавала з «Політычскага сабеседніка» ўзначальваемая табой газета, колькі наша даўняе знаёмства і, калі хочаш, шкадаба да цябе. Артыкул толькі акрэсліў жаданне пагаварыць з табой. Памятаеш, як ішчэ ў канцы 70-х, у самы разгар брэжнеўшчыны, мне прышпілілі ярлыкі «нацыяналіст» і «прапанавалі» звольніцца з работы, ты дапамагаў мне знайсці іватэру, знайсці новую службу, і мы разам марылі пра лепшыя

3 думай пра песняра

Яно ўжо стала звыклым і чаканым — святкаванне песняровага дня нараджэння. Выпаўла яму нарадзіцца позняй восенню. Але сёлетні паэтаў дзень выдаўся як па заказу: сонечны, лагодны.

І напярэдні надвор'е паспрыяла ўдзельнікам коласаўскай канферэнцыі сабрацца густа і настраёва ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа АН БССР, каб пахваліцца і падзяліцца сваімі «раскопкамі» Коласавага «радовішча». А яно невычэрпае. Здаецца, столькі напісана, столькі вывучана! І ўсё ж, «старайся не старайся, а гэтай работы хоць на доўгія гады...» У сёлетняй канферэнцыі прынялі ўдзел і прадстаўнікі вучонага люду з іншых гарадоў рэспублікі. Напрыклад, В. Русілка

(«Паэтычнае асэнсаванне Якубам Коласам праблемы «Мастак і народ») — з Віцебска, В. Купрэнка («Эпітэт у пейзажнай дарэвалюцыйнай лірыцы Якуба Коласа») — з Мазыра, У. Барысюк («Асаблівасці ўжывання некаторых назоўнікаў з адмоўем не-ня ў творах Якуба Коласа») — з Брэста, Я. Клімуць («Сялянская тэма ў творчасці Якуба Коласа і Элізы Ажэшкі») — з Магілёва. Усе яны — выкладчыкі вышэйшых навучальных устаноў. Была нават госця з Польшчы, навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея імя Адама Міцкевіча Малжата Віхоўская («Польска-беларускія літаратурныя сувязі»).

Вядома ж, не гублялі фасону і мінчане. Цікавы даклад зрабіў выкладчык Мінскага ін-

стытута культуры М. Няхай — «Трылогія Якуба Коласа «На ростанях» у кантэксце развіцця беларускага гісторыка-рэвалюцыйнага рамана». Патрэбным з'яўляецца даследаванне В. Вярэніча (Інстытут мовазнаўства) «Тапанімічныя назвы ў трылогіі Якуба Коласа «На ростанях». Не першы раз трымаў справядзачу на канферэнцыі доктар філагічных навук В. Жураўлёў (Інстытут літаратуры). Яго цяперашняя тэма — «Гуманістычна-філасофская роля сімволікі ў паэме Якуба Коласа «Сымон-музыка». Вядомы даследчык-коласавец, доктар філагічных навук М. Мушыскі ўвазе слухачоў запрапанаваў тэму ў духу нашых дзён — «Невычэрпанасць класікі («Новая зямля» ў сучасным успрыманні»).

З цікавасцю слухалася паводле старшага навуковага супрацоўніка Літаратурнага музея Якуба Коласа Д. Мішкевіча «Дом і сядзіба Якуба Коласа 1945—1956 гг.».

З лістапада Коласаўскае працягваліся на радзіме песняра. Туды выехала група пісьменнікаў, музейцаў і сваякоў Якуба Коласа. Гасцей з Мінска горада прымалі мясцовыя жыхары ў Акічыцах, Смольні, ля помніка песняру ў Мікалаеўшчыне. Усюды — шчырыя вітанні, словам «гаваркім» і песенным. І, вядома ж, караваем — адметнай, тутэйшай выпечкай.

Галоўная падзея адбылася ў вёсцы Новы Свержань, у мясціне, пра якую гаворыцца ў трылогіі «На ростанях». Тут наваасяўскае, а таксама жыхары навакольных вёсак, госці з Нясвіжа і Белаазёрска (пачулі абвестку па тэлебачанні) страчалі гасцей, разам з якімі — загадка аддзела Стаўбцоўскага райвыканкома, галоўны руп-

лівец і «наладчык» свята А. Грэкаў.

Гучыць любімая ўсімі песня «Мой родны кут...»

Вечар адкрывае дырэктар Літаратурнага музея Якуба Коласа З. Камароўская. Святоўскае вітае заслужаны работнік культуры БССР сын песняра Д. Міцкевіч. Затым выступаюць народны пісьменнік Беларусі І. Шамякін, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа В. Адамчык, лаўрэаты Літаратурных прэмій імя Аркадзя Куляшова А. Русецкі і П. Прыходзька. Цёпла сустракаюць прысутныя замежныя гасці — перакладчыца з Балгарыі Зою Васілеву і пастаперакладчыка з Югаславіі Таміслава Шыпаўца.

Свята дапоўніў і ўзбагаціў канцэрт мастацкай самадзейнасці, удзел у якім прынялі калектывы з Пухавіцкага, Слуцкага, Нясвіжскага і Удзёнскага раёнаў.

І. КУРБЕКА.

Два лісты на агню тэму

У нумары за 4 лістапада мы ўжо расказвалі на старонках штогдынявіка пра мітынг-рэквіем з нагоды восені Дзядоў, што адбыліся ў розных гарадах рэспублікі. Так, прынамсі, былі надрукаваны кароткія рэпартажы

з дазволенах мясцовымі ўладамі грамадскіх акцый у Мінску і Віцебску, з «недазволенага» ўшанавання памяці продкаў у Магілёве. І вось пошта прынесла два лісты з Брэста, дзе таксама адбылося жалобнае мерапрыемства...

Рашэнне нумар 616...

28 кастрычніка 1989 г. на вуліцы Савецкай у Брэсце па ініцыятыве творчых саюзаў і грамадскіх арганізацый горада быў праведзены рэквіем у памяць нашых продкаў, што загінулі за Бацькаўшчыну, у памяць землякоў, якія сталі ахвярамі сталінізму, палеглі ў Афганістане.

Брэсцкае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў БССР, якое выступіла адным з ініцыятараў рэквіема, на сваім пасяджэнні 4 лістапада 1989 г. абмеркавала сітуацыю з яго падрыхтоўкай, правядзеннем, а таксама выказала адносіны да адпаведных санкцый гарадскіх улад.

Абласное аддзяленне СП БССР лічыць беспадстаўным і неабгрунтаваным рашэнне № 616 выканкома Ленінскага райсавета аб забароне правядзення рэквіема, які ставіў на мэце адраджэнне ў Брэсце старажытнага дахрысціянскага абрадаўнага памянання продкаў — Дзядоў. Разам з такімі народнымі абрадамі, як Каляды, Купалле, абрад Дзядоў апошнім часам у рэспубліцы зноў становіцца агульнанацыянальным, і, безумоўна, будзе спрыяць адраджэнню духоўнасці, вяртанню да сваіх гістарычных каранёў. Вельмі прыкра, што гэтага не зразумелі таварышы ў Ленінскім райсавете, класіфікаваў-

шы абрад як мітынг і падвёўшы яго пад указ «Аб правядзенні мітынгаў...», чым справакавалі райаддзел міліцыі на адпаведныя санкцыі, накіраваныя супраць арганізатараў і ўдзельнікаў рэквіема.

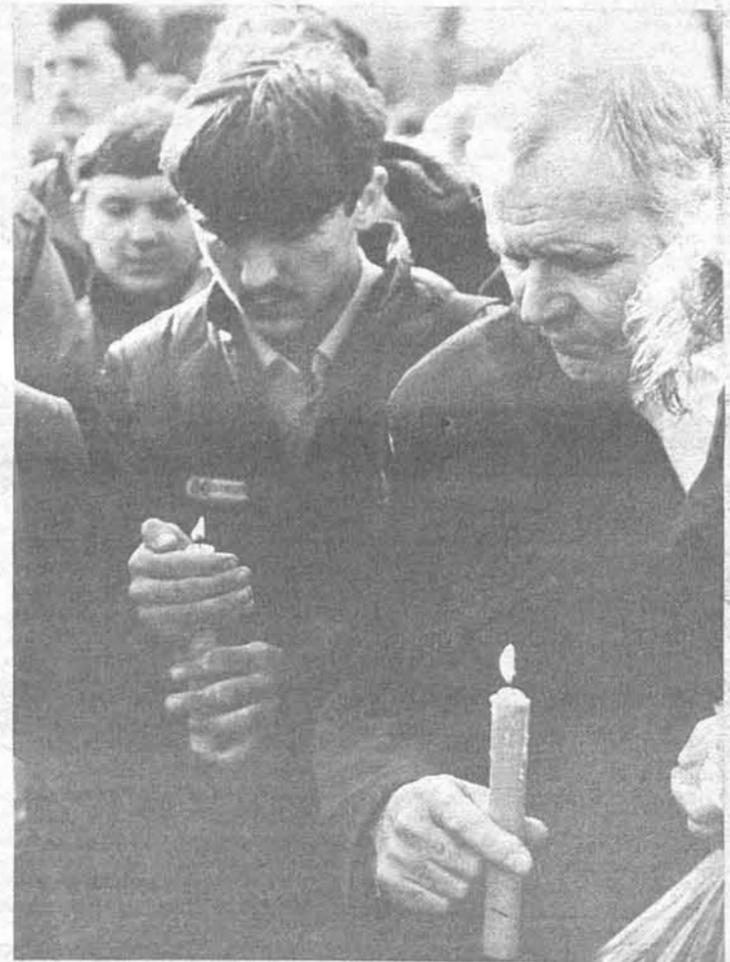
Здзіўляе сваёй непаслядоўнасцю ў публікацыях адносна абрадаў Дзядоў абласная газета «Заря». І верасня яна змясціла артыкул — рэкамендацыі па правядзенні Дзядоў супрацоўнікамі АНМЦ Р. Тарашкевіча «Всё застаецца людзям», а 27 кастрычніка тут, у партыйнай газеце, раптам з'яўляецца інтэрв'ю Брэсцкага дабрачыннага аяца Яўгенія, у якім ён ад імя праваслаўнай царквы ледзь не

забараняе правядзенне гэтага абрада і, што асабліва здзіўляе, амаль слова ў слова перакладае сцэнарый рэквіема, ведаць які ён ніяк не мог. (Чамусьці менавіта да паслуг аяца Яўгенія звярнуўся яшчэ да публікацыі інтэрв'ю і Ленінскі райсавет, абгрунтоўваючы адмову ў правядзенні рэквіема).

Далей — болей: артыкул В. Канаваляка «Поміненне... у ресторана» (1.11.89 г.) ўжо адкрыта тэндэнцыйны, безапелляцыйна-абразлівы, з бессаромным скажэннем фактаў. Гэта

становіцца асабліва відочным, калі чытаеш змешчаны ў «Зарэ» на наступны дзень матэрыял БЕЛТА «Дзяды — вечар памянання», дзе становіцца гаворыцца аб правядзенні гэтага абрада ў Мінску. Падобная «газетная палітыка» не толькі не спрыяе перабудове, а, наадварот, адкідае нас да сумна вядомых часоў «тэлефоннага права».

Мікола ПРАКАПОВІЧ, сакратар Брэсцкага абласнога аддзялення СП БССР.

Фота П. СУЛІМЫ.

Прыступкі дэмакратызацыі?

Адказныя асобы з высокіх брэсцкіх гарадскіх кабінетаў не вельмі шукаюць аргументацыі і доказы матывы для сваёй нягоды на мітынг, рэквіем, сход, а найчасцей проста пачынаюць выказваць не заўсёды абгрунтаваны перасцярогі («на мітынг саберутся случайныя людзі», «могут быць п'яныя», «целесообразно ли тревожить людей — они и так всё знают из газет, радио, телевидения»), а часам дазваляюць сабе проста ганебныя аб'яваўчаны тыпу «они (чытай — брэсцкія нефармалы) хотят догнать Минск», «сим нужно отчитаться перед Зеноном Позняком».

Насмельваюся прывесці гэтыя «чытаты», адрававаныя нефармалам Р. Бакіевічу і У. Базану на пасяджэнні гарадскога выканкома 11 верасня 1989 года, хоць упэўненая, што сакратар Т. Суворова наўрад ці запратакаліравала іх (не толькі я, але і яшчэ колькі нейтральных асоб, запрошаных на пасяджэнне гарвыканкома, могуць засведчыць).

Мала чым адрознівалася паводле сцэнарыя і пасяджэнне выканаўчага камітэта Ленінскага райсавета г. Брэста ад 23 кастрычніка 1989 года. Праўда, была тут свая адметнасць — у зале прысутнічалі пракурор, судзя, некалькі асоб у міліцэйскай форме і амаль ці не ўвесь гарадскі выканаўчы камітэт на чале са старшынёю Б. І. Венцэлем, на імя якога, дарэчы, кіраўнікі абласных аддзяленняў творчых саюзаў, брэсцкай рэгіянальнай Рады БНФ «Адраджэнне» і грамад-

скакультурнай сябрыні «Край» падалі ўведамленне пра тое, што 28 кастрычніка ў Брэсце, як і па ўсёй Беларусі, мяркуецца правядзенне рэквіема з нагоды Дзядоў. Прычыну перадачы гэтай афіцыйнай паперы з гарвыканкома ў райвыканком Ленінскага раёна г. Брэста растлумачыла старшыня райсавета С. В. Гіль: вул. Савецкая, на якой плануецца правядзенне рэквіема, знаходзіцца ў Ленінскім раёне. Прызнаюся, такое тлумачэнне абнадзеіла: значыць нас запрасілі сюды, каб без усякага пасярэдніцтва дамовіцца, як лепей наладзіць абрад памянання продкаў. Але ні дамовы, ні размовы не адбылося. І на гэты раз аднагалосна было прынята рашэнне райвыканкома № 616 пра забарону адзначыць у горадзе Дзядоў і праводзіць рэквіем.

Члены выканкома пайшлі на забарону, бо, мяне здаецца, хоць і выслухалі, але не захацелі пачуць довады пра тое, што настаў час адраджэння традыцыйных народных свят і абрадаў; сёння абсурдна пытацца дазволу на святкаванне Купалля, Калядаў, Гукання вясны, а значыць — і Дзядоў, традыцыйнага народнага дахрысціянскага дня памянання продкаў.

Не захацелі ў райвыканкоме як след прачытаць і нашу афіцыйную паперу — уведамленне, — дзе гаварылася пра абрад Дзядоў і правядзенне рэквіема з гэтай нагоды. Сакратар выканкома тав. П. І. Яцкевіч безапелляцыйна заявіў, што мы парушылі правыя падачы заявы на мітынг, хоць наўрад ці

не ведаў, што «народныя памянальныя абрады» да разрады мітынгаў ніяк не адносяцца і дазволу не патрабуюць. І на гэты раз давядзецца назіраць, як адказным асобам было «всё ясно, чого они (чытайце — заявіцелі) хотят». Нам інкрымінавалі ні многа, ні мала — намер пад маркай рэквіема правесці ў гэты дзень у Брэсце... перадачы барчы мітынг! Можна было б пакінуць беспадстаўную інсінуацыю па сумленні і службовай годнасці сакратара райвыканкома, які дакладваў пытанне, але абурала тое, што члены райвыканкома прынялі за факт абсурдныя домыслы, узрошчаныя на комплексе падазронасці і недаверу. Абуральна, што выканком, забараняючы народны абрад, падвёў пад крымінальную адказнасць удзел у шанаванні памяці памёрлых!

Паглядзі на фотаздымак, чытач. На ім — берасцейцы, якія сабраліся 28 кастрычніка, каб ушанаваць словам і хвілінай маўчання нашых дзядоў, якія палеглі пад Грунвальдам і ля сцен старажытнага Брэсця, нашых бацькоў, якія загінулі ад рук сталіністаў і фашыстаў, нашых сыноў, якія ніколі не вернуцца з Афганістана, нашых суайчыннікаў, якіх забраў Чарнобыль. Людзі прыйшлі са свечкамі, каб запаліць іх па ўсіх мёртвых і каб зацэпіць у сваіх душах агеньчыкі памяці і ўдзячнасці. Свечкі тушылі вечар — іх асяярожна захіналі далонамі. Але каму было захінуць у гэтыя хвіліны нашы душы, якія зайшліся ад распачы, крыўды і ганьбы, калі ў час рэквіема вырвалася з ра-

дыёдынікаў музычнага фантана і загучала на ўсю сілу-моц лёгкая савецкая эстрадная музыка? Чаму не знайшлося нікога сярод адказных ды абшчараных уладаў, прысутных на рэквіеме, хто шаруніўся б спыніць гэтае блюзнерства? Не буду браць на сабе смеласць выказваць здагадкі, хто прыдумаў такі ганебны спосаб змагання з забароненым абрадам (а загад быў, раз у суботу раніцою тэрмінова раскансервалі фантан, залілі перад маразамі яго вадою — прывялі ў поўную «баявую» татуюнасць); адно можна сказаць у адрас

гэтага неведомага: ён дамогся свайго, ён атруціў нашы душы ядам недаверу, пагарды, ганьбы.

Хочацца верыць, што абласны выканаўчы камітэт г. Брэста, куды пададзена апеляцыя, адменіць неабгрунтаваную забарону Дзядоў у Брэсце, вынесеную райвыканкомам, і тым самым спыніць рэпрэсіўныя меры, якія прымаюцца зараз супраць арганізатараў і ўдзельнікаў рэквіема.

Валянціна МАРОЗ, выкладчык Брэсцкага педінстытута.

АД РЕДАКЦЫІ. Калі гэтыя лісты былі падрыхтаваны да друку, нам паведамілі з Брэста, што над арганізатарамі і ўдзельнікамі Дзядоў былі ўчынены судовыя разбіральніцтвы. У выніку іх М. Пракаповіч аштрафаваны на 200 рублёў, Р. Бакіевіч — на 30 рублёў, А. Каско і Ю. Сіманаў втрымалі адміністрацыйнае папярэджанне. Судовыя разбіральніцтвы працягваюцца...

ПЕРАЧЫТВАЮ новую прэзірачную кніжку В. Гардзея і заўважаю, што, бадай, ва ўсіх творах закрэнаюцца маральна-сацыяльныя праблемы нашага часу. Менавіта закрэнаюцца, ставяцца, а не даследуюцца. Зразумела, усе гэтыя праблемы даўно не по-

«чудоўныя і прыгожыя ласіныя рогі» — галінастыя, больш як паўметра ў вышыню, з сямю адрастанямі на конным ствале. Адрозніваць, што на сямі іх... здаравенны, мацёры лось». З гэтай хвіліны вялікай, амаль дзіцячай радасцю зашчыў чалавек: яны, маўляў, паслужаць добрым падарункам жонцы, звяглівай злосніцы. Ды хутка гэтая радасць зьявілася да ганд-

на абгрунтаваны. Той жа жыццёвай праўды, псіхалагічнай абгрунтаванасці бракуе апавяданням «Славик на каламажы» і «Лужок перад хатай». А вось «Валуны цераз вуліцу», хоць і не маюць якой-небудзь выразнай фабулы, але, думаю, твор гэта самы безда-

сіроць слёзы: — Як жа ты цяпер будзеш? Нікога ў цябе няма — адзін, як пуп». Пасля Тафілінага ад'езду стары Аліфер «уважліва і пастарэў, згорбіўся, а неўзабаве «прастудзіўся, захварэў і ціха развітаўся з гэтым светам». У чым жа загадка гэтага апавядання? Чаму звычайны жыццёвы факт стаў фактам мастацтва? Мяркую, у гранічна выразнай пазіцыі пісьменніка, у любасці і дабрыні, з якой апісвае сваіх герояў, іх узаемадзейнасці. Як і ў дакладнай апавядальнай кампазіцыі. Матуў чалавечай еднасці, любові і міласэрнасці, усёперажывання і ўзаемадапамогі гучыць, не сціхаючы, амаль ува ўсіх творах В. Гардзея. І гэта вельмі важна, бо такія пачуцці сталі ўжо, бадай, рудыментам. Што ж датычыць мастацкага ўзроўню, этычнага і маральна-сацыяльнага зместу апавяданняў «Кармакухня», «На водшыбе», «Старыя жорны», «Каламутная вада», «Сельскі карэспандэнт Саўка Халецкі», «Вальс пад журлівым таполямі» і іншых, то яны нашамт ніжэйшай і бяднейшай за ўжо разгледжаныя творы. Хацелася б толькі нагадаць тут адзін выдому пастулат: у кожнага больш-менш здольнага пісьменніка — свой стыль, свая мастацкая манера самавыяўлення. Кідкая ці не вельмі. У творчасці аднаго прэзірачна пераважае эмацыянальна-пачуццёвая стылія, у другога бярэ верх рацыяналістычны па-

чатак, роздум. Што ж датычыць В. Гардзея, то ў яго творах прадумана ўраўнаважваюцца эмацыянальна і рацыяналістычны пачаткі. Ды яшчэ — сур'ёзнае і смешнае, прэзірачнае і паэтычнае.

Дык вось, у згаданых апавяданнях В. Гардзея мастацкі зарад моцна аслаблены. Задумы, канфлікты гэтых твораў нізкія, як бы прыватныя — акурат для замалёвак. І як вынік — некававы і героі іх. У апавяданнях даследуюцца не чалавечыя лёсы і нават не характары, а ўсяго — адна-другая рыса іх натуры. Словам, пісьменнік паказвае дзейных асоб адназначна, малюе толькі чорна-белымі фарбамі, без тонаў і паўтонаў. А суадносіны іх будзе па прычыне антытэзі, кантрастнага паралелізму, па вонкавых прыкметах, якія характэрны найперш стэрэатыпу, а не жывому чалавеку.

Апавяданні ж «Сельскі карэспандэнт Саўка Халецкі» і «Вальс пад журлівым таполямі» стаяць як бы ўбаку — не вельмі «ўжываюцца» ў ідэяна-мастацкую тканіну кніжкі. Першае — гэта хутчэй усяго літаратурны пасаж, сінтэз вожыкаўскай гумарэскі і «іранескі». Другі твор падкрэслена белетрыстычны, ён з тых (добра, калі памыляюся), што народжаны самой белетрыстыкай.

Так, многае ў творчасці пра-

Карані жыццёвага дрэва

вья. І адным ганьбаваннем ды непрыманнем непажаданых з'яў, без канструктыўнага падыходу да іх ніяк не абыздзецца... Але такога падыходу ў нашага аўтара няма — і ці толькі, запятаю, у яго? Гэта пакуль наша агульная беда. І ты міжволі ўдзячы пісьменніку, што хача б «закрануў», «паставіў» і нават дзе-нідзе зазірнуў у карань прыгаданых з'яў-праблем. Вядома ж, праз прызму свайго светабачання і ў меру таленту свайго.

Вось апавяданне «Дварнік Бобік і ласіныя рогі» (не надта дакладная, дарэчы, назва). Аднаго разу Піліпка Радзюк, бядак-паллянічы, знайшоў у лесе

В. Гардзея. Карані вечнага дрэва. Аповесць, апавяданні. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

лярскага клопату. Вядома, рогі тут — сімвалічны знак ухоністай абыякавасці, мяшчанскага азарту. Адкуль у людзей хвароба «прычандалізму» (слова М. Стральцова) — даўня, застарэлая? Як лячыць яе? Вось дзе загадка! Адной бездухоўнасцю, мабыць, усяго не вытлумачыш. Як і духоўнасцю таксама.

Гэтыя паняцці, дарэчы, так занягалі ў крытыцы і ў публіцыстыцы, што яны сталі агульнымі дзяржаўнымі штампамі. Есць жа і духоўныя абыякавалі, прычым іх больш, чым нам уяўляецца.

З усіх персанажаў апавядання адзін Піліпка чалавек бескарыслівы. Хаця зноў жа: не заўсёды паводзіны і ўчынкі яго дастаткова высветлены, псіхалагіч-

корні ў прэзірачным зборніку В. Гардзея.

Жывуць у вёсцы двое старых, сусед і суседка, Аліфер і Тафіля. Пры хаце ў кожнага свой адметны валун-седала. Кожнага дня, умасціўшыся на валуны, суседзі вядуць свае няхітрыя размовы-перамовы. Розныя, перш за ўсё пра надвор'е, цяперашнюю моладзь і сваю малодасць. І колькі ж у гэтых размовах цеплыні, сардэчнай ласкі, увагі і павягі адзін да аднаго! Але вось прыходзіць дзень, калі Тафіля назаўсёды з'явіцца да малодшай дачкі.

«Развіталіся яны доўга і так сардэчна, як быццам разумелі, што больш ніколі не сустрэнуцца. Тафіля ў адной руцэ трымае авосьну, а другой выцірала чырвоныя запячаныя вочы. Аліфер стаў побач, пасрод вуліцы, і голас яго таксама здрадліва дрыжэў:

— То едзеш, Тафіля? — Еду, Сцяпанка, — вінавата ўсміхалася Тафіля. — Пастаяла, памаўчала і выціснула

Трапяткі пульс радка

У нашай рэспубліцы плёна праце нешматлікі, але цікавы атрад рускіх паэтаў. Гаворачы пра іх і пішуць надзвычай мала. Адзін з такіх, абыдзены увагай крытыкі, — паэт Ізяслаў Катляроў, які жыве ў Светлагорску. Аўтар некалькіх кніжак для дзяцей і дарослых, ён піша шмат і даўно, друкуецца ў часопісах «Знамя», «Юность», «Нева», «Аврора», «Смена», «Нёман», хоць і не з'яўляецца членам Саюза пісьменнікаў. Сёлета ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйшаў новы яго паэтычны зборнік — «Здесь, на трепетной земле». Што ўражвае, што выклікае найбольшую ўвагу ў ім?

Пачынаецца зборнік безназоўным вершам «Друг не поймет...» Гэта трывожлівы роздум пра сённяшні дзень чалавека, які жыве «вблизи Наровли, Браггина и Хойник». Верш не з ліку самых моцных, але ён — той камертон, які

І. Катляроў. Тут, на трапяткой зямлі. На рускай мове. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1989.

задае адпаведную элігічную танальнасць, настроівае на абвостранае ўспрыманне рэчаіснасці з яе драматызмам.

Матуў прызнання ў любові да сваіх вытокаў, чуйных рэчак і ручаёў, безабаронных дрэў і зёлак — адзін з галоўных, вызначальных у кнізе. Голас паэта не ўздываецца да той інтанацыяна-прамоўніцкай узвышанасці, якая мяжуе са шматслоўем ці самаатэстацыяй. Безназоўныя вершы (а іх большасць у аўтара), як і тыя рэчкі з ручаінамі, не прэзюндуючы на гучнасць і маштабнасць, маюць прываблівыя рысы арганічнасці і паўнакроўнасці пачуцця, даверлівай патэмнасці і выразнасці. Лірычны герой гаворыць пра невядомы шырокаму свету гарадок, уяўляючы, што «не вся вода, что в этой вот реке, не вся земля, что здесь, перед глазами», але разам з тым яскрава ўсведамляючы:

Здесь ног твоих касается река так ласково, что, если не лувить, — без этой речки и без городка тебе своей Отчизны не представить.

Чалавек, які жыве напружаным духоўным жыццём і адчувае сваю далучанасць да ўсёй «планеты людзей» (так назваў нашу Зямлю Экзюперы), які здольны глыбока перажываць за блізкага і далёкага сучасніка, за дзяцей і птушак, ранішнюю расінку на бэзавым палёстку і вярчэрны промень над сцежкай ля Бярэзіны, мае права сказаць: «А можно жить в каком-то городке... — и не считать себя провинциалом».

Сапраўдная паэзія, якой бы ні была яна па форме, па знешніх адзнаках, заўсёды — напружанне душы і роздому, асэнсаванне сябе і людзей, вечнае пазнанне неспазнанага. Добрая недагаворанасць — (што ад адчування таемнасці самога існавання), светлы смутак аб недасяжнасці ідэалу і хуткаплыннасці часу выявіліся шмат у якіх радках аўтара.

Есть каная-то высшая воля, о которой и думать не смей, в том, что небо, и роца, и поле — воплощение грусти твоей. Асэнсуювачы «вечныя» ка-

тэгорыі, паэт не цураецца той прозы жыцця, якая — вакол. Невыпадкова ў кнізе гучаць галасы вакзалаў і аўтастрад, чыгуначных станцый і шляхоў у стэпе, знаёмых і незнаёмых аўтара людзей, майстроў, якія жывуць сваёй працай і ёю сцвярджаюць сябе: «Мастера хвалит работа, мастер не хвалит ее». Тут — і вершы пра гэкія пасляваенныя гадч, пра бацьку, які, памечаны шрамамі, вярнуўся з фронту, пра маці, якая атрымлівала «пропахшее дымом и потом, окопной горелой землей» пісьмо з крывавага палёў вайны... Такая «заземленасць» не паслабляе, а наадварот, узмацняе гучанне кнігі, надае ёй большую паўнату.

Сталае ўспрыманне з'яў і падзей, усведамленне іх складанасці набываюць тыя рэалістычныя рысы, якія не маюць нічога агульнага ні з расчараванай канстатацыяй, ні з паэтычнай эфіфарычнасцю захапленняў, уласцівых юнацтву. Позірк на свет такі, які ён ёсць, не азначае безвыходнасці ці песімістычнага надрыву: Законченность осенних очертаний все проще, все понятнее видна... И мир, как на гравюре, стал реальной в обычной раме твоего окна. Как будто вдруг поутихали ветры

и облака приобрели покой... Стволы — стволами и ветвями — ветви, — все стало наконец самим собой. И ничего придумывать не надо. На кронах листьев можно перечисть. И никакого явного разлада меж тем, что видишь, и меж тем, что есть.

Між дарагіх адрасоў прызнання лірычнага героя — любімыя ім Расія і Беларусь. Нашай рэспубліцы — партызанцы, дзе «каплі падаюць з мокрой стрехи», дзе «обветшалый сарай над рекой, не спорая, горит от заката», дзе сэрца «над лугом гулко бьется», прысвечаны вершы «Родние», «Тишина», «Тополь вдруг преобразился...».

Чысціней, першароднасцю адчуванняў напоўнены змест і мелодыя вершаў «Иду — и первый — снежный хруст...», «Проснулся. От снега светело...», «Снегопад в Ленинграде». Пры ўсёй сваёй неўскладнёнасці ім не ўласцівы спрошчанасць, банальнасць. І зусім не дысанансам выступаюць поруч з жыццесцвярджалымі радкамі вершы з выразна акрэсленай бытавой атрыбутыкай, рэаліямі не зусім лірычнага парадку:

А тот, кто вилами навоз гребет из дымного сарая и тащит ключами на воз, о чем молчит, изнемогал? Он телогрейку расстегнул,

Пазбавіцца паспешліваасці

Сэнс назвы зборніка апавяданняў Міхася Барэйшы досыць прэзырысты. Слова «крыніца» аўтар ужывае не столькі ў прамавым, колькі ў пераносным, абгульнена-адцягненым значэнні. З семнаццаці апавяданняў, змешчаных у кнізе, толькі ў адным ёсць эпізод, дзе герой чысціць запущаную, забытую людзьмі крынічку («Камета Галей»). І гэта набылае сімвалічнае гучанне, азначае найперш неабходнасць вяртання да памяці, ачышчэння яе ад сжанонных, дэфармаваных напластаванняў.

Шкада толькі, што не заўсёды вобразы ў апавяданнях М. Барэйшы дастаткова пераканаўчы і псіхалагічна дакладныя. У творчым самаразвіцці прэзірачна быццам спыніўся на месцы: апавяданні гэтага зборніка па сваёй мастацкай вартасці і тэх-

М. Барэйша. Крыніца, чыстая вада. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

ніцы пісьма амаль нічым не адрозніваюцца ад тых, з якімі М. Барэйша дэбютаваў. Прыкладная схема большасці, як правіла, наступная: галоўны герой трапляе ў нейкую крытычную сітуацыю і пачынае не ў меру рэфлексаваць. Сюжэт іх найчасцей трымаецца не на рэалістычнай характараў, а на дзіцяча-вучнёўскім: «і раптам», «аднойчы», «нечакана».

Шмат такіх «раптоўнасцяў» ды «нечаканасцяў» здараецца з Рыгорам Седлаўцом («Кембрыйскае мора»). Станіслава Пятровічам і безыменным героем з апавядання «Усмішка малага», Ларысай Пятроўнай Нядольскай («Насутрач новаму дню»), Сцяпанам Вавулам («Калі прыйдзе святанне»), Насычаны ім і «Памяць», «Надпіс на снезе», «Жыві светла», «Мроіва». Такім чынам, мы нярэдка маем справу не з мастацкім творам, а са звычайным пераказам, які нагадвае журналістычную замалёўку ў раёнай газеце, дзе механічна спалучаныя факты і падзеі прамой дарогай вя-

дуць нас да зададзенай пісьменнікам ідэі.

Некаторыя апавяданні Міхася Барэйшы і, пераходзім, «Кветкі на цыраце», «Памяць», «Мроіва», «Калі прыйдзе святанне», адкрыта грашаць маралізатарствам, не пазбаўлены схематызму, літаратуршчыны. Вось, скажам, апісвае аўтар драматычную сцэну расправы фашысцкіх карнікаў. Нічога новага мы тут не адшукаем. Нам ужо добра знаёмая і той жа выслужнік — здраднік — паліцай, і ўсё той жа «гер афіцэр».

Вельмі цяжка прыняць на веру і наступны эпізод з апавядання «Памяць»:

«— Тата! Татачка! — выскачыла з жаночай палавіны дзяўчынка гадоў васьмі і кінулася цераз плочу. Салдат, які ахоўваў жанчын, адпусціў аўчарку. Тая сконнула да дзіцяці, але не рванула зубамі, а спынілася і разгублена паглядзела на гаспадара. Той, зазлаваўшы, падбег, схпіў малую і шпульную назад».

Адрозна адчуваецца, што аўтар скарыстаў тут літаратурны прыём. І даволі зацяганы.

Нерацыянальна карыстаецца Міхася Барэйша і фантаграфічным матэрыялам. Як вядома, мастацкі твор набылае сваю значымасць не толькі дзякуючы колькасці фактаў, падзей, герояў. Важную ролю адыгрывае і такая катэгорыя, як мера. На жаль, пачуццёвы меры нярэдка здраджвае маладому пісьменніку. Гэта характэрна нават для самых лепшых апавяданняў зборніка. Адсюль, відавочна, і некаторая штучнасць у развіцці канфлікту, псіхалагічнай напружанасці вобраза, сцэны. Слабая патрабавальнасць аўтара да напісанага ўласнай руной прыводзіць часам да непатрэбных, неапраўданых паўтараў. Можна паслацца на адно з лепшых апавяданняў М. Барэйшы «Аварыйнае асвятленне». На старонцы 156 аўтар зазначае: «З прыходам начальніка цэха Ціхамірава ў калентыве пачаўся нейкі распад». І літаральна праз некалькі абзацаў прэзірачна зноўку настойліва даводзіць: «Але з прыходам у цэх Ціхамірава і Краўца многае змянілася, па-рушылася». На добры лад і першы сказ, і другі — лішнія, бо і так чытач добра разумее ўсю тую неразбяржуху, несправядлівасць, што пачаліся ў калентыве з прыходам гэтых не

духа станоўчых асоб.

На жаль, гэтыя пралікі маюць рэальную магчымасць перарасці ў своеасаблівае «адметнасць» стылю пісьменніка.

Імпануе, што М. Барэйша даследуе надзённыя тэмы: акцэнт у вагу на вытонах фарміравання характараў і светапогляду сучасніка. Але не заўсёды жаданне прэзірачна падмацоўваецца ўменнем, мастакоўскім майстэрствам.

На мяжы жыцця і смерці Сцяпан Вавула («Калі прыйдзе святанне») удумліва азіраецца на прайздзёную ім пуцявіну. На бальнічным ложку вырашае ён для сябе найцяжэйшае, найпакутлівейшае пытанне — для чаго ён прыйшоў на гэты свет і якую памяць пакіне пасля сябе. Але калі Сцяпан пачынае нарэшце разумець, што трэба перайначыць сваё жыццё, павесці яго на новы лад, прыходзіць смерць. Як запозная адплата за скалечаны ўласны лёс — паламанне жыццё жонкі і сына.

Праўда, калі гаварыць пра глыбінны выток канфлікту ў апавяданні, то ўсё ж такі трэба пагадзіцца з думкай А. Сідарэвіча, які ў свой час данараў Міхася Барэйшу за выяўдзены жыццёвы няўдач галоўнага героя з ваеннай пары.

Многія героі Міхася Барэйшы знаходзяцца ў няпростых пошу-

заіка — як, зрэшты, і ў іншых пісьменнікаў — катэгарычна не прымаеш. Вобразы, сюжэтныя хады, ідэйныя матывы надта ж ужо знаёмыя, апрабаваныя, нават зацяганыя. Гладкаліс, абнатынасць фразы, праўнаважнасць, залішня правільнасць, адпаведнасць агульнавядомым ісцінам і догмам: усе героі дакладна ведаюць, куды не траба ісці, дзе забароненая зона... Дзе тая духоўная разняволенасць пісьменніка (гэты данор прымаю і на сябе), шал яго творчай сілы, дзе смеласць і навізна пагляду на свет, — усё, што і робіць пісьменніка пісьменікам? Жывога непрафесіяналізму — вось чаго нам, камучы іначай, не стае.

Безумоўна, на першым плане кніжкі В. Гардзея — аповесць «Жыта ганьбу не заслоніць». У ёй нібы сшыліся ўсе сюжэтныя сцяжыны, мастацка-ідэйныя матывы ягоных апавяданняў: радасць сялянскай працы, высакроднасць учынкаў, душэўная, амаль брацкая еднасць вяскоўцаў. А ў першую чаргу — ідэі добра і зла, іх напружанае процістаянне.

Есць у гэтай аповесці і новае. У сюжэце-сітуацыі яе, у мастацкай форме. Есць тут і элементы займальнасці, нават дэтэктыўнай інтрыгі.

На мастацкую форму аповесці звяртаеш увагу адразу, калі бярэшся чытаць твор і ўспамінаеш, што В. Гардзея яшчэ і паэт. Усцешвае добрая фактурнасць, натуральнасць, пераканаўчасць твора.

Вобраз Насці Санцэвіч, адзінокай салдаткі-ўдавы, яшчэ маладой жайчыны — эмацыянальны асяродак, вузлавы нерв аповесці. У вобразе і ў лёсе Насці Санцэвіч аўтар увасобіў

вобразы і лёсы ўсіх гаротных удавіц-паляшчак, у добрым суседстве і сяброўстве з якімі жыве Насця. А лёс у гераіні сапраўды трагічны. Мужа-партызана ў яе на вачах забілі. Дзеці памерлі ад крываўкі, страшнай спадарожніцы нястачы, нішчымніцы, войнаў. І Насця праз усе гады жыве трывогай і балючым пытаннем: хто ж выдаў яе мужа і навошта? Толькі выпадкова дазнаецца: выдаў Барабаніха, аднавяскоўца. Тады ж Насця і твораць сваю страшную і суровую малітву: умовае бога, каб стрэліў перуном у хату Барабаніхі.

Есць, канешне, у аповесці В. Гардзея і мастацкія пралікі. Гэта і нічым не апраўданыя, зусім лішнія сцэны з «лягчаннем» казла Мітрафана, з апыходваннем яго на мяса, — якія суправаджаюцца пустымі блазенскімі жартамі, смехам. А гэта відочна зніжае агульнае гучанне твора, сур'ёзнае і высакроднае.

Заўважаецца і лагіроўка колішняга жыцця. Бо праявіў чамусьці абышоў усю праўду пра калектывізацыю ў Заходняй Беларусі.

Аповесць В. Гардзея «Жыта ганьбу не заслоніць» добра ўпісваецца ў мастацкую плынь праявіўнага зборніка «Карані вечнага дрэва». Дакладна, удалая назва. Гэта, па сутнасці, разгорнутая і тым часам лакалічная метафара. Карані — то вясковы люд; імі трымаецца і квітнее векавечнае дрэва жыцця.

Міхась ВЫШЫНСКІ.

ушной пот с лица стирает, он вылил острые воткнул и тяжело приподнимает. И под ноги он прычет взор, не замечает инженера и зло ворчит на транспортёр: «Стоишь, железная холера!» Разам з рэалістычнасцю верш гэты пакідае, аднак, і адчувальнае ўражанне ілюстрацыйнасці.

Пошук адказу на пякуючы пытанні быцця, прага духоўнага ўзбагачэння і душэўнай раўнавагі, спасціжэнне асабістай далучанасці да людской слязы і ўсмешкі нараджаюць той псіхалагічны стан, пра які лірычны герой, пасажыр начнога цягніка, усхвалявана гаворыць:

Меж гор и рощицей зеленой, прощаясь, радуясь, вина, душа за далью заононой летит отдельно от меня. Себе не чувствуя предела, полет немислимый верша, — не может быть, чтоб не прозрела и не очистилась душа.

Прадбачу здзіўленае запытанне: «Няўжо ўсё сапраўды так бездакорна ў гэтай кнізе?» Не. Зусім не ўсё тут успрымаецца аднолькава, не ўсё пазначана глыбінёй. Асобныя вершы здаюцца сканструяванымі, халаднаватымі — «рассудочнымі» («Что-то грустное прочит...», «Не надо себя жалеть...»). З налётам літаратурнага паходжання, з той тлумачальнасцю, якая балансуе паміж зразумелай праматой і

дыдактычнасцю, уяўляюцца мне вершы «Душу просто увидеть...» і «Опять забывчиво ворчу...».

Залішня сухаватасць з ноткамі маралізатарскай прамалінейнасці адбілася і на іншых творах.

Гаворачы пра тое істотнае, што ёсць у кнізе, і пра тое, што зніжае ўзровень яе гучання, збядняе яе эстэтычную вагу, абмяжоўвае рэзананс успрымання, трэба адзначыць сярод іншага і пэўныя аўтарскія паўторы, адназначнасць мастацкага вырашэння, празмерную камернасць, паслабленую апісальнасць, дэкларацыйнасць.

Адзін з лепшых рускіх паэтаў XX стагоддзя Мікалай Забалоцкі ў адносінах да верша вылучыў наступную трыяду родавых адзнак, якія павінны быць у непадзельнасці: «Думка. Вобраз. Музыка». Ядром новай кнігі І. Катлярова ў асноўных, вызначальных якасцях аднавідае гэтым патрабаванням. А сам паэт, разважаючы пра свой творчы лёс, сказаў у вершы «Судьбе» дакладна і сцісла:

Дай мне себе не солгаты! Если себе не солгу, — может быть, правду сказать людям о людях смогу.

Віктар ЯРАЦ.

Так надзіва проста адбываецца падмена паняццяў, страта гістарычнай памяці. Вось тан, відаць, і нарадзілася інфантальнасць цэлага пакалення, якое абсалютна абыгнае да гісторыі, традыцыі і звычайна свайго народа.

...Уражанні ад зборніка апавяданняў Міхася Барэйшы даўна неадназначныя. Празаік сціроўвае сваю ўвагу на сучасніка, імкнецца разабрацца ў яго характары, адшукаць вытокі супярэчлівасці светапогляду і збяднення духоўнасці. Тама гэта ва ўсе часы была надзённай. І тым больш цяпер. Распрацоўваючы гэту праблему, М. Барэйша празмерна залежыць ад багатага вопыту літаратуры, не выходзіць за яго межы. Разам з гэтым у творчасці праявіў заўважна імкненне да прыхарошвання, ідэалізацыі станоўчага героя. Адсюль жа застаецца ўсяго паўкрока да няпраўды. І каб гэтага не здарылася, маладому пісьменніку трэба пазбавіцца найперш паспешлівасці.

Міхась КАРПЕЧАНКА.

г. п. Бялынічы.

Віншуем!

16 лістапада споўнілася 75 гадоў вядомаму нашаму перакладчыку Язэпу Семяжону. Праўленне СП Беларусі накірвала юбіляру прывітальны адрас з пажаданнем усяго самага добрага ў жыцці і ў творчасці.

Супрацоўнікі «ЛіМа» далучаюцца да гэтага цёплага пажадання і зычаць Язэпу Ігнатавічу добрага здароўя і далейшага плёну ў мацаванні мастоў дружбы і ўзаемаразумення між народамі.

Тры ўрокі ў Семяжона

Бадай, кожны, хто мае дачыненне да практыкі, тэорыі ці гісторыі мастацкага перакладу, бярэ ў Язэпа Семяжона свае ўрокі творчасці і майстэрства. Якія гэта ўрокі і колькі іх — залежыць ад нас саміх.

Іх было, напэўна, больш, але вылучу тры. Тыя, што — на ўсё жыццё.

Яшчэ і дасюль помніцца, як у дзесятым класе я набыў у кнігарні невялікі вершаваны зборнічак у цвёрдых малінавых вокладках — «Шатландскую славу» Роберта Бёрнса. Пасля дзесяткаў нудных праграмных вершаў, асобныя з якіх трэба было яшчэ і на памяць завучваць, гэта было як адкрыццё, як азарэнне. Пазыя сама ўваходзіла ў душу, у сьвядомасць, выклікала ўсмешку і слязу, гнеў і радасць. Радкі лёгкія і адразу запаміналіся. З таго часу я запомніў і «Наказы», «Усё як вымерла наўкол...», «Фіндлея», і «Шчаслівага ўдаўца», і «Споведзь бабыля», і многае іншае. Хоць, здавалася б, што агульнага ў савецкага школьніка з тым, пра што яшчэ ў XVIII стагоддзі пісаў шатландскі (блізкі свет) паэт? А вось знайшлося, нягледзячы на часавыя і геаграфічныя адлегласці! І зблізіла нас, паэта і чытача, яе вялікасць Пазыя.

Прызнаюся: тады адразу я не звярнуў увагі на прозвішча перакладчыка, набранае дробным шрыфтам: Язэп Семяжон. Мяне ўразіў сам паэт, які так арганічна гаварыў па-беларуску, так дасціпна, вобразна, дакладна, што многія выразы тут жа выляталі са старога кнігі крылатымі выслоўямі: Бязмен — без змен, не зменіцца; Маладому з маладою маладое ў галаве; Ну які ж гэта муж, што ні ў прыпражжы, ні ў гужлі; І ста разлукам не разічыць два сэрцы-спарышы!; Лепш майстравыць і гадаваць, чым забіваць у войнах; Што клёпкі ў цябе не хапае, павяр мне, — зусім не паклёп... А якія кондавія, якія сакаўныя беларускія слоўцы пазвоньвалі, зіхцелі ў першаваных радках! Шатландзец Бёрнс адчуваўна папоўніў мой беларускі лексікон.

Дык у чым жа сутнасць самага першага семяжонаўскага ўрока?

А ў тым, што галоўнае ў перакладзе паэтычных твораў — узнаўленне самае Пазыі. Усё іншае ў параўнанні з гэтым адыгрывае ролю дугарадную, дапаможную. Нават — семантычная дакладнасць.

Не, я зусім не за перакладчыцкую адвольнасць, калі, бывае, скажаецца сама ідэйная задума аўтара арыгінала. У ідэальным перакладзе паэтыч-

насць павінна знаходзіцца ў арганічнай еднасці з дакладнасцю сэнсавай, змястоўнай. Але рэй у перакладзе пазыі павінна ўсё ж весці паэтычнае мастацтва. Бо пры ўсёй яго няўлоўнасці «паэтычнае рэчыва» рэальна існуе, яно такі ж кампанент твора, як змест, ідэя, вобразны свет. І страта яго — няменшая шкода, чым скажэнне ідэйнай задумы пісьменніка або перайначванне канкрэтнага зместу твора.

Зразумела, далікатна і дакладна ўзнавіць у перакладзе «паэтычнае рэчыва» арыгінала, тое, па словах Льва Талстога, «ледзь-ледзь», што робіць мастацтва мастацтвам, можа толькі паэт. Сапраўдны паэт. Ды і то не кожны. Бо талент паэта-перакладчыка яшчэ больш рэдкі, чым талент паэта арыгінальнага. Пра гэта кажа той факт, што далёка не ўсе выдатныя паэты з'яўляюцца такімі ж выдатнымі перакладчыкамі.

Амаль усё, да чаго дакрануўся Язэп Семяжон, пазначана высокай паэтычнасцю. У свой час сапраўднымі падзеямі культурнага жыцця рэспублікі сталі, апрача перакладаў з Роберта Бёрнса, яго ўзнаўленні твораў італьянца Джані Радары, лацінамоўнай паэмы сярэднявековага паэта Міколы Гусоўскага «Песня пра зубра», слаўтаў паэмы Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш...» Зусім заслужана перакладчыку за яго творчы дасягненні былі прысвоены ганаровыя званні лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы і прэміі Саюза пісьменнікаў СССР імя М. Ціханава. Канечне, у такім значным творчым даробку можна адшукаць і паасобныя недакладнасці, агрэхі. Не забудзем, што адно ў выбраным перакладчыку — кнігу «Сем цудаў свету» (1977) — увайшлі творы 69 паэтаў, што пісалі на 13 мовах, а адзін «Пан Тадэвуш» налічвае звыш 10 тысяч вершаваных радкоў. Важней іншае: пры ўсіх прыватных недахопах (якія, зрэшты, заўважаюцца не столькі чытачом, колькі спецыялістам-філолагам) усё, што зрабіў Язэп Семяжон, — гэта агромністы, неацэнны ўклад у беларускую нацыянальную культуру. Уклад, які без боязі дыспарорцыі можна супаставіць з укладам перакладчыка Барыса Пастарніка ў рускую культуру.

Другі семяжонаўскі ўрок датычыць перакладчыцкай стратэгіі. Каго, што, з якіх моў і літаратур перакладаць? Пытанні не такія простыя, як здаецца на першы погляд. Але Язэп Семяжон адказаў на іх даўно і адназначна. Узнаўляць патрэбна толькі творы выдат-

ныя, якія могуць узбагаціць родную для перакладчыка літаратуру і культуру. Ажно ў свет іншанацыянальнага твора — гэта яго моўная сістэма, без ведання якой за пераклад няма чаго і брацца. Несумненна, каб прыйсці да такіх ісцін, тым больш — каб за імі ісці ўсё жыццё, неабходна высокая гуманітарная культура, добрае валоданне замежнымі мовамі. І тое і другое Язэп Семяжон набыў настойлівай самаадукацыяй, а таксама вучобай на факультэце замежных моў Мінскага педінстытута, які ён скончыў яшчэ ў 1938 годзе.

Нарэшце, хочацца прыгадаць і настаўніцкі ўрок у прамым сэнсе гэтага слова. Так здарылася, што Язэп Семяжон выкладаў нам, аспірантам БДУ імя У. І. Леніна, англійскую мову. Пасля працяглай службы ў Савецкай Арміі і працы ў Мінскім савураўскім вучылішчы Язэп Ігнатавіч на самым пачатку 60-х гг. прышоў працаваць у Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт. Некалькі пакаленняў студэнтаў і аспірантаў назаўжды запомнілі не толькі яго старанні навучыць замежнай мове, але і чыста чалавечыя якасці: дабрны, мудрыя гутаркі не толькі пра мову, але і пра само жыццё, імкненне зразумець свайго вучня, дапамагчы яму чым мага. У той даволі суровы час Семяжона, здаралася, напакалі ў «залежнім лібералізме». Сёння з дваццаціпятигадовага аддалення я бачу, што гэта ўсё было якраз тое, да чаго мы прыходзім толькі цяпер: дэмакратызм, галоснасць. Так, і галоснасць. Бо Язэп Ігнатавіч, які вельмі многае ведае зусім не па чутках, яшчэ ў тыя гады даверліва расказаў нам і пра прымусовую калектывізацыю, і пра рэпрэсіраваных беларускіх пісьменнікаў (у тым ліку пра У. Галубка, у тэатры якога сам адзін час працаваў), і пра невядомыя нам падзеі Вялікай Айчыннай вайны — уласна, пра тое, пра што становіцца вядомым толькі зараз. І гэта было, мабыць, не менш важным, чым само вывучэнне англійскай мовы. Бо фарміравала светапогляд, вучыла нешаблоннаму мысленню, рыхтавала да самастойнага жыцця.

Не выключваю, што знойдуцца тыя, каго ў жыццёвай і творчай пазіцыі перакладчыка не задаволіць тое-сёе. Аднак і ў такім разе не спыняецца працэс навучання ў Семяжона, яго творчае ўздзеянне — няхай сабе і «ад адваротнага». Бо перад намі сапраўдны творца. Талент рэдкі і надзвычай арганічны.

Вячаслаў РАГОЙША.

Алег САЛТУК

Мне трэба...

Мне трэба ненавідзец і любіць,
Бо зло з добром ідуць заўсёды поруч.
Дабро я помню.
Не магу забыць
І зло — мне неабходна яго помніць.

З добром я рос сярод сяцёр-бяроз.
Шчаслівым быў сярод аднавяскоўцаў,
Калі ішоў адранкам на пакос
І ззялі росы ў першых промнях сонца.

Я зло спазнаў, як старшынёўскі сын
Адмовіўся са мной сядзецца за партэй.
Яму заўжды сваім быў магазін,
Я ж паўгалодны бег дадому ўпарта.

Мне скажуць сёння:
— Гэта ж — драбязя,
У параўнанні з вечнасцю сусвету,
О, не — баліць дзіцячая сляза,
І не забыць ніколі мне пра гэта.

Так, у жыцці ўсялякае было
І, можа, не такое яшчэ будзе.
І мне патрэбна ненавідзец зло,
Калі добра хачу я добрым людзям.

Гром

На голы лес ззяюла кукавала:
Вясна, нібыта сонная, ішла.
Не кукавала птушка, а крычала
І крык ляцеў адчайны з-пад крыла.

Лес, сапраўды, яшчэ быў гола-чорны
Са светлымі праменьнямі бяроз.
А ў небе гром ужо раскручваў жорны
І бліскавіцы спуджаныя нёс.

Гром загрымеў і рэхам раскаціўся,
Аж задрыжэў і абачнуўся бор,
І першы ліст зялёны распушыўся,
І крык ззяюлін здзіўлены замёр.

Ды недарэмна птушка кукавала
Тады на гэты чорна-голы лес:

З грамамі разам цішу разарвала
На сто гадоў:
ЧАРНОБЫЛЬ І АЭС.

Не кукаваць у лесе тым ззяюлям,
Не голы ён, куды страшней — нямы.
О, людзі-людзі, позна мы адчулі:
Чарнобыль — гэта ж з ядзернай зімы!

Крыкуны

— Чарнобыль паляраджвае, — крычим.
Нібыта не было ўжо Хірасімы!..
Нікому крыкам не дапамагчы,
Калі бяду мы разам не асілім.

Дзіметры?
Невошта нам яны:
Усё ў парадку ў нашым добрым краі...
Хварэем?
Не пазбегнуць нам віны:
Не ходзім пехам і перадаем...

Выкручваемся, хлусім, а каму?
Яшчэ б казалі, ўсё ад бога гэта.

МНЕ гэтыя арабіны сёлетняй восенню кідаюцца ў вочы здалёк. Здарожаныя танклявыя маладзіцы ў кашміроўках, слабка, па-вясковаму падперазаўшыся, абы пасак налажыць, ідуць бы па старым гасцінцы. — усё неяк яны каля дарог, усё неяк скраю, збоку. А тая, што каля дома Антаніны Пракопаўны Хаванскай у вёсцы Яроміна, стаіць пад вокнамі, смеючыся, пераступае ад ветру з месца на месца, як цыганка, вясёлая, дзяркатая. Пазаве да сябе гаспадыню на вуліцу, наварожыць усяго добрага, — як не паверыць. За зіму, і праўда, як цыганка, усё сваё збудзе: і кашміроўку з брындамі, і пацеркі птушкі разнясуць, а ўвесну абсыпіцца кветкамі, кветкі тые па каму, пах густы, спелы, цмяны, што і мужчына азірнецца, пачуўшы.

Быццам і вяселей, хоць і не зусім па характару гаспадыні арабіна-цыганка.

А калісьці, пяцінаццаць год таму назад, калі я першы раз прыезджала да Хаванскай, на гэтым месцы, дзе цяпер арабіна, расла маладзенькая вярба (Антаніна Пракопаўна яе была пасадзіла ў жалобе, калі пахавала мужа Мікалая Пятровіча, старшыню аднаго па той пары з лепшых на Гомельшчыне гаспадарак калгаса імя ХХІІ з'езда КПСС). Тады мяне цікавіла, здзіўляла, што жонка старшыні, гараджанка, аж з Сухумі, маючы траіх дзяцей, не ўступіла мужу ў справе і нават, працягуючы дырэктарам Дома культуры, атрымала званне заслужанага работніка. Гэта ж век адны госці з хаты, другія — у хату, то прыезджыя, то наезджыя, сам гаспадар перак дарогі кожнаму становіцца, заве да сябе, бо няма дзе сталавацца, няма і гасцінцы. Скочыць яна за смятанай у магазін, а бабы з фермы пераймаюць: «Ай, Пракопаўна, Хаванскі ўжо ўсе хвасты каровам перагледзеў». Яна назад, у клуб, а ці прыбрана? Гэта было невыносна, калі ён знаходзіў пыл на поручнях. Хвалілася Гомельшчына старшынёй, хвалілася яго жонкай. І да Мінска дайшло.

Памятаю, іграла музыка, я трапіла якраз на рэпетыцыю духавога аркестра. У плашчы-дажджавіку прыйшоў на заняткі хараваго гуртка аграном Даўгун, вінаваціцца, што наслідзіў на чыстай падлозе, маўляў, адрозу з поля, у шэсць раніцы як выйшаў з хаты, так яшчэ і не заходзіў дамоў, усміхаўся, ужо жаргуючы, што выходзіць, быццам ідзе сюды на спатканне, бо жонка пэўна даўно тут. Каля каміна займаліся практыканты з горада. Пра ўсё даведалася ад яромненскіх людзей: і пра добрыя традыцыі ў калгасе — кожную пару года, кожны гаспадарчы этап адзначаць як вялікае свята, пасвячэнне ў хлебаробы, ганаровае ўшанаванне калгасных дынастый Багданавых, Сусікавых, тройкі з брындзёлкамі пад Новы год, і калонны машыны, прыбраных кветкамі, істужкамі, насустрач Вясне, Восені, заняткі гурткаў, клубаў, работа ансамбля песні і танца «Колас», ён выступаў у Мінску, у Кіеве, Чарнігаве, Маскве, Літве, меў званне народнага. Антаніна Пракопаўна сама пісала сцэнарыі і кожны год новыя... Поўнае ўражанне, повен блакнот, заўтра трэба ад'язджаць. А пра Хаванскіх ані слова — свежае гора, нельга трывожыць.

Гаспадыня паслала мне ў сваім доме на версе, перад сном прынесла кубак малака. На людзях яна інакшая, нічога па ёй не пазнаеш, а дома... падымалася да мяне марудна, вялікая, цяжкая і гатова была ўжо павярнуцца, пайсці ў пакой да сябе. Можна, што стаяла ноч, поўняй засвяціўся ў цемры кубак малака — шчыры, ад астатняга сялянскі пачастунак падарожніку, спрадвечная простая матчына вячэра, тая цёплая кропля, якая не абсохне на вуснах да скону, бо кожны з нас у прыроды малочнае дзіця. А можа, што я сама, спазнаўшы каханне, пазнавала, магла яго чытаць і на малазнаёмым, немаладым твары. Але гаспадыня раптам загаварыла. Толькі вось шкада, не лапнеш па кішэні, седзячы ўжо ў начной сарочцы, не дастанеш блакнот, не запішаш, адно адчуванне, што трапіў пад іхнюю зорку, і будзь ты хоць астатнім недаваркам, а падумаеш пасля, як баба прымхлівая, хай сабе і не спраканаўшыся: ёсць нешта на свеце, толькі рэдка каму яно выпадае...

«Нічога не здарылася?» — запыталася яна ад парога, убачыўшы мужа нязвыкла засяроджанана, маўклівага. — «Здарылася...» — адказаў. Мікалай рашыў ехаць старшынёй калгаса ў сяло Яроміна. Добра, паедзе і яна. А сама думала аб іншым. Так, Яроміна, як ён растлумачыў, слабое — шэсць гектараў з гектара, з чаго людзям разжыцца, калі вайна нядаўна прайшла. Цудоўна, што ён спяшаецца да людзей на дапамогу, але ка-

лі гэта Хаванскі перагнаў яе, перарос? Ці даўно тое было, што разам меркавалі, куды яму пайсці вучыцца? Ён жа не чытаў Маякоўскага, якім яна захаплялася асабліва, не ведаў, хто такі Овад, не то што. Як жа яна спужалася, калі, прыехаўшы з сынам Жэнем з раддома, убачыла на сценах сваёй гарадской кватэры паштоўкі з галубамі ды кацянятамі (ён рыхтаваўся да сустрэчы), не хапала толькі ў доме (а яму ж падабалася!) альбома з вершыкамі нахшталь: «Кто любит больше тебя, тот напишет ниже меня...» Як паглядзець збоку, не ў крыўду кажучы, быццам звычайны вясковы дзічок, а душа, бачыш, прызнавалася сабе, харазійшая за ейную гарадскую. Вайна, разруха. Ёй хацелася нарэшце крыху перадыхнуць, пажыць дзеля сям'і, яна ж матка, яна, нарэшце, юрыст, што будзе рабіць у вёсцы?

Усяго пяць шчыра веруючых? І сам бацюшка Андрэй, пэўна, не моцна верыў, бо таксама быў «збочыўшы», калі яе ўбачыў, блытаўся, прычашчаючы тых, хто спавядаўся, забываўся перачакаць, пакуль чалавек вусны абатрэ, прыняўшы прычасце. Вера ў чалавека, вера хай сабе і ў бога, вера ў сваю справу, якой, дарэчы, проста, пачэсна слушыць і калгасны аграном — семенавод Іван Тутко, яму, як зарок, малое звычайнае зярнятка, кожнае мусіў зберагчы, даць жыццё. І ўжо праз гады, калі хавалі Івана, яна адна з чужых засталася каля труны на могілках (ліў лівень, усе, хто быў, раззішліся), засталася ў дарагім новым паліто, падрунак Хаванскага, «вось такое, як намокла, рукаво, па самы локць сарвалася», — успамінае яна як аб нечым непазбежным.

Яна ва ўсім дашуквалася сапраўднага, даскана-

На жыццёвых скрыжаваннях

Марыя ВАЙЦЯШОНАК

СЦЕЖКІ ЛЮБОВІ

...Жыюць тут, у Яроміне, па сонцу. Хаванскі прыходзіў дамоў позна, змораны, пасталелы. Адна гаворка, што пра калгас. «Марыя Сусікава — во дзе даярка! А Фрося Кірылава, кабы ты ведала!» А тая, а гэты, нехта іншы ішоў з ім побач у цяжкую мінуту. Не раз бачыла, стоячы ўбакі, як ён смяецца, аб нечым гаворачы з калгаснікамі на вуліцы, шуткуе. Незнаёмыя галасы, чужая гаворка, загарэлыя да смолі твары — адны вочы блішчаць — не падысці. Не, так болей не вытрымаць. Здавалася, спыніўся гадзіннік. «Каторы час? — яна зайшла ў кабінет на досвітку, паперы на сталі, на падлозе гурбамі. Здавалася, разам з ім не спаў увесь дом з бляклым святлом у вокнах-вачніцах. Увесь дом, уся вуліца, вунь ужо кароў выганяюць, яны ці то ідуць, ці то стаяць, адны бакі калышчуцца, наставілі рагавіне, нехаця рыкаюць, трубяць, падымаюць каторую гаспадыню, што заспала. Усё сяло разам з ім, акрамя, праўда, яе. Не, яна не пакаёўка і не канторская. На наступны дзень прынясе ў кантору ўжо падпісаную заяву. «А зможаш?» — Хаванскі сумняваўся, бо дзевяты чалавек пабег з клуба ў горад. «Якраз тое месца, дзе табе туга...» — падумала сабе.

Як разумела культуру на вёсцы? Вядома, Маякоўскі не зашкодзіць, але найперш трэба зведаць на смак, пакаштаваць акраец гэтай зямлі... Жніўнае поле разаслалася настольнікам, коціцца па ім гарачы хлебны дух, быццам адставіла гаспадыня ў печы засланку. «Не палі агнём высокае сонейка, не калі мне ножанькі так, аржоненька...» — Марфы Бажковай голас, на другім канцы камбайн вядзе ноту па-мужчынску, дрыготка, не распяваючы; баба хустку скіне на плечы толькі добра ўгрэўшыся, валасы ззаду заламаным залатым перавясла; нерухома, ахвярна пастануць на зыкітым полі постаці буслоў; няможна гэтай парой, калі жніво, лом лажыць, бо Палікон на чырвоным кані прыляціць, запаліць вехаць, агонь снопам ускінецца, затрашчыць, пасыплецца на зямлю гарачы прысак зярнюкамі, загарыцца капа жыта, загарыцца хата, загарыцца дрэва, нават чырвоную блюзку трэба асперагацца надзець, каб вогнік не прыкінуўся. Толькі сарве ёй старая жанчына чырвоную ружачку, адну самую кветку, без сцябла, без шыпоў, каб ёй, маладзенькай ды гарадской, рукі не ўкалоць...

І дзяк яромінскі Белабжэцкі, хто ні зойдзе да яго, стары ці малы, кожнага ўважыць, кветкі ў руку дасць, з кожным пагаворыць, ідуць ад яго людзі сцішаныя, замілаваныя, як анёлы. Пэўна, культурны, добры чалавек? Вядома, яна не была веруючай, але чамусьці смутна стала (і цяпер гэта ўспамінаецца), калі аднойчы, зайшоўшы ў царкву (старшыня сельсавета паслаў паглядзець, што туды ходзіць), пачула з усіх бакоў шэпт: «Хаванская... Хаванская... Хаванская...» Можна, толькі якіх пяток чалавек не заўважылі яе, молячыся.

лага, бо сама менавіта так будавала свой дом, свае адносіны з людзьмі.

Разам абмяркоўваецца, як пабольшыць залу ў клубе, які сцэнарый цікавейшы, разам у полі, разам урачыстыя вечары. Як яна хвалялася, калі ў час шэсця заслужаных калгаснікаў (Хаванскі ішоў з імі разам), бачыць, ён загаварыўся, нечага забавіўся, ужо адзін крок застаўся, раптам пройдзе, не заўважыць, што тут да чаго, на сцэну першым, ледзь стрымалася, каб не закрычаць, палярэдзіць. Не, не прайшоў. Яшчэ ісці і ісці побач, падтрымліваючы адзін аднаго, палярэдкаючы, ва ўсіх на вачах, як век па вясковай вуліцы, ні з чым не схавалася, не захінешся ні ад каго, не ўкрандзешся: ні з бядой, ні з хваробай, ні з каханнем... Яшчэ якая пара!

Яго не стала раптоўна, інсульт. Усё здавалася, што затрымаўся ў канторы, такая звычайная праз усе дваццаць пяць гадоў у калгасе справа. Прынеслі з хаўтур здымкі — не ўзяла, яшчэ не верылася. Можна, трэба было б сядзець дома, праводзіць, сустракаць, пільнавацца: а ці паяўшы, а ці пераапрунуўся пасля дажджу, глядзець, берагчы? Але ж, суцяшалася, быў такі цяжкі час, што адным сваім домам не задапаможыцца, як гаворыцца, у адну вупраж трэба было запрагчыся, кахаючы такога чалавека. Пасадзіла пад вокнамі вярбу, тую, што век да самай зямлі веццем, як усё роўна галосычы. Сама не галасіла, валасоў не рвала — людзі былі побач, не адна засталася, уся вёска ў жалобе. І прыкраму чалавеку стала вусцішна, бо пачыналі ў Яроміне з пяцідворкі, самахоць, ніхто іх у калгас не заганяў, з зямлі падняў Хаванскі гаспадарку, за ім і разжыліся. На радаўніцу ўсе механізатары паставілі трактары каля могілак, пайшлі да Хаванскага, як у кантору, павітацца. Новы старшыня дазнаўся — не залюбіў, крычаў, маўляў, жарт, сярод дня, у паслуўную кінулі работу! Яму ўжо было не абараніцца ад нябожчыка: яго імя было прысвоена мясцовай школе, назвалі і вуліцу, прыйдзе каторы ў кабінет і адно тое: Мікалай Пятровіч, Мікалай Пятровіч. Доўга перайначваліся.

Можна, адсюль, з той радаўніцы, і пачалася гэтая абьякавацца, на якую зараз захварэла вёска, цяжка сказаць, вылічыць. Але і поле, як мы ўжо ўсе зараз спраканаліся, не родзіць, калі яго засявае няпамятлівы, нячуйны да ўсяго балочага, да ўсяго прыгожага чалавек. Хто мог ведаць, як яно зашкодзіць, калі не будзеш за работай мець часу спыніцца на ржышчы... Поле ўжо інакшае, ачала, кастрыцца пах, як ад разламанай у абедзве рукі галавы выцерашанага сланечніка, і там і тут, быццам з пеляны вытрасена, шалупіне абмалочаных каласоў, копы саломы паселі бабамі, паваліліся, светла на зямлі, але ўжо ледзь-ледзь павявае і халадком, як усё роўна ўчарашнім паседаўшы.

СПЯВАЎ ПЕСНІ СВАЙГО НАРОДА

Перагортваючы старонкі дзесятага нумара «Політычнага собеседніка», у артыкуле В. Корзуна «Факты і толькі факты» ўбачыў, што ў пераліку некаторых прозвішчаў упамінаецца і М. Забэйда-Суміцкі, «сотрудничавшы с гітлеровцами, раз'езджавшы с концертамі па акупіраванай імі Европе». Дасюль я ведаў пра Міхася Забэйду-Суміцкага, як пра выдатнага спявака, таленавітага выканаўцу беларускіх народных песень. Ягоны цудоўны талент я мог ацаніць ў 1963 годзе, калі Міхась Забэйда-Суміцкі прыязджаў у Мінск і выступаў з канцэртамі на сцэне філармоніі. Тады ж вельмі шчыра і сардэчна адгукнуўся ў друку пра спявака народны артыст СССР Рыгор Шырма.

Аўтар згаданага вышэй артыкула ў «Політычным собеседніку» для доказу калабарніцкай дзейнасці Міхася Забэйды-Суміцкага адсылае чытачоў да акупацыйнага часопіса «Новы шлях», які выдаваўся ў Мінску. Я не бачыў гэтага часопіса, не ведаю, што там надрукавана (не думаю, каб можна было знайсці з гэтым часопісам нават у адной з рэспубліканскіх бібліятэк). Хоць пра М. Забэйду-Суміцкага даведваўся ў час вайны. Восенню 1943 года, памятаецца, трапіла мне ў рукі газета «Советская Беларусь», якая выдавалася ў Маскве. Там было штосьці пра М. Забэйду-Суміцкага.

Артыкул В. Корзуна падштурхнуў мяне пагартыць газету паўстагадовай даўнасці і вось ён — нумар 102 (7543) за 27 кастрычніка 1943 года органа ЦК КП(б) Беларусі, Саўнаркома і Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. На яго чацвёртай старонцы заглавак: «Выдатны беларускі спявак Міхась Забэйда-Суміцкі — у нямецкай няволі». Аўтар артыкула Цімох Задзініскі.

«Беларускі народ даў свету шмат талентаў, — гаворыцца ў артыкуле. — Дзеячы беларускай культуры, навукі і мастацтва ўносіць свае нацыянальныя ўклады ў скарбніцу агульначалавечай культуры (...). У першыя дні вайны беларускія работнікі мастацтва эвакуіраваліся ў савецкі тыл, дзе пільна прадаўжаюць сваю творчасць».

Інакш склалася жыццё ў некаторых таленавітых беларускіх дзеячаў, якіх з прычыны ваеннай завяржкі 1914—1918 гг. і польскай акупацыі засталіся па-за межамі Беларусі. Мы хочам расказаць нашым чытачам пра выдатнага спявака беларускага народа Міхася Забэйду-Суміцкага».

Далей у артыкуле расказаецца пра жыццёвы і творчы шлях М. Забэйды-Суміцкага — артыста Харбінскай оперы, саліста сусветна вядомай Міланскай «Ла-Скалы» і Пазнанскай оперы, аўтар зазначае, што часопіс Італьянскае акадэміі і музыкі параўнаў яго з вялікім італьянскім тэнорам М. Скінай.

«Забэйда выступаў з канцэртамі амаль ва ўсіх краінах Еўропы. Ён дасягнуў вялікай вышыні і мастацтва, — піша на заканчэнне аўтар артыкула. — Цяпер гэты вялікі спявак папаў у нямецкую няволу. Немцы спрабуюць прымусіць Забэйду служыць ім. Але спявак, верны сын Беларусі, хоча служыць толькі свайму народу, спяваць толькі яго песні і хутка прыйдзе той час, калі ён будзе вольна спяваць песні свайго народа».

Няма сумнення, што Міхась Забэйда-Суміцкі быў спяваком сусветна вядомай славы. Гэткім талентам можна толькі ганарыцца. Што ж датычыць згаданага В. Корзунам здымка ў «Новым шляху», дык добра вядома, што гітлераўцы былі не абы-якімі майстрамі правакацыі.

А. ТРАЯНОУСКІ,
ветэран вайны і працы.

АДПАВЯДАЦЬ ІМЕНИ ШЫРМАЎЦАЎ

Да 50-годдзя Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы БССР імя Р. ШЫРМЫ

Пляцдзсят гадоў назад Камітэт па справах мастацтваў БССР даручыў знаўцу харавога мастацтва і фалькларысту Рыгору Раманавічу Шырму арганізаваць першы ў Савецкай Беларусі прафесійны музычны калектыў — Дзяржаўны ансамбль песні і танца. Танцавальную групу ўзначаліў Іван Маркавіч Хвораст.

У саркавым годзе ў гарадах і вёсках Беларусі праходзілі першыя гастролі калектыву. Хуткі ўзлёт на хвалі поспеху — і вось ужо запланаваны творчыя вандрункі па гарадах РСФСР, Каўказа і ў Маскве. Але пасляховаму іх заканчэнню перашкодзіла вайна... Рэпертуар ансамбля пачаў поўніцца творами на ваенна-патрыятычную тэматыку. І хоць акампанемент артылерыйскіх наанад часта заглушаў галасы спявакоў, канцэрты не перапыняліся: канцэрты для байцоў, якія адыходзілі на фронт; канцэрты на перадавой, канцэрты ў шпіталях, канцэрты ў тыле, канцэрты... канцэрты...

І вось — Перамога! Рэпертуар ансамбля рэзка мяняецца. Песні-агіткі, як правіла, пад акампанемент баяна, суступаюць месца хорам а капэла. Усё больш цікавіцца калектывам прафесійныя кампазітары М. Аладаў, А. Багатыроў, Я. Ціноцкі, В. Шабалін, А. Пашчанка, М. Кавалі і многія іншыя. Паступова ансамбль песні і танца пераўтвараецца ў прафесійны харавы калектыў, які ў 1957 годзе атрымлівае званне акадэмічнага. Дзе ён выступаў беларускімі артыстамі, усюды спадарожнічалі ім словы ўдзячнасці і шчырага захаплення. Захаплення не толькі проста слухачы, але і такіх вядомых майстры мастацтва, як Ю. Шапорын, А. Тактанішвілі, Г. Эрнесакс, В. Мурадэлі, А. Свешнікаў, Ц. Хрэнінаў. А калі захаплення, значыць, было чым захапляцца?..

І вось 70-я гады. Калектыў, так бы мовіць, па інерцыі рухаецца да творчых перамог: «Рэвіём» В. Моцарта, Дзевятая сімфонія Л. Бетховена, «Рэвіём» А. Керубіні, «Званы» С. Рахманінава. Беларускія кампазітары А. Багатыроў, Г. Вагнер, Ю. Семіяна, Я. Глебаў, І. Лучанок ладзяць творчую сувязь са славянскім калектывам.

Але мінае ішчэ колькі часу, і (даруйце за тэхнічную тэрміналогію) інерцыйная хуткасць відэочына падае. І калі зрэдку з'яўляюцца ў друку нататкі пра той альбо іншы канцэрт шырмаўцаў, дык пасля пераліку выкананых твораў трапляюцца высновы накшталт: «хочацца пажадаць большага натхнення», «страчана былое майстэрства», «дзе буйная форма», «не адпавядае званню «акадэмічнай» і г. д. Беларускія кампазітары, расчараваныя ў выканаўчых магчымасцях некалі славянскага калектыву, усё больш аддаюць перавагу інструментальнай музыцы. Выступаючы на сёмым Усеаюзным з'ездзе кампазітараў у 1986 годзе, старшыня праўлення СК БССР Ігар Лучанок сказаў: «Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла БССР знаходзіцца ў неспкім творчым стане, практычна перастала існаваць».

Зрэшты, чытач, які стала сочыць за публікацыямі «ЛіМа», дасведчаны ў тым, як складваўся апошнім часам лёс капэлы. Амаль два гады як мастацкім кіраўніком і галоўным дырэктарам капэлы стала Людміла Яфімава. Вядома, тэрмін вельмі

маленькі для гаворкі пра нейкі значны змены ў калектыве, аднак... аднак мы пацікавіліся ў Л. Яфімавай вынікамі творчай працы капэлы.

— За гэтыя два гады мы зрабілі 12 самастойных канцэртных праграм. Пяём «Рэвіём» Р. Шумана, «Месу дзі Глорыя» Д. Пучыні, араторыю «Тэ Дэум» А. Брукнера, «Патэтычную араторыю» Г. Свірыдава, «Літургію» С. Рахманінава і іншыя, не менш складаныя, цікавыя творы. З музыкі беларускіх кампазітараў маем у рэпертуары араторыю «Свяці, зара!» Я. Глебава, кантаты «Гуканне вясны» Л. Шлег і «Песні Беларусі» А. Хадоскі, харавы канцэрт «Прымхі» А. Мазівані. Прадаўжваем працу над агучаннем «Анталогіі беларускіх народных песень» Рыгора Раманавіча Шырмы.

Вельмі добра прайшлі нашы гастролі ў Казахстане, у Ленінградзе. Мы атрымалі заказ Ленінградскага саспяваць вясной 90-га года «Літургію» С. Рахманінава, араторыю «Сем слоў на крыжы» І. Гайдна, «Карацейную месу» В. Моцарта. Спяваем вельмі складаны і вельмі цікавы твор А. Эшпая «3 першага пасланія Святога апостала Паўла да карынянаў». Восенню чакаем кампазітара ў гасці. Гэта я назвала творы буйной формы, а ў нас мноства твораў а капэла, якія вымагаюць ад выканаўца асаблівага майстэрства, якія можна смела ставіць у адзін рад з тымі, што я пералічыла.

— Людміла Барысаўна, акрамя названых вамі чатырох беларускіх аўтараў, ці маюць іншыя беларускія кампазітары кантакты з вамі?

— Безумоўна. З намі супрацоўнічаюць Л. Захлэфны, Я. Паплаўскі, Э. Казачкоў, А. Барзова і іншыя. Хочацца сказаць беларускім кампазітарам: «Паважаныя таварышы! Калі ласка, пішыце і прыносьце да нас свае харавыя творы. Мы з за-

давальненнем будзем іх выконваць».

— Людміла Барысаўна, хоць і няшмат змянілася мастацкіх кіраўнікоў капэлы за 50 гадоў, аднак кожны з іх па меры сваіх магчымасцей і таленту стараўся, як у люстэрку, убачыць у калектыве адбатар свайго аблічча, свайго творчага крэда. Што б вы казалі наконт гэтага?

— Для мяне капэла — адзіны на Беларусі акадэмічны харавы калектыў, які павінен адпавядаць гэтаму высокаму званню, і кожны з нас павінен ганарыцца тым, што ён з'яўляецца часцінкай гэтага калектыву. Натуральна, вельмі вялікая роля адводзіцца мастацкаму кіраўніку. Калі яму ёсць што сказаць калектыву, калі яго творчы зарод не вычарпаўся, калі ён верыць у свае сілы, магчымасці і талент, ён павінен стаяць, вобразна кажучы, ля ступня гэтага складанага вялікага карабля. І натуральна, у першую чаргу мастацкі кіраўнік павінен вызначыць для сябе рэпертуарную палітыку. Рэпертуар — гэта візітная картка калектыву. Калі хочучы запраціць калектыў на гастролі, ніколі не чуўшы яго, перш за ўсё глядзяць рэпертуар. Дык вось, я лічу, што ў рэпертуары нашага калектыву павінна быць самая складаная і агульнапрынятая класіка сусветнай харавой літаратуры.

Складанасцей у тэхнічных адносінах для калектыву не павінна існаваць. Тэхніка выканання мае быць на такім высокім узроўні, каб пра яе і гаварыць не даводзілася. Калі гаварыць, дык толькі пра майстэрства выканання, пра тонкасці інтэрпрэтацыі, пра палітану раскрыцця зместу таго ці іншага твора. Гэта галоўная наша задача, і ёй абавязаны падпарадкоўвацца ўсе астатнія задачы. Іх шмат. Інакш не будзе руху наперад.

А. ДЫБЧА.

ЛАЎРЭАТ ЕЎРАПЕЙСКАГА

Ён аказаўся самым малодшым сярод удзельнікаў гэтага спаборніцтва музыкантаў і выйшаў у лідэры...

У канцы жніўня вучню 7 класа Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі лаўрэату Усеаюзнага конкурсу Мікаэлу Самсонаву паведамілі, што ён паедзе ў Балгарыю на Еўрапейскі конкурсе вяланчэлістаў. Гэты конкурс маладых талентаў праводзіць Еўрапейская музычная асацыяцыя штогод у розных краінах. Сёлета ўдзельнічалі ў ім музыканты з 15 краін, у тым ліку двое з СССР, і сярод іх мінскі школьнік.

Як расказаў педагог М. Сам-

сонава Уладзімір Перлін, конкурсная праграма была вельмі складаная. Апроч класікі, патрабавалася выкананне і твора балгарскага аўтара. Мікаэл атрымаў праграму за два тыдні да ад'езду, што вымагала вельмі напружанай працы: ён займаўся па сем гадзін на дзень.

І вось — Правадыя, утульны балгарскі гарадочак сярод гор, у паўсотні метрах ад канцэртнай залы, дзе праходзіў конкурс. Увесь горад быў пасвятлонам аздоблены, ён жыў гэтым вяланчэльным форумам. У школах былі спынены заняткі. З 9 раніцы да 7 гадзін вечара конкурсная зала была перапоўненая. Такая атмасфера

найлепшым чынам уплывала на настрой удзельнікаў.

Са сцэны гучала самая розная музыка: Н. Паганіні, А. Дворжак, П. Уладзігераў, С. Пракоф'еў... Узровень выканання быў вельмі высокі. І ўсё ж на апошні тур прайшлі толькі шасцёра, у іх ліку і М. Самсонаў, якому журы прысудзіла трэцюю прэмію. Лаўрэаты маюць права наведвання краін-удзельніц конкурсу з канцэртамі. Так што, можа, і ў нас надарыцца магчымасць паслухаць выступленне маладых талентаў. Ва ўсякім разе, адзін з іх — наш зямляк, і няма асаблівай праблемы ў тым, каб наладзіць ягоны канцэрт у Мінску.

Г. САСНОУСКІ,
вучань 11 класа
ССМШ пры БДК.

ПЕРШЫ АКОРД СЕЗОНА

Паволі гасне вялікая люстра, і паўзмірок ахінае строгія налоны сабора. Зала сцішваецца, чакваючы выхаду народнай артысткі БССР Наталлі Гайды. Яе выступленнем пачынаецца сёмы канцэртны сезон у Полацкім Сафійскім саборы.

Перад канцэртамі па традыцыйнай спэцыяльнай прывітальнай слоў дырэктар гісторыка-археалагічнага запаведніка Т. Рудава.

І вось заспявала Н. Гаيدا. Артыстка не падманула спадзяванні слухачоў. Шчырыя інтанацыі рамансаў П. Чайкоўскага і С. Рахманінава, М. Балакірава і С. Танеева змяніліся пульсуючымі рытмамі негрыянскіх песень. А вось ужо залу запоўнілі іскрыстыя мелодыі аперэт Ж. Аффенбаха і Ш. Лекона. Высокая культура выканання і нейкая унутраная чароўнасць вызначалі выступлен-

не Наталлі Гайды і яе канцэртмайстра — заслужанай артысткі Бурацкай АССР Жанны Габы.

Пасля канцэрта Н. Гаيدا падзялялася сваімі ўражаннямі:

— Я лічу, што канцэрт прайшоў паспяхова. Цудоўная публіка, і, наогул, спяваць у такой зале — проста асалада!

Палачанам застаецца толькі пажадаць, каб наступныя сустрачкі ў канцэртнай зале былі не менш яркія, чым першы акорд новага сезона.

Г. НИКУЛІН,
музычны рэдактар
канцэртнай залы
«Полацкі Сафійскі сабор».

Народная артыстка БССР Н. Гаيدا і заслужаная артыстка БССР Ж. Габа.

Фота А. МАРЦІНКЕВІЧА.

Здаецца, толькі сёлета грамадскасць Беларусі пачала ўсведамляць чарнобыльскую катастрофу як нацыянальную трагедыю. Гэты год быў адзначаны маштабнымі грамадскімі акцыямі, а ў Беларусі і ў саюзным друку з'явіліся публікацыі, якія прыадчыняюць заслону сакрэтнасці, выкрываюць злычынны бяздзейнасць і абьякаваць да лёсу народа тых, каго службовы статус і адказныя пасады, здавалася б, абавязвалі да рашучых дзеянняў па выратаванні людзей.

Нядаўняя сесія Вярхоўнага Савета БССР прыняла «Дзяржаўную праграму па ліквідацыі ў Беларускай ССР вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС на 1990—1995 гг.». Усё, што датычыць праблемы Чарнобыля, не церпіць адкладу. Аднак і ў гэтай

справе ёсць пытанне першачарговае. Гэта — дзеці ў зоне «жорсткага кантролю». Таму той невялікі, але вельмі каштоўны вопыт грамадскіх арганізацый па ратаванні будучыні нацыі [гэта без перабольшання] патрабуе пільнай увагі і глыбокага асэнсавання.

Госць рэдакцыі — дацэнт БДУ, кіраўнік камітэта БНФ «Дзеці Чарнобыля» Генадзь ГРУШАВЫ. Яго імя вядома па шэрагу публікацый у рэспубліканскім друку ў сувязі з «Чарнобыльскім шляхам», дзейнасцю прыгаданага камітэта, а цяпер яшчэ і рэспубліканскага каардынацыйнага савета грамадскасці «Чарнобыль і дзеці».

ворка!

— Дзяржава дагэтуль не можа знайсці прыблізна 300 тысяч рублёў, каб набываць для Беларусі такія неабходныя сёння мабільны дыягнастычныя цэнтры, які можна было б накіраваць у заражаныя раёны. Мы звярнуліся да хрысціянскіх паломнікаў з просьбай сабраць грошы і купіць такі цэнтр там, на Заходзе, а потым даставіць яго на Беларусь у якасці дару.

— Чаму менавіта саму машыну, а не валюту, на якую наша дзяржава магла б яе набыць?

— Мы не маем упэўненасці, што тыя грошы будуць скарыстаны па прызначэнні. Спашлюся на цэнтральную прэсу «Медыцыйская газета» пісалі пра тое, што унікальнае аб'екта ляванне, якое накіроўвалася з Заходняй Еўропы у Башкірыю, у медыцынскі цэнтр, спецыялізаваны па лекаванні апёкаў ва Уфе (пасля страшэннай катастрофы, што здарылася на чы-

— Генадзь Уладзіміравіч, камітэт «Дзеці Чарнобыля» быў арганізаваны ў той час, калі пра іншыя структурныя ўтварэнні пры БНФ яшчэ нават размовы не было. Чаму БНФ, толькі-толькі стаўшы на ногі, быў вымушаны скіраваць свае сілы на справу, якую ўвогуле павінны былі б рабіць прафсаюзы ці адпаведныя міністэрствы і ведаствы?

— Павінны — так. Але ці рабілі? Дзяржаўная праграма ліквідацыі вынікаў катастрофы на Беларусі прынята толькі на чацвёртым годзе пасля Чарнобыля. А чаму тры гады маўчалі? Не ведалі? Для спецыялістаў (а такія, безумоўна, ёсць у штаце міністэрстваў аховы здароўя, атамнай энергетыкі, у рэспубліканскім штабе грамадзянскай абароны) усё было зразумела ўжо ў першыя дні пасля аварыі. Ды сродкі масавай інфармацыі вялі барацьбу з «радыёфобіяй» сярод насельніцтва, замест таго, каб налазіць элементарны «лікбез» па радыяцыйнай бяспецы.

Камітэт «Дзеці Чарнобыля» створаны сёлета ў маі, адразу пасля ўстаноўчага з'езда БНФ і ў адпаведнасці з праграмнымі дакументамі, прынятымі на з'ездзе. Чарнобыль паставіў пад пагрозу само існаванне цэлага народа. Найбольш пакутуюць дзеці. Яны круглы год знаходзяцца на забруджанай тэрыторыі, хварэюць, пазбаўлены нармальнага ўмоў жыцця. Ужо стала звычайнай з'ява, што ў дзяцей носам ідзе кроў. Што ж датычыць пудэвак, пра якія на афіцыйным узроўні было столькі размоў, дык гэта, як мы высветлілі, звычайная ліпа. Усё разлічана толькі на супакоенне грамадства, на прапагандацкі эффект. Бо дзецям трэба санітарнае лячэнне, а іх у пільнерскія лагеры накіроўваюць (і нават гэтых пудэвак яўна недастаткова). Атрымлівалася так, што з трох дзяцей, якім пудэўкі неабходныя, атрымліваў яе толькі адзін. Дзяцей трэба ратаваць зараз. Ужо сёння многія з іх інваліды. Праца камітэта «Дзеці Чарнобыля» — гэта не філантропія. Тут пытанне: быць ці не быць?

— З якімі цяжкасцямі давалося сутыкнуцца камітэту ў сваёй рабоце?

— Афіцыйныя ўлады ў лепшым выпадку спрабуюць нас не заўважаць, але часцей робяць усё магчымае, каб блакіраваць усе акцыі БНФ, незалежна ад іх характару, зместу. Менавіта з гэтым мы сутыкнуліся ўжо на самым пачатку дзейнасці камітэта. Ёсць справы, якія зрабіць на адным энтузіязме немагчыма. Улады не ішлі з намі на ніякія кантакты, а вопыту ў нас напачатку не хапала. Адсюль былі пэўныя збоі.

Мы найперш меркавалі арганізаваць на летні перыяд дадатковае забеспячэнне дзяцей пудэўкамі ў аздараўленчыя ўстановы Прыбалтыкі. Звязаліся з Эстонскім народным фронтам. Тыя змясцілі аб'явы ў сваім друку. Да нас, у камітэт, сталі прыходзіць лісты з Таліна, Пярну, іншых мясцін з прапановамі прыняць беларускіх дзяцей. Але, каб рэалізаваць гэтыя прапановы, трэба была дапамога афіцыйных устаноў Беларусі, у першую чаргу — прафсаюзаў. Бо каб аплаціць дарогу ў Эстонію і самі пудэўкі, трэба сродкі, якіх народны фронт, зразумела, не меў. Прыгадаем, што рахунак БНФ, адкрыты на імя Пётры Садоўскага (на які людзі дасылалі грошы), быў ліквідаваны без усялякіх тлумачыняў... Адным словам, Белсаўпрофу, ві-

даць, не даспадобы прыйшлося тое, што ініцыятыва зыходзіць ад народнага фронту. Кантакту не атрымалася. Такім чынам, гэта наша першая акцыя не мела поспеху.

— Ці можна і ці варта, на вашу думку, вырашаць «дзіцячую» праблему ў адрыве ад «агульначарнобыльскай»? Ці не будзе гэта распыленнем сіл?

— Мы ставім пытанне шырэй — аб адсяленні насельніцтва з усіх мясцін, дзе радыяцыя пагражае здароўю. І вы-

жоры на квадратны кіламетр. Зона жорсткага кантролю, дзе пражыванне дзяцей недапушчальна. Ведалі, аб гэтым раней, калі задумвалі рамонты? Ведалі, ды толькі не было ўпэўненасці, што адсяленне адбудзецца. Занадта аптымістычнымі былі запэўніванні, якія давалі адказныя кіраўнікі. Занадта доўга хавалі праўду ад людзей. Жаданне не дапусціць таго, каб і чацвёрты навучальны год пасля аварыі дзеці палі на смротна заражанай

шэнне аб канчатковым перасяленні школы-інтэрната на новае, пастаяннае месца.

— У таго, хто чытаў у «Звяздзе» за 5 кастрычніка матэрыял «Званы міласэрнасці» аб стварэнні рэспубліканскага каардынацыйнага савета «Чарнобыль і дзеці», магло ўзнікнуць уяўленне, нібыта толькі дзякуючы Беларускаму аддзяленню Савецкага дзіцячага фонду стала вядома праўда аб беларускіх дзецях — ахвярах Чарнобыля...

БЭРЫ, КЮРЫ, ДЗЕЦІ...

рашаць «дзіцячую» праблему імкнёмся ў гэтым кантэксце.

— У ліпені актывісты камітэта «Дзеці Чарнобыля» наведлі заражаныя раёны Магілёўшчыны, правялі доследы і апітанне насельніцтва. Потым яшчэ былі паездкі, зноў на Магілёўшчыну, Гомельшчыну, рабіліся аналізы глебы з Брэсцкай вобласці. Вашы навуковыя даследаванні працягваюць радыяцыйную і сацыяльна-псіхалагічную сітуацыю ў «зоне». А ці ёсць практычныя вынікі?

— Калі мы пасля экспедыцыі на Магілёўшчыну звярнуліся ў Белсаўпроф (да М. Роша) па пытанні пудэвак, з намі гаварылі ўжо іншым тонам. Бо адчувалі, што ў нас ёсць аргументы, якія ігнараваць цяжка. Была надзея, што хаця б у гэтай галіне намяцілася супрацоўніцтва паміж БНФ і прафсаюзамі. Але выступленне М. Роша ў «Советской Белоруссии» за 22 кастрычніка («Как отдыхают дети из «зон»») ставіць пад сумненне выказаны ім тады ад імя Белсаўпрофа намер працаваць дзеля гуманнай мэты.

— Генадзь Уладзіміравіч, у вашых інтэрв'ю «Звяздзе» за 5 кастрычніка і «Чырвонай зменне» за 24-га гаварылася, у прыватнасці, аб перасяленні Слаўгарадскай школы-інтэрната...

— Так. Пра гэта сапраўды варта пагаварыць больш падрабязна. Прадстаўнікі камітэта «Дзеці Чарнобыля» наведлі гэтую школу-інтэрнат у канцы лета. У будынку ішоў капітальны рамонты, і будаўнікі яўна не паспявалі закончыць справу да пачатку навучальнага года. З гонарам паказваючы чыстыя, ярка расфарбаваныя, любоўна аформленыя пакоі і залы, ужо гатовыя прыняць дзяцей, Пётр Ільіч Дадыка, дырэктар інтэрната, не хаваў трывогі і разгубленасці. Якое жыццё-быццё ва ўмовах капрамонту, ведае кожны. Але не гэта было асноўным у нашых размовах з «галоўным татам» больш чым сотні дзяцей, якія па волі нешчаслівага лёсу сабраліся разам у гэтым прыгожым кутку Магілёўшчыны. Нават перажыўшы «на будыляцоўцы» цяжкія месяцы, ці змогуць яны радавацца потым сваёму абноўленаму дому? На стале ў дырэктара ляжаў дакумент, раўнасільны прысуду: у ім па-ведамлялася, што радыяцыя на тэрыторыі школы вышэй за 15

зямлі, прывяло нас, актывістаў камітэта «Дзеці Чарнобыля», у Слаўгарад. Не валодаючы правамі і магчымасцямі для пераводу школы ў другі раён рэспублікі, мы задумалі (пакуль гэта пытанне будзе вырашана на дзяржаўным узроўні) вывесці ўсё калектыў, уключаючы педагогаў, медработнікаў і тэхнічны персанал, на адну з добраўпарадкаваных баз адпачынку, якіх так многа пад Мінскам. Патрабаванні для адбору былі строгія: «чарнобыльцам» павінны забяспечвацца ўмовы для паўнацэннага жыцця, вучобы, аздараўлення, адпачынку, фізічнага і духоўнага развіцця. Праўда, і тых, хто хацеў бы прадаставіць жыллё пацярпелым дзецям, амаль не знайшлося.

У каторы раз давялося з горьчучу канстатаваць, што дабрачыннасць, міласэрнасць, гуманнасць часцей за ўсё працягваюцца ў выглядзе гучных пачынанняў і арганізаваных «зверху» кампаній, а не ў гатоўнасці памагаць тым, хто мае вострую патрэбу ў гэтай дапамозе. Аднак, як кажуць, свет усё ж не без добрых людзей. Знайшоўся гасціны «дах» для слаўгарадскай дэстаі і іх настаўнікаў. Але і гэты «дах» трэба было аплаціць. Трэба было купляць пудэўкі. Патрэбны былі грошы «на дабрачыннасць». Цяпер добраахвотныя ахвяраванні — не рэдкасць. Ёсць і «чарнобыльскія рахункі». Імі забяспечваюць будаўнічыя, дэактывацыйныя і іншыя работы. Імі падмацоўваюцца вялікія дзяржаўныя планы. А вось канкрэтна цяпер дапамагчы сотні-другой дзяцей, незапланавана расквашэцца на добрую справу — тут у «вялікіх фондаў» адразу ўзнікаюць складанасці. Мы снішаліся. Да верасня ў Слаўгарад вярталіся з пільнерлага дзеці. І тут вельмі дарэчы прыйшла прапанова Саюза кінематаграфістаў СССР пералічыць буйную суму грошай для непасрэднай дапамогі пацярпелым ад Чарнобыля людзям. Пры актывным удзеле праўлення Саюза беларускіх кінематаграфістаў на гэтыя сродкі былі закуплены пудэўкі на базу адпачынку НВА «Цэнтр» (генеральны дырэктар В. І. Шаптыка), тэрмінам на два месяцы. З 22 верасня слаўгарадскія дзеці знаходзяцца пад Мінскам на базе адпачынку «Світанак». Да канца лістапада павінна быць прынята ра-

— Сапраўды, у той публікацыі сцвярджаецца, што ўжо толькі ўслед за Дзіцячым фондам «да справы пачалі актыўна падключацца розныя грамадскія арганізацыі, творчыя саюзы, нефармальныя аб'яднанні». Потым Дзіцячы фонд нібыта вырашыў аб'яднаць «усіх сваіх добраахвотных памочнікаў» — вось так і ўтварыўся каардынацыйны савет грамадскасці для дапамогі пакутуючым дзецям.

Прыгадваючы ў «Званнях міласэрнасці» камітэт «Дзеці Чарнобыля», які ўваходзіць у каардынацыйны савет, аўтары публікацыі чамусьці забылі ўдакладніць, што гэты камітэт створаны пры Беларускам народным фронце і што ўсё зробленае камітэтам рабілася ў адпаведнасці з праграмай БНФ, а не па закліку, а тым больш не пад эгідай Дзіцячага фонду (і, зразумела, без усялякай дапамогі з боку апошняга). Дарэчы, ініцыятыва ўтварэння грамадскага каардынацыйнага савета пры Дзіцячым фондзе зыходзіла ад нашага камітэта «Дзеці Чарнобыля».

Мы падзяляем гуманістычны кірунак дзейнасці Дзіцячага фонду, тым болей, што зараз галоўнае — агульнымі намаганнямі адолець бяду. Толькі надта ж кідаецца ў вочы тэндэнцыя замоўчвання рэальных спраў нашага руху. А калі гэта не атрымліваецца, дык зробленае намі пераводзіцца на рахунак афіцыйных арганізацый і устаноў.

— Генадзь Уладзіміравіч, вы адзі з арганізатараў «Чарнобыльскага шляху». Сярод водгукў у прэсе на гэтую акцыю БНФ быў і такі — «Известия» за 18 кастрычніка наведмілі аб судзе над Ю. Хадыкам...

— Акрамя Ю. Хадзькі, да судовай адказнасці былі прыцягнуты Зянон Пазняк і я. Увогуле ўсё гэта рабілася па адной схеме. Так што ў той «известинской» карэспандэнцыі можна толькі мяняць прозвішчы. Тыя трыста рублёў, якія суд прызначыў мне выплаціць у якасці штрафу, я напрасіў перавесці на рахунак 707 «Дзеці Чарнобыля». Але мая просьба была праігнаравана.

— Аднак вернемся да справы камітэта «Дзеці Чарнобыля». Вядома, што пад час візіту на Беларусь хрысціянскіх паломнікаў з ФРГ з кіраўніцтвам дэлегацыі сустракаліся прадстаўнікі камітэта. Пра што ішла га-

гунцы ў выніку аварыі газаправода), асядала ў Маскве. А ў Башкірыю замест яго накіроўвалася савецкае абсталяванне, часта раскамлектаванае, неспрыгоднае да эксплуатацыі. Нехта ў сталіцы вырашыў, што замнога гонару для «правінцы» мець тое, што і ў Маскве дэфіцыт...

— Ваша стаўленне да Дзяржаўнай праграмы ліквідацыі на Беларусі вынікаў чарнобыльскай аварыі?

— Беларускае народнае фронт мае шэраг прапаноў па дапаўненні гэтай праграмы. Варта было б вылучыць у праграме спецыяльны раздзел «Ахова дзіцінства і мацярынства» і вылучыць у асобную катэгорыю шматдзетныя сем'і, сем'і з хворымі дзецьмі, інвалідамі, з дзецьмі ва ўзросце да 7 гадоў, а таксама дзяцей — выхаванцаў дамоў дзіцяці, дзіцячых дамоў і школ-інтэрнатаў. Мы лічым, што ў рамках першага этапу адсялення (1989—1990) тыя, хто ўваходзіць у гэтую катэгорыю, павінны быць адселены з тэрыторыі, дзе радыяцыйнае забруджанне вышэй за 15 кюры на квадратны кіламетр. На другім этапе (1990—1991) трэба зрабіць тое самае (з улікам згоды жыхароў) на тэрыторыі з узроўнем забруджвання 5 кюры на квадратны кіламетр. А потым трэба звярнуць увагу на тых, хто жыве ў зоне, дзе 2 кюры на кіламетр. Была б добра, каб ужо з 1991 года гэтыя людзі мелі права і магчымасць перасяліцца.

Другая катэгорыя — сем'і з дзецьмі ад 7 да 16 гадоў, якія не трапілі ў вышэйназваную катэгорыю і якія жывуць у зонах жорсткага кантролю (вышэй за 15 кюры). Лічым, што яны павінны мець права на перасяленне з поўнай кампенсацыяй (у 1990—91 гг.), а тым, хто жыве ў зонах пастаяннага кантролю (вышэй за 5 кюры) — частковай (за пабудовы) у перыяд з 1991 па 1992 г. З зон з узроўнем забруджвання вышэй за 5 кюры трэба вывесці ўсё радзільныя дамы і аддзяленні. Трэба даць магчымасць жанчынам у зонах пастаяннага кантролю з моманту ўстаўлення цяжарнасці быць у спецыяльна створаных стацыянарах пры радзільных дамах да нараджэння дзіцяці і ў наступныя 4 месяцы на поўным дзяржаўным забеспячэнні.

Гутарку вёў П. ВАСІЛЕУСКІ.

Сёлетнім летам у Нідэрландах знаходзіўся наш фальклорны ансамбль «Крупіцкія музыкі». За два тыдні ансамбль даў 21 канцэрт, у т. л. у рамках Міжнароднага фестывалю фальклору ў г. Энсхедзе, тыдня Савецкага Саюза ў г. Хэгевейн, а таксама ў гарадах Эмен, Асен, Амстэрдам, Маркела і Хетэн. Выступленні ансамбля паглядзелі больш за 13 тысяч чалавек.

Мне пашчасціла суправаджаць «Крупіцкія музыкі» у гэтай паездцы. Хочацца падзяліцца з чытачамі «ЛіМа» ўражаннямі аб ёй.

«Зала рэагавала авацый...»

«...Перабудова прыйшла ў Маркела» — такой была першая рэакцыя жыхароў галандскага гарадка Маркела пасля сустрэчы з ансамблем «Крупіцкія музыкі». Таму што мы былі тут першым калектывам з нашай краіны, таму што менавіта ад нас многія хацелі па-чуць, «што робіцца сёння ў Расіі». Потым слова «перабудова» часцей за іншыя гучала пад час сустрэч, было ў гасцін-ных галандцаў своеасаблівым прывітаннем. Пазней, на адной з сустрэч, мэр Маркела пан Бума давярліва расказаў аб тым, што многія баяліся рускіх — занадта доўга сродкі масавай інфармацыі паказвалі нашу краіну ў вобразе ворага. І ўсё ж цікаваць да нас узіла верх, гэта пачало працягвацца ва ўсім. Яшчэ за некалькі тыдняў да пачатку міжнароднага фестывалю фальклорнае таварыства «Маркела», а яно з'яўлялася асноўным арганізатарам фестывалю і запрасіла наш калектыв, звярнулася праз газету

моладзі пасля цяжкага дня «Церніца», гульня-танец «Кабылка», поўная запалу «Вечарынка» і іншыя былі зразумелыя любой аўдыторыі. Гледачы, якія ўжо бачылі выступленні ансамбля, абавязкова прасілі выканаць танец «Паўлін», які яны палюбілі. А народныя найгрышы «Крупіцкія музыкі», «Вянок старадаўніх беларускіх мелодый», «Зязюленька» дэманстравалі высокае выканаўчае майстэрства аркестра. Нельга не сказаць і пра касцюмы ансамбля — яркі нацыянальны арнамент, разнастайнасць фарбаў, тонкасць і прыгажосць ліній — яны ўдала раскрывалі характар і змест кожнага танца. Пасля чарговага выступлення многія падыходзілі, цікавіліся, стараліся спрабаваць іграць на беларускіх нацыянальных інструментах, шырока прадстаўленых у ансамблі — дудцы, басэці, ліры, саломцы, цымбалах.

Фестывальныя дні былі запоўнены да адказу. Ансамблю

ансамбля. Выступленне, якое праходзіла ў перапоўненай зале кавярні «Сміт», закончылася тым, што самадзейным артыстам былі паднесены традыцыйныя галандскія пірожныя з прычыны нараджэння сына ў музыканта ансамбля Генадзі Карасіка. На наступны дзень мясцовая газета пісала: «...Здавалася, што ўчора вечарам выступленне нашых гасцей было найлепшым. Яны паказалі цудоўнае прадстаўленне, на якое зала рэагавала сапраўднай авацыяй». З выпадку заканчэння міжнароднага фестывалю і ў гонар гасцей у мясцовай царкве была праведзена служба, якая на гэты раз была незвычайнай з-за рознакаляровых касцюмаў самадзейных калектываў. Пасля доўгай прапаведзі святшчэнніка, у якой ён гаварыў аб мастацтве, якое ўзвышае і збліжае людзей, «Крупіцкія музыкі» выканалі беларускую народную песню «Купалінка». Яе паэтычнасць і меладыйнасць пакарылі слухачоў.

Кранальныя былі провады. На вакзал у Хенгела, адкуль мы ад'язджалі, прыехалі ўсе семі, у якіх жылі ўдзельнікі дэлегацыі. І калі аб'явілі аб затрыманні цягніка (такое бывае і там), здалося, што ўсе нават ўзрадаваліся — так ужо не хацелася расставіцца.

Некалькі слоў на заканчэнне. Наперадзе — 10-гадовы юбілей калектыву. І хоць творчы шлях не такі ўжо і вялікі, яму ёсць чым ганарыцца — і сваімі дасягненнямі, і прызнаннем гледачоў, і людзьмі. «Крупіцкія музыкі» маюць сваё творчае самабытнае аблічча, свай

Мартыралог
Беларусі:
імяны і факты

Пра сям'ю Івана Якаўлевіча Шлыковіча, сябра Янкі Купалы, расказана ў энцыклапедычным даведніку, прысвечаным народнаму песняру (гл. стар. 665). Яшчэ раней гісторык Г. Каханюўскі аб гэтай незвычайнай сям'і апавядаў у сваёй кнізе гісторыка-літаратурных нарысаў «Адчыніце, таямніца часу». Два Янкі-аднагодкі, паэт і каваль, сустрэліся ў Акапах на Лагойшыне, дзе жылі маці і сёстры Я. Купалы.

Іван Шлыковіч нарадзіўся і рос у вялікай сялянскай сям'і на Астравеччыне, рана навучыўся кавальскай справе, хутка стаўшы адмысловым майстрам, чараўніком агню і жалеза. У сярэдзіне 20-х гадоў з маладой жонкай Марыляй перасхаў

нага выпадку апылася кіслатой, шмат часу лячылася, але ўсё роўна вярнулася на сваё прадпрыемства, толькі ўжо на больш бяспечную работу. Працавітая, прыгожая, і з песняй не разлучалася ніколі.

Але тады, у канцы 40-х ужо мірных гадоў, большасці ссыльных, якія і там добрасумленна жылі і працавалі, сталі выдаваць дазвол на выезд у родныя мясціны. Вырашылі вярнуцца ў свой Кальзберг і Шлыковічы. Прыехалі. Спярша нават ўзрадаваліся, асабліва, калі ўбачылі ацалелую ад вайны родную хату. Толькі ў яе не пусцілі, маўляў, канфіскаваная, збірайцеся з сіламі і будуйце новую.

Хоць і невялічку хатіну, але пабудавалі. Аднак і сілы гас-

Што прыгнятала сям'ю Шлыковічаў

у фальварак Кальзберг каля Радашковічаў. У невялікім Кальзбергу Шлыковічы ўзвялі добры дом-ляцісценак, гаспадар такасама сваімі рукамі адладзіў кузню. Туды неаднойчы прыязджаў Купала. Калі ў Шлыковічаў нарадзілася другая дачка, Янка Купала, асабіста павіншаваўшы ішчаслівых бацькоў, прапанаваў ім: «Сваіх не маю, дык хоць бы хросным быць». Разам імя далі — Валя...

Вясной 1965 г. Г. Каханюўскі наведваў Кальзберг, дзе сустрэўся і пазнаёміўся з Марыляй Фёдарэўнай Шлыковіч. (На жаль, Іван Якаўлевіч ён не заспеў: пахавалі яго яшчэ ў 1956 г.). Шмат пра што гаварылі ў той запоўненыя вясковымі клопатамі дзень. Канешне ж, больш пра Купалу. А пра сваё жыццё расказаць не захачела, відаць, свядома стаіла, пабялася; ці па якой яшчэ прычыне, але пра ўсё балючае, якога ў жыцці занадта многа, не сказала. А пра гэта таксама трэба ведаць. Загдо паправіць і дапоўніць артыкул у Купалавай Энцыклапедыі.

На прадвесні 1935 г. Янку Шлыковіча зрабілі «ворагам народа». Відаць, меркавалі тагачасныя сталінскія «пільнікі»: побач, за нейкага паўкіламетра, мяжа з сацыяльнай Польшчай, сам ён з-пад Вільні, ды і «разбаганец» тут, глядзіш, «кулаком» стане... І выслалі ўсю сям'ю Шлыковічаў у Архангельскую вобласць. Так яны аказаліся ў таежным пасёлку Уктым Ленскага раёна, што недалёка ад трагічнавядомай у тым краі Макарыхі.

Яшчэ ў 1929 г. на берэзе аднайменнай рэчкі пасяленне Уктым было закладзена высланымі з розных вёсак і мястэчак еўрапейскай часткі СССР, але пераважна з Беларусі. Працавітыя там былі людзі: выпальвалі і выкарчоўвалі тайгу, сталі спярша баракі, потым і дамы, канюшні, свірны. Янка Шлыковіч і там быў вядомым і паважаным кавалём калгаса «Рассвет». Як ні было цяжка, заўсёды ўсміхаўся, расказваючы розныя байкі і прымаўкі. Можна, ад гэтага і работа ў яго руках, як кажучы, гарэла. Усе, хто жыў у сям'і побач з кавалём, з асаблівай цеплынёй успамінаюць гэтага выселага гаваруна-вастраслова і здзіўна галасістую цётку Марылю. Такой жа павунай расла і маладшая дачка Валя.

У вайну Валяціна Шлыковіч пакінула школу і, дабраўшыся ў Котлас, уладкавалася там на завод. У выніку няшчас-

падары вычарпаліся: на пачатку 1956 года сябра Янкі Купалы Янка Шлыковіч памёр. Марыля Фёдарэўна памерла ў 1968 г.

А як жа склаўся жыццё дачок Шлыковічаў? У старэйшай Вікторыі яно аказалася зусім скалечаным, яна не сумела яго зберагчы, рана памерла. На жаль, не наканавана было здзейсніцца марам і Валяціны. Калі прыехала з заявай у Мінскае музычнае вучылішча, казалі, што аб вакальным класе і думаць не трэба, выбірай, маўляў, што-небудзь «прасцейшае». Што ж датычыць інтэрната, то з гэтым зусім глуха. Усю зваротную дарогу праплакала ад крыўды.

— Калі шчыра казаць, — расказвае Валяціна Іванаўна, — то работнікі Заслаўскага райкома камсамола не пакінулі мяне сам-пасам з горам. Супакоілі, дапамаглі ўладкавацца.

І яна сумела падрыхтавацца і паступіць на філалагічны факультэт БДУ імя Леніна. У кожны вольны час спыталася ў Кальзберг, каб дапамагчы бацькам. Але таеж яно, жыццё: калі пойдзе на тое ліха, то не паспее адступіцца адна бяда, як другая напаткае. Таму і пасля заканчэння ўніверсітэта лятэчкі ёй не стала. Пасля смерці бацькі, сястры і маці трэба было браць на свае рукі апрацавала маладзятнага сына Вікторыі. Аб сабе думаць не было калі. Працавала ў Беніцкай васьмігадовай школе Маладзечанскага раёна. І ў дадатак да ўсяго, як і маці, увесь час баялася свайго мінулага, якое вісела чорным кляймо. Нават некаторыя калегі не-не ды і напаміналі, што была ссыльнай, «кулацкай натурай», навешвалі іншыя ярлыкі.

Выйшаўшы на пенсію, Валяціна Іванаўна засталася ў Беніцы. Мае тут гародчык, кватэру ў былым ксяндзоўскім доме. Ён ужо трухлявы і сцюдзёны. Сумнае адзіноцтва...

Паўстае законнае пытанне: чаму В. І. Шлыковіч да гэтага часу не атрымала грамадскай рэабілітацыі, чаму настаўнік-ветэран не мае цёплага, утульнага, чалавечага прытулку? Хоць бы, можа, у якасці кампенсацыі за канфіскаваны бацькоўскі дом і пакалечанае духоўна з дзяцінства жыццё.

В. ЛЯШКОВІЧ,
заслужаны работнік культуры БССР, старшыня Маладзечанскага раённага Савета ветэранаў вайны і працы.

На сцэне культурнага цэнтру г. Эмена выступаюць «Крупіцкія музыкі».

да жыхароў гарадка з просьбай прыняць на жыхарства ўдзельнікаў ансамбля. Трэба адзначыць, што прымаць дома інашаземцаў тут лічыцца прэстыжным. І вось у першы вечар, пасля афіцыйнай сустрэчы ў мэры з удзелам пана Бума і прэзідэнта аргкамітэта фестывалю пана Леферынка, прадстаўнікоў грамадства і дзелавых колаў, на наша «размеркаванне» прыйшлі святочна апаранутыя, ажыўленыя галандскія сем'і выбраць да сябе «на пастой» «гэтых невядомых рускіх» (пра Беларусь тут увогуле чулі нямногія). Удзельнікі дэлегацыі бліжэй пазнаёміліся з сямейным укладам, побытам, культурай галандцаў, гэтай малавядомай для нас «краіны дзівос», краіны каналаў, плацін і млыноў, дзве трэці якой — былое дню мораў і заліваў, адважаныя ў мора і ператвораныя сёння ў квітнеючы край.

У Еўравізе, фестывалі даволі прэстыжным, прымалі ўдзел 34 калектывы з 12 краін — Англіі, Грэцыі, Фінляндыі, Іспаніі, Швецыі, Балгарыі, Аўстрыі і інш. Наша краіна на гэтым фестывалі была прадстаўлена ўпершыню. Наш беларускі сцяг тут для большасці жыхароў быў незнаёмы, а вось песні і танцы на невялікіх прыпынках хутка прываблілі мноства гледачоў, многія з якіх суправаджалі потым ансамбль да галоўнай фестывальнай пляцоўкі. Чым прываблівалі выступленні «Крупіцкіх музыкаў»? Перш за ўсё самабытнасцю рэпертуару. Чысціней захаваных народных традыцый. Танцы, якія імгненна працэс апрацоўкі лёну і гуляння

даводзілася даваць у асобныя з іх па 5—6 канцэртаў. І гледачы, і канцэртныя пляцоўкі былі самымі разнастайнымі — прафесійныя тэатры і спартыўныя залы, рэстараны, павільёны выставак. Асабліва цэпымі, кранальнымі былі сустрэчы ў Доме для тых, хто вызраўлівае, у Гроот-Стакерце, Доме для састарэлых у Маркела. Некаторыя спрабавалі паляпяць вядомыя і ў Галандыі «Кажошу», «Падмаскоўныя вечары». Але, відаць, самымі шчырымі і ўдзячнымі гледачамі былі тия нямногія выхадцы з нашай краіны, якія жылі і працуюць у Галандыі. Для іх гэта былі ішчаслівыя дні, цудоўныя, відаць, сустрэчы са сваёй далёкай радзімай. І яшчэ адну важную асаблівасць неабходна падкрэсліць: вялікае жаданне многіх фальклорных аб'яднанняў, устаноў, людзей — лепш спазнаць нашу краіну, рэспубліку, устанавіць творчыя, культурныя і дзелавыя сувязі. Спецыяльна для сустрэч з намі прыязджалі прадстаўнікі фальклорных груп, грамадскіх арганізацый, прасілі абавязкова пакінуць кнігі, буклеты, паштоўкі пра Беларусь. Мінск, запрашалі прыняць удзел у фестывалях, якія праводзяцца ў многіх правінцыях краіны.

Фестываль падышоў да канца. Нягледзячы на тое, што ў Маркела «Крупіцкія музыкі» выступалі ўжо чатыры разы, члены фальклорнага таварыства арганізавалі яшчэ адзін, апошні канцэрт для свайго актыву, гаспадароў, іх родных і сяброў, у якіх жылі ўдзельнікі

стыль, свой рэпертуар. Галоўнае — гэта ашчаднае стаўленне да беларускіх песень і танцаў, фальклорных скарбін. Ансамбль прадстаўляў нашу рэспубліку на міжнародных фестывалях фальклору ў Югаславіі, Італіі, выязджаў на гастролі ў ГДР, ПНР, неаднаразова выступаў на ВДНГ СССР, у многіх гарадах краіны. У адорозненне ад многіх «выязных» калектываў — гэта калектыв-прапаўнік, які дае штогод звыш 70 канцэртаў і перш за ўсё ў сваіх родных Крупіцах, у сваім раёне, гарадах і сёлах рэспублікі. У Гром — цудоўны знаўца народных традыцый, фальклору — здолеў прывабіць і згуртаваць людзей самых розных узростаў і прафесій. Першы аднадумца, кіраўнік танцавальнай групы Г. Чорны, клубныя работнікі М. Андрух, З. Філозава, Л. Пальчык, настаўнікі А. Працкевіч, Е. Тыркіч, медыцынскія работнікі А. Войцік, М. Ламака, А. Бахановіч, калгаснікі І. Шарамет, З. Кавалёва, студэнты, школьнікі, іх улюбёнцы ў народнае мастацтва можна пазаздросціць. А гэта — зарука новых поспехаў, новых паездак і сустрэч.

Нядаўна «Крупіцкія музыкі» атрымалі запрашэнне ад галандскай фальклорнай групы «Гранінгенскія танцы» прыняць удзел у традыцыйным штогадовым кірмашы ў снежні гэтага года. Што ж, значыць, сяброўскім кантактам умоўнавацца, а беларускім песням і танцам гучаць і ў Галандыі.

Т. СТРУЖЭЦКІ.

Пытанні вяртання старых назваў гарадам і вуліцам, якія ў свой час па «жаданні народа» былі перайменаваны, абмяркоўваліся на Усеаюзнай навукова-практычнай канферэнцыі па тапаніміі, якая адбылася ў Маскве. На ёй прызнана мэтазгодным вярнуць старажытным раёнскім гарадам ранейшыя гістарычныя імёны. На карце краіны зноў з'явіцца Акмолінск, Вятка, Казлоў, Луганск, Ніжні Ноўгарад, Сама-

ра, Цвер, ужо вернуты назвы Набярэжным Чаўнам, Іжэўску, Рыбінску.

Такая ж «хвароба» масавага перайменавання гарадоў і вуліц не абышла і Беларусь, пра што слухна пісаў на старонках «ЛіМа» прафесар Л. Лыч. Праблемы тапаніміі даўно хваляюць нашу грамадскасць. Пра гэта разважаюць і аўтары лістоў, дасланных у рэдакцыю з Го-меля і Мінска.

У назвах — наша гісторыя

У тапанімічных назвах населеных пунктаў Беларусі выяўляюцца шматлікія лексічныя пласты, якія нясуць розную інфармацыю. Значная частка з іх захоўвае вялікую колькасць тапанімаў, якія характарызуюць геаграфічныя аб'екты, створаныя чалавекам. Назвы каштоўныя для навукі і культуры з пункту гледжання ўстаўлення іх гістарычных і тэрытарыяльных матываў. Цікавую і багатую гісторыю змяшчаюць назвы населеных пунктаў, у якіх захоўваецца гістарычная памяць народа, увекавечаная геаграфічнымі аб'ектамі. У гэтым плане, напрыклад, вялікую цікавасць уяўляе назва горада Прапойск, раёнага цэнтра Магілёўскай вобласці, які ў старажытнарускіх пісьмовых помніках упершыню ўпамінаецца ў 1136 г. пад назвай Прупой, Пропешек, Пропорск, Пропостыск, Пропосек, Пропольск, Пропойск у складзе Смаленскага княства. Прапойскам ён называўся да 1945 г., затым быў перайменаваны ў горад Слаўгарад. На жаль, забыліся тады пра тое, што была назва гэтага горада захоўвае цікавыя звесткі пра яго паходжанне, звязаныя з

назвай рэчкі Проня, у вусці якой быў заснаваны гэты горад.

Вялікай вядомасцю яшчэ з часоў грамадзянскай вайны карысталася вёска Рудабелка, у якой у часы нямецкай акупацыі Беларусі (1918) і польскай (1919—1920) дзейнічала Савецкая ўлада. Пасля вызвалення ад буржуазнай Польшчы Рудабельская воласць была перайменавана ў Акцябрскую. З 1939 г. Рудабелка стала цэнтрам Акцябрскага раёна, пасля гарадскім пасёлкам Акцябрскі Гомельскай вобласці. Аднак апошня назва, як бы некаторыя ні хацелі, ніяк не прыжылася ў гутарковай мове яго жыхароў, якія па-ранейшаму лічаць, што яны рудабельцы.

У старабеларускіх пісьмовых помніках упаміналіся геаграфічныя назвы, у аснове якіх — канкрэтныя імёны, якія пакінулі прыкметны след у нашай айчынай гісторыі. Скажам, па імёні татарскага князя Койдана быў названы ў свой час населены пункт Койданава, які стаў раённым цэнтрам Мінскай вобласці. Гэта заканамерная з'ява, абумоўленая пасяленнем у Беларусі і Літве яшчэ ў XIV—XV стст. татар, якія

жывуць тут да апошняга часу. З імем гэтага князя звязана і ўзнікненне новага слова ў беларускай мове — кайданы, якое ў дарэвалюцыйнай Расіі ўжывалася ў значэнні «ланцугі». У 1932 г. Койданава перайменавалі ў Дзяржынск.

Па імёні нейкай заможнай асобы было названа пасяленне Каралін, вядомае ў Мазырскай павеце Вялікага княства Літоўскага з XVI ст. З 1924 г. яно стала цэнтрам Каралінскага раёна, а ў 1931 г. было перайменавана ў Ельск, цэнтр Ельскага раёна. Вось так мы непрыкметна і трацім памяць пра людзей, звязаных сваёй дзейнасцю ў той ці іншай меры з нашай зямлёй.

Па традыцыі мясцовасці часта даваліся назвы, звязаныя з працоўнай дзейнасцю чалавека. Так, напрыклад, назву вёсак Дзяржугі ў Аршанскім і Сенненскім раёнах Віцебшчыны прыдумала, без сумнення, мясцовае насельніцтва, якое з даўніх часоў займалася традыцыйным ткацтвам — вырабам тоўстай тканіны або пакрываўлаў з гэтай тканіны. Аднак у 1964 г. камусьці гэта назва паказалася немілагучнай, таму ў Аршанскім раёне гэту вёску ста-

лі называць Каўровая (?). Няўдалае і перайменне вёскі Дзяржугі ў Сенненскім раёне ў вёску Роднае сяло: быццам бы астатнія сёлы не з'яўляюцца роднымі для іх карэнных жыхароў.

На ўзнікненне назваў многіх населеных пунктаў уплывала іх ландшафтнае размяшчэнне. Так, назву вёскі Гары вада Рэчыцкага раёна «далі» нафтавыя залежы, якія маглі загарэцца, вёска Буй Сенненскага раёна знаходзіцца на высокім адкрытым месцы, даступным ветру, вёска Курганне Буда-Кашалёўскага раёна размешчана на ўзгоркавай мясцовасці. У 1938 г. вёска Буй стала называцца імем Будзённага, а Курганне ў 1964 г. перайменавана ў Дружбічы. Або яшчэ: была традыцыйная назва вёскі Бель Бераг Чачэрскага раёна заменена на Красны бераг, хоць і размешчана ўздоўж рэчкі Сож з белым, а не чырвоным пячаным берагам.

Некаторыя назвы беларускіх гарадоў з цягам часу канкрэтызаваліся ў новых умовах і становіліся словаспалучэннямі. Напрыклад, горад Брэст, вядомы ў старажытных пісьмовых помніках як Берестье, Берестий, на працягу XVII—XIX стст. славіўся як Брэст-Літоўск, а ў 1921—1939 гг. — Брэст-над-Бугам. Такія састаўныя назвы ведаюць не толькі ў Беларусі, але і далёка за яе межамі, у іх адрозніваліся геаграфічныя прыналежнасці назваў (параўн. Брэст — порт на захадзе Францыі на паўвостраве Брэтань і Брэст-Літоўск або Брэст-над-Бугам — у Беларусі). У гісторыі Брэста, вядомага як Брэст-Літоўск, адлюстраваны гістарычны падзеі — там быў падпісаны Брэсцкі мір, мірны дагавор паміж Савецкай Расіяй і дзяржавамі германскага блока. У гэтым плане была назва гэтага горада Брэст-Літоўск за-

хоўвае для гісторыі несумненны інтарэс, бо яна звязана са знамянальнай гістарычнай падзеяй у жыцці і дзейнасці нашай Савецкай Рэспублікі. Раёны цэнтр Брэсцкай вобласці Камянец, заснаваны ў 1276 г., да 1946 г. называўся Камянец-Літоўскі ў адрозненне ад украінскага горада Камянец-Падольскага.

Беларускія мовазнаўцы павінны распрацаваць навукова аргументаваныя правілы напісання геаграфічных назваў паводле ўнутраных законаў развіцця беларускай мовы. Занадта вялікі разнабой існуе ў перадачы іх на пісьме. Чаму мы павінны называць гарады Брэст, Гродна, Навагрудак, калі нашы продкі пісалі іх у поўнагалосных формах, характэрных для ўсіх усходнеславянскіх моў: Берестье, Городень, Городно, Городня, Новогород, Новогородок? У свой час многія беларускамоўныя формы назваў населеных пунктаў былі заменены рускамоўнымі або рускамоўныя назвы сталі пісаць беларускамоўнай транскрыпцыяй, што і прывяло да элементарнай непісьменнасці.

Назвы вёсак, якія знікаюць з твару зямлі, у тым ліку і тых, якія апынуліся ў зоне чарнобыльскай радыяцыі, трэба захаваць для нашай гісторыі як помнікі культуры. Мы павінны пакінуць нашчадкам адноўленыя тапанімічныя назвы і адзначна вызначыць іх семантыку, якая лягла ў аснову нашых населеных пунктаў. На маю думку, савет па тапаніміцы Беларускага фонду культуры, вучоныя і грамадскасць рэспублікі павінны пачаць работу па стварэнні Чырвонай кнігі гістарычных геаграфічных назваў Беларусі.

У. АНІЧЭНКА,
старшыня Гомельскага абласнога аддзялення
Савецкага фонду культуры.

У МАЛЕНЬКАЙ вёсачцы стаяла на ўскрайку маленская хатка...

Ці даў бог доўгіх гадоў жыцця бабульцы Марылі, яе гаспадыні? А калі жывая, то няўжо яшчэ за абразамі, у свецлым пакоі, ляжаць даўнейшыя фотакарткі, зробленыя ў Вільні? І ў хаце напалена, і вышняя «крыжыкам» саматканая сурвэтка хораша разаслана на канапе, як прыкмета адшоўшага ў нябыт старога часу, і спелыя антонаўкі жаўпеюць на стала ў глінянай місачцы. Няўжо шмат гадоў назад быў вечар, калі мы сядзелі ля вакна, а на прыпечку варылася бульба, і я слухаў людзей, у чых сэрцах жыла Памяць.

Дзіўна, але гэта так: Фердынанд Рушчыц для старэйшых жанчын быў і не панам, уладальнікам маёнтка ў Багданаве, і не мастаком. Што яны, непісьменныя, семнаццацігадовыя, разумелі ў далёкія дваццатыя ў мастацтве? Ведалі толькі, што любіў маляваць.

Ён быў для іх Чалавекам. Колькі павагі жыло ў словах, колькі радасці палымнела ў вачах, колькі добрай катэгорычнасці ва ўспамінах! Па-студэнцку сумленна яны былі занатаваны, папярковыя аркушы ляглі пасля ў вокладку ад школьнага дзённіка і пятаццаць гадоў спачывалі на паліцы. Гэта толькі зараз пакрысе мы абуджаем сваю сацыяльную і нацыянальную свядомасць; спяшаючыся, не лічым лішнім спыніцца і нагадаць лёсы і жыцці тых, хто шчыраваў на ніве дзяржаўнасці і роднай культуры. Але ж час няўмольны, сёння ўжо шмат чаго ніколі не спазнаць пра людзей, якія — кожны дакрысе — праслаўлялі Бацькаўшчыну, даносячы з мінуўшчыны звычкі і клопаты тых, хто хадзіў па зямлі крышачку раней за нас.

А ў Багданаве жылі жанчыны, чые спрацаваныя рукі памяталі цёлы поіск далоні мясцовага шляхціца Фердынанда Рушчыца. Дабрэйшага чалавека. Асветніка. Вучня Шышка і Куіндыка па Пецярбургскай Акадэміі мастацтваў. Прафесара жывапісу Кракаўскай

Акадэміі мастацтваў.

І я паехаў да іх.

Ліст з Варшавы

Хто вы, пан Рушчыц? З кім сябравалі і чым ганарыліся? У рэшце рэшт — чаму вы так ціха адышлі ў нябыт? Са старых багданаўскіх могілак, з высокага пагорка, добра бачна зямля, што ўгадвала вас, якую вы так шанавалі, любілі.

Жыў на зямлі мастак

успавілі... Я прынёс вам хрызантэмы, Фердынанд Эдуардавіч. І паклон з Варшавы, ад дачкі Яніны. Яна працуе ў Нацыянальным музеі. Быў я і ў Кракаве, хадзіў па яго гулькіх завулках, успамінаў вас. Вы ж тут жылі, працавалі. Вы любілі Кракаў, стары брук якога памятае вашы абцасы.

Учора вечарам маладая паштарка прынесла мне пісьмо з Варшавы. Яно ад Яніны. І цяпер, Фердынанд Эдуардавіч, я ведаю пра вас намнога больш, чым раней.

З ЛІСТА ПАНИ ЯНІНЫ: «Мой бацька нарадзіўся ў Багданаве і быў адзіным сынам у сям'і. Атрымаў вельмі добрае выхаванне. З маладых гадоў, акрамя польскай, вывучаў таксама нямецкую, французскую мовы, шмат маляваў. Захаваліся малыя шасцігадовага Фердынанда. У 1892 годзе паступіў у Пецярбургскую Акадэмію мастацтваў. Меў там шмат таварышаў, але найбольш зблізіўся з Вільгельмам Пурвітам — латышскім пейзажыстам. Быў у добрых адносінах з Рыловым. У час канікулаў выязджаў самастойна пісаць пейзажныя

эцюды. Майго бацьку цікавіў тады марскі пейзаж — ён двойчы пабываў у Крыме, на берагах Балтыкі. Дыпломная работа бацькі аб'ядноўвала некалькі карцін, дзве з якіх былі кампазіцыямі, а трэцяя («Вясна») адлюстроўвала прыроду Багданова. Пазней яна была набыта П. Трацяковым для сваёй слаўтай галерэі...»

У Нацыянальным музеі Вар-

тут былі напісаны найбольш вядомыя яго работы. Цікавы факт: млын каля вёскі Дэсятнікі выступае як дэталі ў многіх карцінах і малюнках. (Самы выдатны варыянт — «Стары млын». Ён захоўваецца ў Нацыянальным музеі Кракава).

У лісце сваім хачу сказаць, што бацька мой быў чалавекам эмацыянальным. Яго чаравала

вай рукой. Працаваў левай, і не ведаў, што толькі чатыры васы накукуе яму ў вечаровым басы маладая зяюля. Чатыры — і ні дня болей...

Дом з вокнамі на світанак

— Ну, то пойдзем, — сказала Марыя Іосіфаўна Ясенчык. Лёгка паднялася з лаўкі. Падзявочаму хораша завязала хусцінку. Першай ступіла за парог, моцна бразнуўшы клямак старых, як і сама, дзвярэй.

Учора я хораша і шмат пагаварыў з бабуляй Марыляй. Сёння хацелася памаўчаць. А Марыя Іосіфаўна не давала.

— Дык, можа, бывалі калі ў нашым баку? — перапытвае яна.

Я ўсміхаюся. Мне ёсць што расказаць гэтай жанчыне... Бесклапотныя дзіцячыя забавы зводзілі нас, сакаўшчынскіх дзяцей, далёка ад роднай вёскі. У пошуках партызанскіх зямлянак вясёлай гурбой шыбавалі пад Вішнева і далей. Бывалі ў Багданаве. Садзіліся ўсёй кампаніяй на траву і чакалі цягніка. Хаваючыся ад дарослых, клалі на рэйкі старыя, з арламі, манеты, жалезныя, аджыўшыя свой век гузікі, каляровыя шкельцы... Не думалася, што праз колькі часу давядзецца яшчэ раз прайсціся старымі сцежкамі.

Подем крочам з Марыяй Іосіфаўнай на тое месца, дзе стаяў калісьці маёнтка Рушчыцаў. Цяпер тут «нічога няма. Што не захавалі гады — данішчыла вайна. Астатняе сцёр з зямлі пажар у 1963 годзе. Толькі разбураныя скляныя, падмуркі, невялікі ручаёк ды старыя, як і гэтыя камяні, дрэвы напамінаюць аб тым, што раней тут жыў чалавек...»

— Хоць і лічылася вёска за Рушчыцамі, — гаворыць М. І. Ясенчык, — але людзей працы яны паважалі. Які ён быў пан!.. Так, адна назва! Фердынанд, дык ён зямлей і не цікавіўся, усё болей па Расіі раз'язджаў. А я тады пры двары

шавы я папрасіў паказаць мне Рушчыца. «Усё, што мы маем, — удакладніла экскурсавод, — ці маеце цікавасць да пэўных работ?» — Усё, але спачатку «Зямлю».

«Неба — як жыццё: хмурае і халоднае. Напэўна, восень або ранняя вясна. Напаяўшы спіны, стомлена цягнуць плуг валы. Што за чалавек за чапігамі? На што спадзяецца і чаго чакае ён ад лёсу? І ці чакае ўвогуле?.. На карціне толькі неба, зямля, валы і чалавек. На карціне жыццё, дакладней, яго частачка — хваляючая, трагічная, нялёгкая. Пейзаж пісаўся ў Багданаве маладым Рушчыцам. Яму не было тады і трыццаці.

Гэта яго зорны час, які для творцаў не паўтараецца двойчы, які нельга вярнуць.

Рушчыц яшчэ не ведае, што не створыць нічога больш значнага, чым багданаўскі цыкл. Усё пазнейшае таксама будзе бліскучым, таленавітым. Але не лепшым.

З ЛІСТА ПАНИ ЯНІНЫ: «Багданова і ваколіцы былі для Рушчыца скарбонкай творчых задум і сюжэтаў для карцін.

архітэктура Вільні, яго хвалявала народнае мастацтва, адміранне якога ён спрабаваў спыніць, бо бачыў яго вялікую эстэтычную каштоўнасць. У 1905 годзе ў час экскурсіі ў Шчорсы Рушчыц рабіў эскізы народных касцюмаў, якія ў той час насілі вясковыя жанчыны. На валоўскіх кірмашах скупляў саматкане палатно, прыгожыя жаночыя хусткі...»

Іншы раз я перачытваю ліст Яніны Рушчыц. І заўсёды думаю аб тым, што жыццё яе бацькі — прыклад самаадданай працы ў мастацтве, рэалістычнага адлюстравання жыцця, сапраўднай павагі і любові да народа, яго традыцый і побыту. Ваколіцы Багданова з бясконцымі сінімі небамі і журботнацімі жураўлінымі ранкамі чаравалі Рушчыца-хлалчука, імі захапляўся Рушчыц-мастак, сюды, да бурштывых бязроў, ён прыехаў і паміраць. «Дарагі пан Станіслаў, — пісаў Ф. Рушчыц 26 кастрычніка 1932 года С. Ларэнцу, — ляжу і не магу ўстаць. Доктар хоча забраць у бальніцу і там павяняўца са мной...». Рушчыц занямог сур'ёзна. Ён не мог ужо пісаць пра-

Знайсці твар горада

Мінск — старажытны горад, ды слядоў глыбокай даўніны ў ім амаль не засталася. З яго твару зніклі назвы старажытных плошчаў і вуліц, якія, здавалася, у свой час яшчэ захоўвалі дыханне тых далёкіх часоў.

Восем стагоддзяў цэнтрам горада было Замчышча. На ім у XI стагоддзі пабудаваны Мінскі замак. Да XVI стагоддзя замак меў абарончае значэнне.

1505 годзе крымскі хан Меглі Гірэй захапіў Мінск, але не мог авалодаць крэпасцю. Некалькі стагоддзяў замак быў палітычным, военным, культурным і гандлёвым цэнтрам горада. У сярэдзіне XIX стагоддзя плошча страціла сваё палітычнае значэнне, але захавала ролю гандлёвага цэнтра. У 1931 годзе яна была перайменавана ў плошчу 8 Сакавіка, папоўніўшы лік безаблічных плошчаў са стандартнымі, стэрэатыпнымі назвамі. Неабходна выправіць памылку і вярнуць плошчы яе гістарычную назву. Тым больш, што ў раёне плошчы мяркуецца ўзнаўленне часткі замчышча старажытнага Мінска.

Тое ж трэба зрабіць і з плошчай Парыжскай камуны, вярнуўшы ёй ранейшую назву Траецкай, якую яна мела болей за чатыры стагоддзі. Сваё імя плошча атрымала ад царквы Святой Тройцы, збудаванай яшчэ ў XIV стагоддзі на самым высокім месцы горада. Царква была добра відаць з усіх канцоў горада і дала назву горцы, плошчы і бліжэйшаму прад-

месцю. У 1919 годзе Траецкая плошча была перайменавана ў плошчу Парыжскай камуны. Цяпер, у сувязі з аднаўленчымі і рэстаўрацыйнымі работамі ў Траецкім прадмесці, актуальнасць гэтага пытання ўзрасла і патрабуе свайго вырашэння.

Не лепшае становішча і з назвамі вуліц горада. «Бацькі» горада, аддаючы даніну часу, бясконца іх пераймяноўвалі. У выніку неабдуманых і скараспелых рашэнняў вуліца М. Горкага носіць пятую назву (Віленская, Траецкая, Аляксандраўская, Камунальная), па тры назвы мелі ўжо Ленінскі праспект (Захарэўская, Савецкая, праспект Сталіна), вуліца Маркса (Новы рынак, Падгорная, Свядлова), Ангельса (Дамініканская, Петрапаўлаўская, Валадарскага), Леніна (Француска, Губернатарская, Маркса), Бакуніна (Бернардзінская, Манастырская, Космадзямыянава), па тры разы мянялі свае назвы амаль усе вуліцы старога горада — Л. Талстога, Чырвонаармейская, Інтэрнацыянальная, Рэвалюцыйная, Карала і інш. Толькі адной Нямізе пашанцавала захаваць сваю гістарычную назву.

Новыя назвы вуліц не вызначаліся арыгінальнасцю, такіх ж былі ў іншых гарадах. З 648 вуліц Мінска 333 (больш за палову) паўтараюць назвы маскоўскіх вуліц. («АнФ», № 32 (409), 6—12 жніўня г. г.)

Шэрагу вуліц прысвоены імёны палітычных і дзяржаўных дзеячаў, якія ў Мінску ні-

колі не былі і жыццё якіх не звязана з нашым горадам. Многім вуліцам прысвойваюцца назвы без усялякай аргументацыі. Напрыклад, вуліцы М. І. Пірагова (сваю назву атрымала ў 1953 годзе) і І. М. Сечанова (1957 г.) размешчаны ў раёне, дзе цяма ніякіх медыцынскіх устаноў. На вуліцы К. С. Станіслаўскага няма ніводнай тэатральнай, а на вуліцы П. І. Чайкоўскага — музычнай установы.

Фармалізм у гэтай рабоце нярэдка прыводзіць да страты лачучыя меры. Бібліятэкі горада маюць імёны вядомых паэтаў і пісьменнікаў А. Пушкіна, Л. Талстога, М. Горкага, М. Астроўскага, Я. Купалы, Я. Коласа, Я. Маўра, а адна з іх носіць імя Н. К. Крупскай. Гэта быццам павага да цудоўнага педагога і выхавальніка. Аднак выклікае непаразуменне прысваенне яе імя птушкафабрыцы і швейнаму аб'яднанню. На маю думку, нельга лічыць удалым і прысваенне Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імяні А. В. Луначарскага: вядома, што Анатоль Васільевіч быў дзяржаўным дзеячам, публіцыстам, крытыкам, драматургам, але не кампазітарам і не музыкантам.

Два гады назад гарадскія ўлады паспрабавалі вярнуць гістарычныя назвы некаторым вуліцам беларускай сталіцы. Але зрабілі гэта бяззліва, непрадумана і непаслядоўна. Паасобныя вуліцы разарвалі на дзве часткі: за адной захавалі існуючую назву, а другой вярнулі ранейшую, гістарычную. Такія палавінчатасць не вырашала праблему, а стварыла дадатковыя цяжкасці пры пошуку адрасата.

А. МАЛЧАНАУ,
урач, кандыдат
медыцынскіх навук.
г. Мінск.

Фёдар Міхайлавіч ЯНКОЎСКИ

13 лістапада 1989 года пасля цяжкай, працяглай хваробы на 72-м годзе жыцця памёр вядомы беларускі пісьменнік, заслужаны дзеяч навукі БССР, доктар філалагічных навук, прафесар, член КПСС Фёдар Міхайлавіч Янкоўскі.

Ф. М. Янкоўскі нарадзіўся 21 верасня 1918 года ў вёсцы Клетнае Глускага раёна Магілёўскай вобласці ў сялянскай сям'і.

Пасля заканчэння ў 1936 годзе Рагачоўскага педагагічнага тэхнікума працаваў настаўнікам Буцавіцкай школы Мінскага раёна. У 1939 годзе скончыў завочна Мінскі настаўніцкі інстытут. У час Вялікай Айчыннай вайны — разведчык, начальнік разведкі партызанскага атрада «Грозны» на Міншчыне.

Пасля вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў працаваў адказным сакратаром рэдакцыі глускай раённай газеты «Сацыялістычная вёска», настаўнічаў у Глускай сярэдняй школе. Скончыўшы Гродзенскі педагагічны інстытут, выкладаў беларускую мову і літаратуру ў Радашковіцкай сярэдняй школе, вучыўся ў аспірантуры. З 1953 года працаваў выкладчыкам, а з 1956 па 1982 год — загадчыкам кафедры беларускага мо-

вазнаўства Мінскага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага.

Шырока вядома яго літаратурная творчасць. Кнігі Ф. М. Янкоўскага «Абразкі», «Прыпыніся на часіну», «І за гарою пакланюся», «Радасць і боль», «З нялёгкіх дарог», «Само слова гаворыць» пазначаны высокай грамадзянскацю, любоўю да чалавека, да роднага краю. Ён услаўляе подзвіг народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны, дружбу савецкіх людзей.

Ф. М. Янкоўскі ўнёс вялікі ўклад у развіццё беларускага мовазнаўства і літаратуразнаўства, пра што сведчаць шматлікія кнігі: «Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы», «Дыялекты слоўнік», «Беларускае літаратурнае вымаўленне», «Крылатыя словы і афарызмы», «Пытанні культуры мовы», «Роднае слова», «Беларуская фразеалогія», «Гістарычная граматыка беларускай мовы» і інш.

Выдатны педагог, выкладчык Ф. М. Янкоўскі выхаваў плеяду таленавітых філолагаў. Ва ўсіх кутках рэспублікі працуюць выхаванцы Фёдара Міхайлавіча.

Ф. М. Янкоўскі прымаў актыўны ўдзел у грамадскім жыцці. Ён з'яўляўся членам рэвізійнай камісіі Саюза пісьменнікаў БССР, членам рады Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны, выбіраўся членам парткома і вучонага савета педінстытута, узначальваў рэспубліканскае метадычнае аб'яднанне мовазнаўцаў.

Баявыя і працоўныя заслугі Ф. М. Янкоўскага адзначаны ордэнамі Чырвонай Зоркі, Айчыннай вайны I ступені, «Знак Пашаны», медалімі, Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР.

Светлая памяць пра Фёдара Міхайлавіча Янкоўскага, пісьменніка, камуніста, вядомага даследчыка роднага слова, чалавека шчодрай душы, назаўсёды застанецца ў нашых сэрцах.

В. А. Пячэнінаў, Н. М. Мазай, У. Д. Атрошчанка, П. К. Краўчанка, А. У. Русецік, М. І. Дзямчук, К. К. Вайтовіч, А. І. Бутэвіч, Я. І. Скурко (Максім Танк), Я. К. Атраховіч (Кандрат Крапіва), В. У. Адамчык, Р. І. Барадулін, І. А. Брыль, Г. М. Бураўкін, В. У. Быкаў, А. І. Вярцінскі, Н. С. Гілевіч, А. С. Грачанікаў, А. А. Жук, С. І. Законнікаў, В. В. Зубенка, В. А. Каваленка, В. А. Казько, У. А. Калеснік, Ц. В. Крыско (Васіль Вітка), А. П. Кудравец, А. А. Каратай (Максім Луканін), І. Я. Навуменка, У. П. Някляў, П. Е. Панчанка, Н. Е. Пашкевіч, І. М. Пташнікаў, Б. І. Сачанка, І. Д. Сіпакоў, І. Г. Чыгрынаў, І. П. Шамякін, А. П. Жалязоўскі, В. П. Супрунчук, А. Ц. Караткевіч, У. В. Тугай, С. А. Адамовіч, М. С. Яўневіч.

І ў маёй сям'і скруха

Я не быў непасрэдным вучнем Фёдара Міхайлавіча Янкоўскага. Розныя прафесіі, здавалася б, нават розныя сферы інтарэсаў. Проста сустракаліся, ды і то найчасцей пры выпадковых акалічнасцях. Абменьваліся думкамі. Іншы раз тэлефанавалі адзін аднаму. Яшчэ радзей — пісалі паштоўні.

Дык чаму ж так глыбока, назаўсёды ўвайшоў ён у маё жыццё? Можа... У маім уяўленні ў рэспубліцы былі дзве установы — Інстытут мовазнаўства Акадэміі навук БССР і Фёдар Янкоўскі. Апошняму я заўсёды аддаваў перавагу, хоць ён і не быў увенчаны ніякімі акадэмічнымі званнямі. А як рупліва, дайна, па-падзвіжніцку ён збіраў народныя дыялекты, як адчуваў гук, водар роднай мовы. І як усіх нас нястомна вучыў гэтаму.

Сёння вельмі вялікая армія беларускага настаўніцтва — вучні Янкоўскага. Яны нясуць светлае, добрае людзям. Яму пашчасціла мець сваіх выхаванцаў, вучняў. Але сярод іх

патрапляліся і тыя, хто адыходзіў убок, нават здраджваў. Ведаю, гэта балюча раніла чыстую, сумленнейшую душу Фёдара Міхайлавіча. Ды і вельмі караціла яго жыццё. Спрадвечны парадокс: тыя, хто сэрцам успрыняў запаведы настаўніка, — нясуць гэтыя запаведы менавіта ў сваіх сэрцах. А тыя, хто здраджваў, — паласуюць не сваё, а настаўнікава сэрца.

Прафесар жа Янкоўскі, перасільваючы душэўны боль, крочыў далей. І да ўсяго ў яго была справа, да ўсяго даходзілі рукі. Фёдар Міхайлавіч усё бачыў, разумее, і, як толькі мог, выкіроўваў людзей на добрую дарогу. Чалавек найвышэйшай адукаванасці і інтэлігентнасці, духоўнасці, мяккі, сціплы і вельмі ранімы, ён па праву стаўся нашым гонарам і сумленнем.

Дзіўная рэч. Мы ніколі не сустракаліся сем'ямі, мае і Янкоўскага блізка нават незнаёмых, а ў маёй сям'і сёння скруха ад найвялічай страты.

Анатоль САБАЛЕУСКИ.

Саюз пісьменнікаў БССР глыбока смутне з прычыны смерці пісьменніка, заслужанага дзеяча навукі БССР, удзельніка Вялікай Айчыннай вайны, члена КПСС Фёдара Міхайлавіча ЯНКОўСКАГА і выназвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

пакаёўкай працавала. Любілі мяне, маладу.

Надта шмат кніг меў Рушчыц. Вялікія такія кніжкі, прыгожыя. Бывала, прыйду з гулянку-вечарыні, спаць раніцай хочацца (жыла я ў маёнтку), а ён будзіць. «На,— кажа па-польску ці па-беларуску, усяляк умеў гаварыць,— табе, Маня, кніжку, чытай. Тады мне раскажаш, што там напісана». А я саромлюся, бо не пісьменна, усёго дзве зімы і пахадзіла ў школу. На каленях болей стаяла, чым грамаце вучылася...

Марыя Іосіфаўна змаўкае. О, як соладка ёй дакрануцца да вытокаў, растрывожыць сваю памяць маладой вясной! Залатым птахам мільганулі гады, адбруялі крыніцы, адпелі, адшчыравалі над багданаўскімі ракітамі вестуны любові — саляўі. Засталася жыццёвая мудрасць, і з яе вышні жанчына нагадвае пражытае.

— А маляваў як! — дзівіцца яна. — Як здаровы бык, дык кожны дзень з пэндзлем насіўся. Клён насупраць дома стаяў, гняздо бацянова на ім было, дык гняздо гэты Фердынад намалое як жывое! Аж вока разліваецца, так хораша! Мы яму падставачку вынесем у сад ці да азярца, што каля дома было. Астравок на сярэдзіне меўся. На ім любіў працаваць Рушчыц... Хадземце, я вам зараз месца тое пакажу. Вунь яно, за горачкай... Толькі вады няма ў азярцы ўжо. Была, ды сплыла...

Сплыла вада. Згарэў дом, і паспелі ўжо загаціцца чорныя выжарыны. Маўчыць час. Маўчаць старыя дрэвы, што паўвека назад бачылі і чулі Рушчыца. Толькі чаму яны старыя? Якраз і не. Гэта людскі век адструменіў сваё, а дрэвы — яны веці вечнасці. Яны ў самай красе і моцы. Ім яшчэ жыць ды жыць. Жыць і маўчаць. Інакш не бывае. Адзіныя, хто могуць прыпомніць той час і мастака, гэта людзі. І я слухаю іх.

ЛЮДМІЛА ІВАНАўНА ТУРАК: «Калі што, крыніце,

бо я ўжо недачую, дзве вайны перажыла, гэта не жартачкі. Здраоўя няма, але вам пра Рушчыца раскажу, што ведаю. Міласцівым чалавекам ён быў. Калі згарыць хата ў каго, то лесу дарма дасць. Пад новы год прыедзе, бывала, дамоў, людзей да сябе зааве (ён любіў кампаніі), сталы загадае паставіць, павіншвае ўсіх са святкам, дзеціма падарункі раздасць. Не скупы быў Рушчыц... Бывае, спаткаеся пана дзе на вуліцы і ўжо ідзеш, каб руку пацалаваць яму — мода раней такая была: дык Рушчыц рукі не дасць, а сам мяне ў галаву пацалуе... Гаспадар мой Гаўрыла Андрэвіч ў маёнтку стаяром быў. Паламаецца што дзе, дык ён адрамантуе. Курю многа мужык мой, Фердынад яму попельніцу падарыў. Яна і цяпер ёсць. Памяць... Вось толькі паленцаў некалькі ў печ падкіну і пакажу».

УЛАДЗІСЛАВА ІОСИФАўНА ГАРДЗЕЙ: «Я вось вам што зараз раскажу. Можна, не чулі яшчэ. Маёнтак Рушчыцаў стаяў трохі воддаль ад вёскі. Адзін мураваны быў дом, другі з дрэва. Той, дзе сталовая. Значыць, як заходзіш у сталовую, дык каля дзвярэй, па левай руцэ, рускія салдаты намалываны былі ва ўвесь рост, са стрэльбамі. Я і пытаюся ў Фердынанда: «Чаму, кажу, пан намалываў іх тут, ды яшчэ такіх прыгожых?» А ён мне: «Я, Уладзіслава, надта рускіх салдат люблю». І як ішоў абедаць, дык заўсёды гаварыў: «Добры дзень, салдацікі».

ЯНИНА ЛЮДВІКАўНА РАД-ВІЛОВІЧ: «Выйдуць кабеты вясковыя на зажынкі, дык і Фердынад у поле прыходзіць з жонкай. Мы вянкі з каласкоў плялі, ім дарылі. Пасля ўсе разам песні пяём. Хочаце паслухаць адну з іх? Ну, дык спява зараз. Яе Рушчыц асабліва любіў...

Пажалі жыта, Пажнем і ярку. Прыйдзем да панавага Фальварку. Да фальварку новага, Да пана добрага.

— Ці рад, пан, вянок прымаці і гэсцей дараваці?

Абдымі, пан, паню мацней, Дык будзе жыта гусцей!

— Ну, а зараз мы пакажам вам карціну Рушчыца,— казалі мне ў Багданаве на развітанне.

— У вёсцы захаваліся работы земляка? — не паверыў я.

— А што тут дзіўнага. Яго тут памятаюць і шануюць... І павялі мяне па нешырокай вуліцы ў адну з вясковых хат. І паказалі вялікую карціну. І казалі назву — «Святы Міхаіл». І расказалі гісторыю яе стварэння. Усё расказалі: і дзе маляваў Фердынад Рушчыц палатно, і калі, і хто бачыў гэта, і як перадаў людзям...

Я паверыў. Хацеў парадаваць Яніну Фердынандаўну і адправіў у Варшаву фотакопію. «Што датычыцца карціны, здымак якой вы прыслалі, то гэта не работа майго бацькі,— праз колькі часу адпісала мне Яніна. — І касцёл у Вішневе ён не афармляў, а толькі паказаў яго архітэктурну і інтэр'ер у некаторых карцінах і малюнках...».

Так рушацца легенды.

Але сам факт яе існавання мяне парадаваў і да шчымлывасці ўсхваляваў. Як жа трэба любіць мастака-земляка, каб вось так, усёй вёскай шыра верыць у тое, чаго не было! Я не стаў тады расчароўваць багданаўцаў. Няхай жыве ў іх сэрцах цудоўная казка, няхай радуе іх, няхай майскай вясёлкай зіхаціць адчуванне свята. Няхай родзіць і не бяднее на хлеб зямля, з якой чэрпаў тэмы і задумы самабытны мастак. У аднолькавай ступені ён любіў працавітых багданаўскіх сялян і руплівых палякаў зпад Варшавы, шумныя вуліцы Кракава і маўклівыя руіны Крэўскага замка, маляўнічыя пагоркі Валожыншчыны і зялёныя дубравы Катовіцы. Творчасць Ф. Э. Рушчыца ў роўнай ступені належыць абодвым народам-суседзям, народам-братам.

Леанід АНОП.

Мікола ГІЛЬ

ПАКРЫСЕ ДАЙЦЕ ЎСЕ

УНДІ Віктара Сяргеевіча паважалі. Любіць дык, мусяць, не любілі, а паважалі — паважалі. Зрэшты, на любоў Віктар Сяргеевіч і не прэтэндаваў. Хіба ён дзеўна красная ці маладзіца адзінона-няшчасная? Ён старшы навуковы супрацоўнік, а ў дадатак — муж і бацька дзвюх дзяцей. От хай і любіць яго дзеці, жонка ну і яшчэ, жонка, сёйтой, ды пра гэта, пра апошняе, ніхто не знае-не ведае, нават тыя самыя жонка і дзеці. А паважалі? Чаму ж яго, Віктара Сяргеевіча, і не паважалі? Для павягі ў яго ўсё ёсць. І званне, і пасада, і ўзрост. Не аксальскі, дзякуй богу, але — узрост. Большы, чым быў у самога Ісуса Хрыста, калі яго на крыж успёрлі. Так што, як той казаў, майце ласку, чаго і вам зычу ад душы.

Быў, вядома, час, калі павягі гэтае не было. А ў каго яна была ў маладыя, скажам, у студэнцкія гады? Ён тады і Віктарам Сяргеевічам не быў. Віцём бегаў. Як слобрукі яго — Васямі, Пеціямі, Лёнікамі. Ды, калі па праўдзе, ён ужо і тады працягваў задаткі, якія абяцалі ў будучым... Што абяцалі, цяжка сказаць, аднак жа — абяцалі. Што ён, Віктар Сяргеевіч, мае на ўвазе, якія канкрэтныя, задаткі? А хоць бы здольнасці марыці? У маладосці, як вядома, усе летуценнікі. Іх, залепушнікаў, хлебам не кармі, а дай памарыць, памахаць ірыламі, якія вырасталі за спіной надта ж лёгкія і хуткія. Аднак жа і мары розныя бываюць. Васі, Пеці, Лёнікі марылі пра далейшую вучобу, пра тое, як будуць рухаць наперад айчынную навуку, а яшчэ — пра нахальных, якія будуць акрыляць і натхняць іх на навуковыя адкрыцці, а да яго, да Віці, прылятала зусім іншая мара. Зрэшты, ці прылятала? Нешта не чуў ён шалохаў не ірылаў. Яна хутчэй сціпла прыходзіла. Альбо нават і прыпаўзала. Хіба ў гэтым справа? Галоўнае, што мара ягоная была не эфемерная, а рэальная, нават, можна сказаць, матэрыяльная. У яе толькі пачатак быў, выбачайце, ад дыябла. Мефістофельскі пачатак. Ён, Віця, як і доктар Фауст, гатоў быў прадаць душу д'яблу, але не за маладосць. У яго яна, маладосць, была і без д'ябла. У яго не было — грошай! Дык вось. Добра было б прадаць душу д'яблу, а ўзамен атрымаць ад яго тое, што Ямеля атрымаў ад злоўленага ім

шчулака: здзяйсненне жаданняў! Вось тады ён, Віця, быў бы шчаслівы. Пляваў бы ён на Васю, Пецяў і Лёнікаў з усімі іхнімі ружовымі і салодкімі марамі! Ён бы здзейсніў усяго толькі адно-адзінае сваё жаданне: каб кожны чалавек з усіх людзей, што складаюць насельніцтва краіны, даў яму капеечку. Усяго капеечку! Ад гэтага хто-небудзь пабяднее? Смешнае пытанне! А яму, Віцю, колькі прываліла б? Падлічым. Чалавек у краіне 270 мільёнаў. Значыць, у яго аказалася б 2 мільёны 700 тысяч рублёў. І — дзякуй, людзі! Больш яму не трэба. Нават, калі па праўдзе, дык і зашмат. Ён згодзен і на тое, каб атрымаць сваю капеечку толькі з тых, што працуюць. Працуючых у краіне недзе 100 мільёнаў. Значыць, яму перападзе ад іх — чаго ніхто нават і не заўважыць! — мільён. На ўсе ягоныя гады хопіць і яшчэ дзесяць дастанецца.

Пра дзяцей ён таксама марыў. Матка сваіх дзяцей у яго была на прыкмеце. Дачушка (адзіная, дарэчы) універсітэцкага дацэнта. Не красуня, але і не недарэка. Як на ролю каханкі, дык, верагодна, не прыдатная, а на ролю жонкі — самы раз. А калі ўлічыць, што ў дадатак да яе прыплюсоўваецца сталічная прапіска і кватэра, дык дацэнтава дачушка не проста жонка, а цымус. Д'ябал, які займаецца купляй душ, яму ўсё не трапляўся. І таму Віця пачаў актыўнічаць на шлюбным фронце. Дацэнтаву дачушку к пятому курсу змог ачмурыць. Трошчкі і з вучобаю падцягнуўся — хвастатым у кватэру дацэнта даступны няма. Скончыліся ягоныя намагаўні шчасліва: здабыў і жонку, і кватэру, і — нечакана для самога сябе — яшчэ і аспірантуру.

А пасля яе трапіў Віця (выбачайце, ужо не Віця, а Віктар Сяргеевіч) у НДІ, дзе проста не мог не заслужыць павягі саслужыўцаў. Працаваў ён, як усе, пакрысе (Гэта формула стала своеасаблівым дэвізам інстытута, паролем, які даваў магчымасць пазнаць свайго. Супрацоўнікі нават адкінулі прэч звычайны «Добрай раніцы!» ці «Прывітанне!», а здароўваліся, прыходзячы на работу, гэтак: «Пакрысе?» — «Як усё!» і шчасліва пры гэтым усміхаліся, ананімак не пісаў, плёткаў не разносіў, а ў дадатак — не курыў і амаль не піў. Чаму ж не паважалі такога прыстойнага

ва ўсіх адносінах чалавек? Ну, а пра хобі Віктара Сяргеевіча ніхто ў НДІ нават і не здагадаўся. Бо калі б хто здагадаўся, быў бы гвалт. Саслужыўцы напэўна перасталі б паважалі Віктара Сяргеевіча. Зрэшты, мо і даравалі б. Палічылі б звычайнай чалавечай слабасцю і — даравалі б. Мы ж умеем дароўваць звычайныя чалавечыя слабасці, хоць часам яны вунь чым абарочваюцца. Для грамадства, скажам...

Вы хочаце ведаць, якое ў Віктара Сяргеевіча хобі? Па сакрэту скажу. Яно ў яго яшчэ з тае пары, калі ён быў Віцём. Але, але, са студэнцкіх гадоў. З таго часу, калі ўпершыню прыпаўзла да яго мара пра капеечку. Аднак жа мара пра капеечку — гэта яшчэ не сама капеечка. І Віця пачаў ажыццяўляць сваю мару, не дачкаўшыся сустрэчы з д'яблом. Ён разважаў зусім прымітыўна. Калі вы не хочаце ці, больш правільна, не даце самі мне свайго капеечкі, я проста вазьму яе. Не ўва ўсіх, вядома. У тых, у каго — змагу.

І пачаў браць. Пачаў прывяраць чужыя кішэнкі. Правяраў з толкам. У каго знаходзіў дзве капеечкі — браў адну. У каго намацаваў два рублі — браў адзін. Ну, а калі ў пальцах адчуваў не два і не тры рублі, а пяцінаццаць, скажам, ці дваццаць, чырванеў, але браў пяцёрку. Альбо, калі не мог наступіць на горла ўласнай песні, — выбачайце, калі не мог стрымацца, браў сем, ці восем, ці дзевяць рублёў. Звычайна роўнага ліку не любіў. Лічыў, што круглы лік — не к дабру. Прападзе дзесятка ў чалавек — чалавек можа спыхаціцца, а тры, пяць, сем рублёў — тут іхні гаспадар і ўсумніцца можа: а ці былі яны ў яго, ці не патраціў ён іх на што-небудзь, а ці не вытрас таго трацяка з кішэнкі разам з наскоўкай ці расчоскай? Падумае так чалавек і — супакоіцца...

Вось гэтае хобі прыйшло разам з Віктарам Сяргеевічам і ў НДІ. Разгарнуцца з ім тут было яму куды больш магчымасцей, чым у студэнцкім інтэрнаце. Як ніякі, студэнцкія стэпендыі — не аклады малодшых ды старшых навуковых супрацоўнікаў, а тым больш заглабаў ды начальнікаў груп. Грошы ў іхніх кішэнках не выводзіліся, ці, калі быць шчырым да канца, амаль не выводзіліся. Вось ён і бярэ.

Не верыце? Папытайцеся ў самога Віктара Сяргеевіча. Вунь ён ідзе па калідоры. Ідзе, прыглядаецца, які кабінет пакінулі незамыненым даверлівымі і чэснымі калегі і калеганкі. Ідзе, а ў плечы яго падштурхоўвае інстытуцкі дэвіз, праўда, трохшчкі перароблены ім, Віктарам Сяргеевічам. Замест «Пакрысе, як усё» ён у яго набыў такое гучанне: «Пакрысе дайце усё!»

Мікола ЧАРНЯЎСКИ

НА АДЗІН МАТЫЎ— ПРА КААПЕРАТЫЎ

Кааператыў за ўсё як след бярэцца, і не марна: быў надычоркам туалет, а з ранку ўжо — навярня.

Усім бы ўвішнасці такою — хадзілі б каралямі. Дзе пахла нечысцю, брыдой — запахла ўраз рублямі.

Кааператыў глядзечка звіў, ад нас — не за сцяною. Кааператыў усіх адзіў, але найперш — цаною.

Кааператыў за ўсё як след бярэцца — усё ён можа: ёсць грошы — цешчы на той свет пайсці хутчэй паможа.

Ёсць грошы — ён жа над труной з табою пагалосіць. Слязу сатрэ — адной рукой, другой — дадаць папросіць.

Чаму я ўсё пра негатывы, бо людзі ж — не святошы? Чаму ў радках адзін матыў — пра грошы ўсё, пра грошы?

Бо ў справе ўсёй, бо ў працы іх увішнай і паўсюднай матываў іншых, не такіх, чамусьці мала чутна.

Ці ўсё ідзе ад дабраты? Ці ў радасць іх з'яўленне? Ці чулі пра кааператыў спагады і сумлення?

Станіслаў Ежы ЛЕЦ

3 «Непрычасаных думак»

Той, хто перажыў трагедыю, не быў яе героем.

Здраецца, што лаўры пускаяць карані ў галаву.

Абодва персанажы чорныя, але якія розныя фарбы!

На брудэршафт з Санратамі п'юць цыкуту.

«Твор вытрымаў выпрабаванне часам». Трэба ўказаць — якім.

Няшмат хто з людзей XIX стагоддзя прадбачыў, што

пасля яго прыйдзе ХХ.

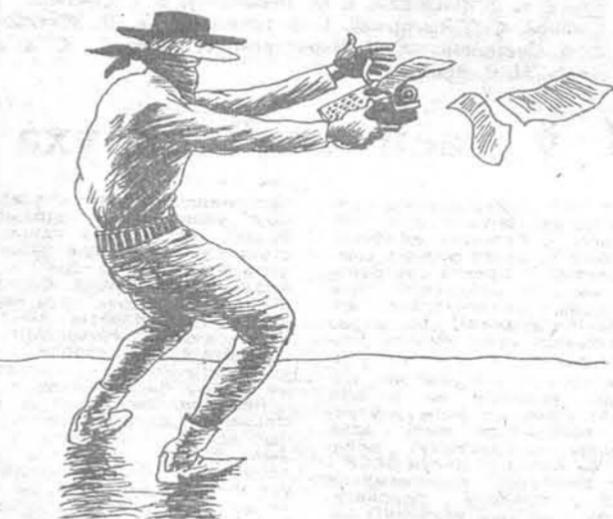
Не ўсе феніксы, адрадыўшыся з попелу, апавядаюць пра сваё мінулае.

Мара рабоў: кірмаш, дзе можна купіць сабе гаспадару.

Ар'ергард колішняга авангарда — гэта зазвычай авангард новага ар'ергарда.

Шэдэўр зразумее нават дурань. Але ж наколькі іначай!

Пераклаў з польскай Уладзімір АРЛОУ.

Мал. А. ГУРСКАГА.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларуском лзыке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АТ 00469

Індэкс 63856

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела ірытыні і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перададзенай просьбе спасылка на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар АНАТОЛЬ ВЯРЦІНСКИ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, АНАТОЛЬ БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКИ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКИ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОВ.

3 20 ПА 26 ЛІСТАПАДА

21 лістапада. 20.05

«РОДНАЕ СЛОВА»
Моўныя праблемы ў вясковай школе імя П. Глебкі — першы сюжэт праграмы. Размову вядзе журналістка Алена Аўрынска.

Адбудзецца сустрэча з Янікам Тарчэўскім, стрычным унукам Ф. Багушэвіча, які жыве ў Польшчы.

У чарговым выпуску надаецца шмат увагі самому слову. Старонка «Моўныя афёры», тэледаклад-назіранне пра цікаўнасць да слова і роздум пісьменніка А. Асташонка пра яго кнігу «Фарбы душы».

Апошні сюжэт прысвечаны словам і паняццям, якія звязаны з восеніскім абрадам «Дзяды».

21 лістапада. 21.55

«ЛІРА»
Белавеская пушча — велізарны скарб не толькі ў Беларусі, але і ва ўсёй Еўропе. Аб тым, які захавец і аднавіць запаведнік, вядуць гаворку навукоўцы і супрацоўнікі гаспадаркі «Белавеская пушча».

24 лістапада. 18.45
III УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТЫВАЛЬ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ.

«Шануйце песні свае»
Народныя спеванкі — сям'я Скідан з вёскі Дзеражыцы Лоеўскага раёна.

24 лістапада. 19.20
ГАВОРЫМ ПА-БЕЛАРУСКУ

Перадача 6-я.

24 лістапада. 19.35

«ДЗВІНА»

Літаратурна-мастацкі часопіс з Віцебска.

Журналіст С. Рублеўскі расказаў пра стварэнне ў Віцебску аддзялення Таварыства беларускай мовы. Адбудзецца знаёмства з экспазіцыяй музея, прымеркаванай да юбілею народнага пісьменніка Беларусі М. Лынькова. Новы 64-ы сезон у тэатры імя Я. Коласа: прэм'еры, праблемы, мераванні. Удзел бяруць артысты Ф. Шмакаў, М. Цішчакін і загадчыца літаратурнай часткі тэатра С. Дашкевіч.

24 лістапада. 23.10

НАШЫ ГОСЦІ
«Тум-балалайка». Камерны музычны ўдзельнік тэатра.

25 лістапада. 18.00

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ
Перадача асятляе апошнія падзеі літаратурнага жыцця рэспублікі. Пісьменнікі С. Саконнікаў, А. Вярцінскі дзеляцца думкамі аб развіцці нашага грамадства. Паэт Я. Дранько-Майсюк чытае свае вершы. Пра літаратурнае аб'яднанне «Отечество» расказвае пісьменнік А. Суляйнаў.

26 лістапада. 15.35

ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ...
Пра набыткі, праблемы і клопаты студыі мастацкіх фільмаў імя Ю. Тарчына гавораць кіраўнікі В. Тарашу, кінарэжысёры М. Пташук і Б. Шадурын. У перадачы будуць выкарыстаны ўрыўкі з мастацкіх стужак «Наш браняпоезд» і «Высокая кроў», з дакументальнай карціны «Віцебская справа».

26 лістапада. 19.15

ПАЭЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ
Вершы Ю. Бармуты. Чытае артыстка Т. Баўкалава.

А Б ' Я В Ы

БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА ДРУЖЫБЫ НАРОДАУ ДЗЯРЖАЎНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне вакантных пасадаў прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто мае мінскую прапіску)
КАФЕДРА ТЭОРЫІ МУЗЫКІ
дацэнт — 1
КАФЕДРА АРКЕСТРАВАГА ДЫРЫЖЫРАВАННЯ
дацэнт — 0,25
КАФЕДРА СПЕЦЫЯЛЬНАГА ФАРТЭПІЯНА
прафесар — 1
КАФЕДРА ДРАЎЛЯНЫХ ДУХАВЫХ ІНСТРУМЕНТАУ
выкладчык (адназначна за педпрактыку) — 1

Тэрмін падачы заяў і месцаў з дня апублікавання. Заявы і дакументы згодна палажэнню аб конкурсах накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220600 г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведні па тэл.: 22-49-42, 26-06-70.